

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

TÜRKÇE EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERİ KONU ALAN ÇOCUK
ROMANLARININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasemin AYDIN UZUN

Danışman: Prof. Dr. Beytullah KARAGÖZ

TOKAT- 2025

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Prof. Dr. Beytullah KARAGÖZ danışmanlığında hazırlamış olduğum “Özel Gereksinimli Bireyleri Konu Alan Çocuk Romanlarının İncelenmesi” adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

.../.../...

Yasemin AYDIN UZUN

JÜRİ KABUL VE ONAY

Yasemin AYDIN UZUN tarafından hazırlanan “**Özel Gereksinimli Bireyleri Konu Alan Çocuk Romanlarının incelenmesi**” adlı tez çalışmasının savunma sınavı 29 Ağustos 2025 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen jüri tarafından oy birliği ile “Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı”nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Üye (Başkan): Prof. Dr. Sami BASKIN

Üye : Prof. Dr. Beytullah KARAGÖZ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Enes ÇİNPOLAT

ONAY

...../...../.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ÖZET

ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERİ KONU ALAN ÇOCUK ROMANLARININ İNCELENMESİ

Aydın Uzun, Yasemin

Yüksek Lisans, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Beytullah KARAGÖZ

Eylül 2025, ix + 68 sayfa

Özel gereksinimli bireyleri anlamak, onların toplumsal uyumuna yardımcı olmak toplumun her ferdinde olması gereken bir özelliktir. Bu özelliklerin, insanlara öğretilmesinde edebiyatın önemli bir rolü vardır. Özellikle çocuk edebiyatı bunların erken yaşta öğrenilip davranış olarak kalıcı hale gelmesinde kritik bir öneme sahiptir. Bu yüzden özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanları sadece edebi bir eser değil aynı zamanda toplumların farklılıklara saygısını inşa eden bir araçtır. Bu çalışmanın amacı özel gereksinimli bireyleri konu olan çocuk romanlarını incelemektir. Araştırmada kitap satış sitelerinde en çok satan, özel gereksinimli bireyleri konu alan 14 çocuk romanı doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmanın verilerinin toplanması için literatürdeki bazı çalışmalardan oluşturulan kitap inceleme formu kullanılmıştır. Formdaki belirlenen başlıklara göre kitaplar incelenmiştir. Elde edilen veriler betimsel ve içerik analiz yöntemiyle temalara ayrılıp yorumlanmıştır. Elde edilen bulgulara göre kitaplar özel gereksinimli bireylerin zorluklara karşı mücadele ettiklerini, toplumda var olmak için çaba sarf ettiklerini, toplumsal kabulün, farklılıklara saygı duyulmasının, aile ve arkadaş desteğinin onlar için ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Sonuç olarak özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanlarının empati, sosyal adalet duygularını geliştirmede, kapsayıcı bir toplum anlayışı oluşturmada işlevsel olduğu düşünülmektedir. Çalışma yazarlar, eğitimciler ve politika yapıcılara çeşitli öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Edebiyatı, Çocuk Romanları, Özel Gereksinimli Bireyler

ABSTRACT

ANALYSIS OF CHILDREN’S NOVELS ADDRESSING INDIVIDUALS WITH SPECIAL NEEDS

Aydın Uzun, Yasemin

Master’s Thesis, Division of Curriculum and Instruction

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Beytullah KARAGÖZ

September 2025, ix + 68 pages

Understanding individuals with special needs and supporting their social integration is a characteristic that every member of society should possess. Literature plays a crucial role in teaching people these qualities. Children's literature, in particular, is critical in ensuring these are learned at an early age and become established as behaviors. Therefore, children's novels about individuals with special needs are not only literary works but also tools for building respect for differences within societies. The purpose of this study is to examine children's novels featuring individuals with special needs. Fourteen best-selling children's novels about individuals with special needs, available on bookstores, were examined using document analysis. A book review form, developed from various studies in the literature, was used to collect the research data. The books were reviewed based on the topics identified in the form. The resulting data was then divided into themes and interpreted using descriptive and content analysis methods. According to the findings, the books emphasize the struggles of individuals with special needs against challenges, their efforts to exist in society, and the importance of social acceptance, respect for differences, and the support of family and friends. Consequently, children's novels about individuals with special needs are believed to be effective in fostering empathy, social justice, and fostering an inclusive understanding of society. The study offers several recommendations for writers, educators, and policymakers.

Keywords: Children's Literature, Children's Novels, Individuals with Special Needs

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ETİK SÖZLEŞME.....	i
JÜRİ KABUL VE ONAY	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLO LİSTESİ.....	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
Problem Durumu	5
Araştırmanın Amacı	6
Önem	6
Sayıtlar	6
Sınırlılıklar	7
Tanımlar	7
Özel Gereksinimli Bireyler.....	7
Çocuk Edebiyatı	8
Çocuk Romanı	8
BÖLÜM II	9
Çocuk Edebiyatı Nedir?	9
Çocuk Edebiyatının İşlevleri ve Amaçları	11
Özel Gereksinimli Birey Tanımı	13
Özel Gereksinimli Bireylerin Temel İhtiyaçları ve Toplum İçinde Yaşadıkları Zorluklar	15
Çocuk Edebiyatının Özel Gereksinimli Bireyleri Anlatmadaki Rolü	18
Özel Gereksinimli Bireyleri Anlatan Çocuk Romanlarındaki Temel Temalar ..	21
Ulusal ve Uluslararası Perspektiften Bir Karşılaştırma.....	23
BÖLÜM III	26
YÖNTEM	26
Araştırma Modeli	26

Çalışma Grubu.....	26
Veri Toplama Aracı.....	29
Veri Toplama Süreci ve Analizi.....	30
BÖLÜM IV.....	32
BULGULAR.....	32
Özel Gereksinimli Birey Algısı ve Temsili.....	32
Empati ve Duyarlılık Geliştirme	34
Toplumsal Kabul ve Entegrasyon	36
Edebî ve Görsel Unsurların Katkısı	38
Eğitsel Mesajlar ve Farkındalık Yaratma	43
Çatışma ve Çözüm Stratejileri.....	45
Toplumun Farklı Kesimleriyle İlişkiler.....	48
BÖLÜM V	53
TARTIŞMA VE SONUÇ	53
BÖLÜM VI.....	60
ÖNERİLER.....	60
Eğitim Politikasını Oluşturanlara Öneriler.....	60
Çocuk Edebiyatı Araştırmacılarına Öneriler.....	60
Yazar ve Çizerlere Öneriler.....	60
Öğretmen ve Ebeveynlere Öneriler.....	61
Gençlere ve Çocuklara Öneriler	61
KAYNAKÇA.....	62
EKLER.....	67
EK 1: Kitap İnceleme Formu	67
ÖZGEÇMİŞ	68

TABLO LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Özel Gereksinimli Bireyleri Konu Alan Kitaplar.....	27
Tablo 2. Özel Gereksinimli Birey Algısı ve Temsiline İlişkin Bulgular	32
Tablo 4. Empati ve Duyarlılık Geliştirmesine İlişkin Bulgular	34
Tablo 5. Toplumsal Kabul ve Entegrasyonuna İlişkin Bulgular	36
Tablo 6. Edebi ve Görsel Unsurların Katkısına İlişkin Bulgular.....	38
Tablo 7. Eğitsel Mesajlar ve Farkındalık Yaratmaya İlişkin Bulgular	43
Tablo 8. Çatışma ve Çözüm Stratejilerine İlişkin Bulgular	45
Tablo 9. Toplumun Farklı Kesimleriyle İlişkilere İlişkin Bulgular	48

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Kiraz Ağacıyla Aramızdaki Mesafe Kitabı Görseli	41
Şekil 2. Bir Tür Kıvılcım Kitabı Görseli	41
Şekil 3. Louis Braille Görmezlerin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk	42
Şekil 4. Mırıldanan Çocuk Kitabı Görseli	42

KISALTMALAR

ÇE: Çocuk Edebiyatı

ÖGB: Özel Gereksinimli Bireyler

BÇE: Bilişsel ve Duygusal Gelişim

TK: Toplumsal Kapsayıcılık

BÖLÜM I

GİRİŞ

Özel gereksinimli bireyler, farklılıkları toplum tarafından fark edilmesi ve kabul görmesi gereken kişilerdir. Bu bireyler özellikle toplum tarafından kabul görme ve içine doğup büyüdüğü toplumla uyum sağlama noktasında birtakım zorluklar yaşamaktadır. Onların bu zorlukları aşmasında toplumun onları anlayışla karşılaması önemlidir. Toplumda bu bilincin oluşmasında edebiyat önemli bir rol oynar. Edebiyat; yaşamı tüm gerçekliğiyle anlamamızı, toplumu oluşturan farklı özelliklere sahip bireyleri yazınsal eserlerle tanımamızı, tanıttığı kişilerin yaşadığı duyguları anlamamızı sağlar (Sever, 2019:31). Bu bağlamda edebiyatın empati oluşturmada etkili olduğu görülmektedir.

Edebiyat içerisinde yer alan çocuk edebiyatı, çocukların özellikle çok küçük yaşlarda birtakım değer yargılarını kazanıp geliştirmeleri, empati becerilerini artırmaları ve toplumsal yaşamın huzuru, devamlılığı için gerekli kabul edilen değerleri öğrenmeleri konusunda son derece kritik bir rol oynamaktadır (Arıkan, 2021). Öğretilen bu değerler, çocuğun dünyasına farklı bir pencere açmaktadır. Özellikle özel gereksinimli bireyleri, tasvir eden çocuk edebiyatı kitapları; engelli bireylere yönelik kabulü, farkındalık anlayışını ve onları sosyal hayatta görünür kılmayı teşvik etme duygusunu artırmaya yardımcı olmak adına kullanılmaktadır (Prater, Dyches and Johnstun, 2006). Böylece, ilgili alandaki roman ve hikâyeler vasıtasıyla çocuğun empati yeteneği artmaktadır, duygusal gelişimi olumlu yönde etkilenmektedir. Çocuk okur, toplumsal roller noktasında farkındalık kazanmakta en önemlisi de hoşgörü çerçevesinde farklılıkları daha kolay kabullenir hâle gelmektedir. Çocuk edebiyatı alanındaki bir roman veya hikâye, eserin kahramanı olarak özel gereksinimli bir çocuğu kullandığında kitabı okuyanlar o çocuğun yerine kendilerini koyar, aynı zorlukları yaşadığını hayal etmekte ve böylece de söz konusu çocukla daha yakından bir ilişki kurabilmektedir. İçinde yaşadığı toplumda bu tarz özel gereksinimli bireylerin karşılaştığı sorunları çözebilmek adına akılcı ve vicdani çözümler üretmektedir.

Edebiyat dünyası içerisinde nitelikli bir biçimde yapılandırılmış ve gençlerin mevcut dünyasına hitap eden kitaplar, normal gelişim gösteren bireyler ile özel gereksinimli bireyler arasında bir köprü oluşturarak iletişimin sağlıklı yürütülmesini sağlamaktadır (Öztürk vd., 2024). Çocuğun gelişim olarak her döneminde bu kitapların

etkisi vardır. Okul öncesi dönemde resimli çocuk kitapları, ilerleyen yaşlarda ise roman ve hikâyeler, özel gereksinimli bireylere karşı toplumsal duyarlılığı artırmak adına edebiyat alanını derinleştirmekte ve zenginleştirmektedir. Fiziksel yetersizlik, işitme yetersizliği, disleksi, dikkat eksikliği, otizm ve görme yetersizliği özel gereksinim kapsamında değerlendirilmektedir. Çocuk edebiyatı alanındaki kitaplar incelenirken özel eğitim ihtiyacı olan kimi bireylerin mağdur, koruyucu ilişkiler kapsamında değerlendirildiği daha olumsuz örneklerin de karşımıza çıkabileceği unutulmamalıdır (Kırkgöz ve Diken, 2019).

Çocuk edebiyatında özel gereksinimli birey olgusunu işleyen kitaplarla karşılaşan çocukların; özel gereksinimli birey olgusunu algılamalarında okuma alışkanlıkları, engelli yakınlarının olup olmama durumu ve toplumsal cinsiyeti algılama noktaları etkili olmaktadır (Elkatmış ve Turan, 2023). Ayrıca hemen hemen tüm uzmanlara göre çocuk edebiyatındaki ilgili roman ve hikâyeler; küçük çocuklar adına bir rol model olduğundan özel gereksinimli bireyleri kahraman olarak kullanıp analiz eden kitapların incelenmesi eğitimciler, ebeveynler ve alanda çalışanlar için değerli bilgiler sağlamaktadır (Koç vd., 2010).

Araştırmada özel gereksinimli çocuklar için çocuk edebiyatı alanında yazılmış, Türk ve dünya edebiyatından 14 roman örneği incelenmiştir. Söz konusu romanlar; özel gereksinimli birey algısı, karakterlerin rolleri ve etkileşimleri, empati ve duyarlılık geliştirme, toplumsal kabul ve entegrasyon, edebi ve görsel unsurların katkısı, eğitsel mesajlar ve farkındalık oluşturma, çatışma ve çözüm stratejileri, toplumun farklı kesimleriyle ilişkiler gibi başlıklar göre temalara ayrılmıştır. Çocuk edebiyatının eşitlikçi ve kapsayıcı niteliklerinden hareketle Türk ve dünya edebiyatında bu alanda yazılmış eserlerle, mevcut eserlerdeki karakterleri karşılaştırmalı analiz ederek özel gereksinimli bireylerin hem hayattaki hem de edebiyattaki görünürlüğünü artırmak çalışmanın hedefidir.

Literatürdeki mevcut çalışmalar incelendiğinde ulaşılmıştır ki:

- Ünal, A. (2010). “Türk Çocuk Edebiyatında Engellilerin Temsili” isimli çalışmasında; 1969-2009 yılları arasında yazılmış çocuk romanlarındaki engelli karakterlerin nasıl analiz edildiğini ve başlangıçta yardıma muhtaç iken sonrasında güçlenerek nasıl değişim yaşadıklarını irdelemektedir.
- Kaymaz, Ç. (2017). “Özel Gereksinimliliği İçeren Türkçe ve Çeviri Resimli Çocuk Kitaplarının İncelenmesi” isimli çalışmasında; resimli çocuk kitaplarındaki özel

gereksinimli çocukların karakter oluşumları, toplumda neyi temsil ettikleri ve nasıl bir kişilik sergiledikleri üzerinde durmaktadır.

- Kırkgöz ve Diken (2019). “Özel Gereksinimli Kahramanı Bulunan Resimli Çocuk Kitaplarının İncelenmesi” isimli çalışmada; 0-8 yaş arası resimli çocuk kitaplarındaki özel gereksinimi bulunan karakterlerin iç ve dış özellikleri üzerinde durmaktadır.
- Öztürk; Afacan, Ceylan ve Kırıcı (2024). “İlk Gençlik Çağı Romanlarında Özel Gereksinimli Karakterlerin İncelenmesi” isimli çalışmada; 38 roman üzerinden özel gereksinimli karakterlerin özelliği, kurgu, olumlu ve olumsuz tasvirleri, karakter gelişimi, bakış açısı üzerinde durmaktadır.
- Ekici ve Ertem (2019). “Çocuk Kitaplarında Engelliler ve Sorunlarının İncelenmesi” isimli çalışmada, ilkokul düzeyine seslenen çocuk kitaplarında yer alan özel gereksinimli bireylerin günlük hayatta karşılaştıkları sorunlar, çözüm yolları, konu olarak özel gereksinimli bireylerin nasıl temsil edildiği doküman analizi yöntemiyle incelemeyi amaçlamaktadır.
- Arıkan, Tomris, Bursa ve Tuna (2021). “Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Farkındalık Geliştirmede Okul Öncesi Çocuk Kitaplarımız Nitelikli mi?” isimli çalışmada, özellikle Türkiye’de yayımlanan okul öncesi çocuk kitaplarının özel gereksinimli bireyler ve çocuklar hakkında farkındalık yaratmada nitelik ve niceliksel olarak ne kadar etkili olduğu incelenmektedir.
- Gök ve Mülayım (2021). “Resimli Çocuk kitaplarında Kapsayıcı Eğitim Öğelerinin İncelenmesi” isimli çalışmada 2014-2020 yılları arasında Türkiye’de yayınlanan 39 resimli çocuk kitabını incelemiştir. Kitaplardan 23’ünde kapsayıcı öğelerin yer aldığı görülmüştür. Görülen öğelerden biri de özel gereksinimli bireylerdir. Bu araştırma resimli çocuk kitaplarının çocukların farklı bireylere karşı empati oluşturma, sosyal ilişkileri düzenleme konusundaki etkisini göstermeyi hedeflemiştir.
- Toy ve Uysal (2022). “Engelli Birey Algısında Çocuk Edebiyatının Önemi- İçimdeki Müzik Örneği” isimli çalışmada çocuk edebiyatının çocukların duygu dünyasına hitap eden gücünü vurgulamıştır. Çocuk nitelikli yazılmış eserlerle farklılıklara karşı saygı duymayı, bu bireyleri kabul etmeyi öğrendiğini çalışmada dile getirmiştir. Özel gereksinimli bireyi konu alan “İçimdeki Müzik” kitabını inceleyerek özel gereksinimli bireylerin diğer çocukların duygusal dünyasına nasıl etki ettiğini araştırmıştır.
- Öztürk; Afacan, İlhan (2022). “Özel Gereksinimli Bireyleri Konu Alan Okul Öncesi Dönem Resimli Öykü Kitaplarının İncelenmesi” isimli çalışmada 2000 yılından

sonra yayınlanmış özel gereksinimli karakteri olan okul öncesi dönem 20 resimli öykü kitabındaki özel gereksinimli bireylerin kişilik özellikleri, kişilik betimlemeleri, sosyal gelişim süreçleri, diğer bireylerle olan sosyal ilişkileri içerik analizi yöntemiyle incelemiştir.

- Çelikel; Durmuşoğlu (2020). “Özel Gereksinimleri Konu Alan Resimli Hikâye Kitaplarında Duygu Durumları ve Empati İfadelerinin İncelenmesi” isimli çalışmasında özel gereksinimli bireyleri konu alan 3-8 yaş grubundaki çocuklara göre yazılmış 41 resimli öykü kitabı empati söylemleri ve duygu durumları açısından incelenmiştir.
- Koç vd. (2010). “Resimli Kitaplarda Fiziksel ve Duygusal Engelleri Olan Bireylerin Tasviri” isimli çalışmasında resimli kitaplardaki özel gereksinimli bireylerin nasıl betimlendiğini incelemiştir. Özel gereksinimli bireylerin tasvirlerinin abartı olmadan gerçekçi bir kurguyla verilmesi gerektiğini çalışmasında vurgulamıştır.

Mevcut çalışmanın literatürdeki benzer araştırmalardan farkı; zamansal bazda veya yaş bazında bir kısıtlama içerisine girilmemiştir. Alandaki çalışmalar, okul öncesi eğitim alanına odaklanmıştır. Ayrıca çalışmalar resimli çocuk kitapları ya da tek bir özel gereksinim alanını yansıtan sınırlı kaynak üzerinden ilerlemiştir. Öztürk, Afacan, Ceylan ve Kırıcı araştırmalarında ilk gençlik çağı romanlarını karakterlerin yapısı, betimlemesi ve gelişim durumlarına göre incelemiştir. Mevcut çalışmada ise öncelikle literatür taraması, sonra bir kitap inceleme formu oluşturulmuş ve incelenen eserler, özel gereksinimli bireylerin ilgili romanlarda sadece nasıl temsil edildikleri ve kişilik özellikleri değil; toplumun onlara bakış açısı, toplumun bu konudaki farkındalık düzeyi de empati, dostluk, yardımlaşma gibi kavramlar çerçevesinde ele alınmıştır. Literatürdeki çalışmalar kitapları daha sınırlı maddelere göre ele alıp inceleme yaparken mevcut çalışmada daha kapsamlı inceleme yapılmıştır. Güncel ve farklı yaş aralıklarına sahip bireylerin karaktere dönüştüğü eserlerin incelenmesi yine çalışmayı alanındaki örneklerinden farklı kılmaktadır. Çalışma, özel gereksinimli bireylerin anlatıldığı Türk ve dünya edebiyatına ait eserler üzerinde içerik olarak dikkate değer ve güncel veri toplamakta böylece içerik olarak literatürdeki araştırmaların eksiklerini giderip alana katkı sunmaktadır.

Problem Durumu

Toplum farklı özelliklere sahip bireylerden oluşmaktadır. Özel gereksinimli bireyler de farklılıklarıyla toplumda kabul görmesi gereken kişilerdir. Günümüzde en önemli sorunlardan biri de özel gereksinimli bireylerin topluma uyumu konusunda insanlarda farkındalık oluşturmaktır. Edebiyat bu noktada insanlara belirli mesajları vermek için önemli bir araçtır (Arıkan vd.,2021). Özellikle çocuk edebiyatı erken yaşlarda öğretilmesi gereken bilgiler için önem arz etmektedir.

Çocuk kitapları olumlu özellikler oluşturmada, kahramanlardan ve onların iletişim şekillerinden hareketle hayatı anlamalarında etkilidir (Sever,2021:56). İşlev olarak bu kitaplar toplumsal farklılıklar, insanları anlayabilme, gruplaşmalar, aile içi çatışmalar gibi durumlara çözüm önerisi getirir (Dilidüzgün,2018:108). Bu bağlamda özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanları empati geliştirme, toplumsal kabul, kapsayıcı toplum olma gibi konuları ön plana almalıdır. Toplumda özel gereksinimli bireylere karşı ön yargıların yıkılması için karakterlerin temsil biçimine dikkat etmek gerekir. Bireylerin yaşadığı sorunlara bulduğu çözüm, toplumun diğer kişileriyle olan ilişkisi, olayların akışı, kullanılan edebi ve görsel unsurlar okuyucuya özel gereksinimli bireyleri anlaması için yol göstermektedir.

Bu araştırmanın temel sorusu özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanlarının özel gereksinimli bireylerin toplumda kabul görmesi ve onların farklılıklarına saygı duyulması konusunda ne kadar etkilidir?

Araştırmanın alt problemleri şunlardır:

- Özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanlarındaki özel gereksinimli birey algısı ve temsili nasıl işlenmiştir?
- Özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanlarındaki karakterlerin roller ve etkileşimi nasıl işlenmiştir?
- Özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanlarındaki empati ve duyarlılık geliştirme konusu nasıl işlenmiştir?
- Özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanlarındaki toplumsal kabul ve entegrasyon konusu nasıl işlenmiştir?
- Özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanlarındaki edebi ve görsel unsurların konuya katkısı nasıldır?
- Özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanlarındaki eğitsel mesajlar ve farkındalık konusu nasıl işlenmiştir?

- Özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanlarındaki çatışma ve çözüm stratejileri konusu nasıl işlenmiştir?
- Özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanlarındaki toplumun farklı kesimleriyle ilişkiler konusu nasıl işlenmiştir?

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanlarının toplumsal kabul ve duyarlılık, empati ve kapsayıcı tutum geliştirme süreçleri üzerindeki etkisini incelemektir. Belirli ölçütlere göre seçilmiş özel gereksinimli bireyleri konu alan 14 çocuk romanını özel gereksinimli birey algısı ve temsili, karakterlerin roller ve etkileşimleri, empati ve duyarlılık geliştirme, toplumsal kabul ve entegrasyon, edebi ve görsel unsurların katkısı, eğitsel mesajlar ve farkındalık yaratma, çatışma ve çözüm stratejileri, toplumun farklı kesimleri ile ilişkiler doğrultusunda okunup incelenmesi hedeflenmiştir.

Önem

Çocuk romanları, çocuğun hayal dünyasına ışık tutarak yaşamı anlamasına ve anlamlandırmasına olanak tanır. Çocuk yaşamı bir film sahnesi gibi gözünde canlandırır, kendini kahramanların yerine koyup hayal eder. Böylece hayatta karşılaştığı sorunlara farklı çözüm yolları geliştirmeyi öğrenir (Aytaş,2020). Çocuk romanları işledikleri konularla toplumsal meselelere de değinmektedir. Özel gereksinimli bireylerin sosyal hayatta yaşadıkları zorluklar da bu sorunlardan bir tanesidir. Özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanları toplumun bu bireylerin duygularını anlaması, onların da diğer bireyler kadar önemli olduğu fikrini kabul ettirmesi açısından önemlidir (Ekici ve Ertem 2019).

Bu araştırma, özel gereksinimli bireylerin çocuk romanlarında ele alınan temsillerinin, çocukların farklılıkları kabul etmesi ve toplumsal kapsayıcılık anlayışlarını nasıl şekillendirdiğini ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.

Sayıtlar

Araştırmanın varsayımları aşağıda verilmiştir:

1. Araştırmada ele alınan on dört çocuk romanının, özel gereksinimli bireyleri temsil etme açısından uygun ve yeterli olduğu varsayılmaktadır.

2. Araştırmanın kapsamı dahilinde olan 14 çocuk romanının, özel gereksinimli bireylerin çeşitli özelliklerini ve deneyimlerini çok yönlü bir şekilde ele alıp özel gereksinimli bireylere karşı toplumsal farkındalığı oluşturmada yeterli veri sağlayacağı öngörülmektedir.
3. Araştırmada incelenen kitapların ortaokul dönemi çocuklarına yönelik olarak hazırlanmış olduğu ve bu yaş grubundaki çocukların bu kitapları anlayabilecek, değerlendirebilecek bilişsel ve duygusal olgunluğa sahip oldukları varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları aşağıda verilmiştir:

1. Araştırma yalnızca 14 çocuk romanı ile sınırlıdır; bu nedenle sonuçlar tüm çocuk romanlarını temsil edemez.
2. İncelenen eserler sadece ortaokul düzeyine yöneliktir; farklı yaş grupları incelemeye dahil değildir.
3. Araştırmada veriler doküman analizi ile toplanmıştır, gözlem formu, anket gibi okuyucunun gerçek tutum ve görüşlerini doğrudan gözlemleyen araştırma yapılamamıştır.
4. Çalışma yalnızca özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanlarını incelemiştir, aile, sosyal çevre, akran değerlendirmesi, medya gibi diğer faktörler ele alınamamıştır.

Tanımlar

Özel Gereksinimli Bireyler

Özel gereksinimli ifadesi pek çok değişkeni içerisine alan çatı bir kavramdır. Özel gereksinimli olarak nitelendirilen kişiler, normal gelişim gösteren akranlarından fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal ihtiyaçları farklı olan kişilerdir. Toplumsal uyum konusunda hem ailenin hem de toplumun desteğine ihtiyacı olan bireylerdir (Kargın, 2004).

Özel gereksinimli bireyler, sosyal ve toplumsal yaşama uyum sağlama noktasında farklılaştırılmış bir eğitime ihtiyaç duymaktadır. Eğitim; özel gereksinimli bireylerin kendi aileleri içinde kabul görme, yaşadığı topluma kendisini ait hissedebilme süreçlerini de hızlandırmaktadır (Acar, Kaya ve Güneş, 2017). Literatürde, özel gereksinimli birey kavramı taşıyan yetersizlik türü ve sayısına göre de sınıflandırılmaktadır. Dil ve konuşma güçlüğü, davranış bozukluğu, dikkat eksikliği, işitme veya görme yetersizliği, ortopedik

yetersizlik, özel öğrenim güçlüğü, süreğen hastalık veya zihinsel yetersizlik tanılardan birini veya birkaçını taşıyanlar; özel gereksinimli birey olarak tanımlanmaktadır (Erdoğan ve Baş, 2018).

Çocuk Edebiyatı

Çocuk edebiyatı birçok kavramı içinde bulunduran, edebiyatın bir kolu olup çocuğun dili etkili ve doğru kullanmasında hayal dünyasını geliştirmesinde etkili olan bir araçtır (Enginün,2006).

Kısacası çocuk edebiyatı; çocuğun ilk öğrenme döneminden itibaren ergenlik dönemini de içine alan geniş bir zaman diliminde çocuğun hislerine, düşünce ve hayal dünyasına hitap eden estetik ve edebi yönü ağır basan metinlerle çocuğun anlama yeteneğine ve dil gelişimine katkı sağlayan eserlere denir (Sever,2021:17).

Çocuk Romanı

Çocukların sosyal, zihinsel ve bilişsel gelişimlerini desteklemek amacıyla çocuğa görelilik ilkesini esas alan, çocuğun okuyabileceği puntodaki harfler ve çocuğun ilgisini çekebilecek görsellerle desteklenmiş, salt eğiticiliği değil öğreticiliği de hedefleyen, çocuğun kendi psikolojisini ve eğitimini esas alarak onların ilgisini çekebilecek konulardan örülü, estetik değer de taşıyan romanlar; Türk ve dünya edebiyatında “çocuk romanı” başlığıyla değerlendirilmektedir. (Tepe ve Sağlam, 2023).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çocuk Edebiyatı Nedir?

Bir toplumun geleceği demek her şeyden önce o toplumun çocuklarına değer vermek ve onların sağlıklı, huzurlu ve refah dolu bir ortamda büyümelerini sağlamaktır. Bu bağlamda çocukların önemsenmesi, özellikle de onların eğitime değer verilmesi gerekmektedir. Örgün eğitim programı kapsamında anaokulundan ortaöğretim sürecine kadar okul ortamında verilen eğitimin yanı sıra aile içindeki eğitim ve edebiyat dünyası aracılığıyla çocuğun hayal dünyasını geliştirmek de onun eğitimi adına son derece önem teşkil etmektedir.

Edebiyat ortamı içerisinde çocuk edebiyatı adı verilen kol, mevcut okur kitlesinin yaş düzeyine uygun, onların ruhsal, duyuşsal ve bilişsel gelişimine hizmet edecek sözlü ve yazılı ürünlerden oluşmaktadır. Peki, çocuk edebiyatı kavramı nasıl ortaya çıkmıştır?

Avrupa'daki zaman dilimi olarak 14 ile 18.yy. arasını kapsayan reform ardından gelen Rönesans, Coğrafi Keşifler, Sanayi Devrimi ve Aydınlanma Çağı gibi dönemler toplumların yeniden inşa sürecinde “çocuk” kavramının ne değerli olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir. Dolayısıyla da çocukların modern çağın getirdiği anlayış doğrultusunda eğitilme sorunları ortaya çıkmıştır. Çocuk edebiyatı, çocuk psikolojisi ve eğitim bilimi gibi alanların karşılıklı iş birliği neticesinde de çocuklar için onlara özgü eserlerin yazılmasını, derlenmesini zorunlu kılan “çocuk edebiyatı” adı verilen alan oluşmuştur (Şimşek ve Kartal, 2022).

Çocuk edebiyatına dair genel bir tanım çerçevesi çizmek oldukça zordur. TDK'ye göre çocuk edebiyatı; edebiyatın bir kolu olarak gelişme çağındaki çocukların anlama ve kavrama becerilerine, duygu ve düşünce dünyalarına seslenen bir alandır (TDK, 2025). Bu tanıma ek olarak çocuğu doğru ve iyi olana yöneltir. Çocuk edebiyatı, sanatsal bir bakış açısı sunarken, öğretici olmayı da ön plana çıkarır (Karagöz ,2015). Çocuk kitapları oluşturulurken yazar çocuğun istek ve beklentilerini göz önünde bulundurmalıdır. Bu şekilde hazırlanan bir kitap çocuğun duygu dünyasına farklı bakış açıları kazandıracaktır. Aynı zamanda Çocuk kitapları ele aldığı konulardaki sorunlara sunduğu çözüm önerileriyle okurun zor anlarında başvurabileceği bir rehber olabilir (Karagöz ,2015). Çocuk edebiyatı, kişilik gelişiminde de kritik rol oynamaktadır. Çocuk, edebiyat

sayesinde başka dünyalarla, başka karakterlerle ve onların yaşamlarıyla tanışmaktadır. Çocuk edebiyatı, bakış açısını değiştirmekte ve derinleştirmekte; çocuğun duygu, düşünce ve hayal dünyasını zenginleştirmektedir. Çocuk edebiyatına dair nitelikli ürünler; birey ve insan ilişkilerinde güçlü, öz güveni yüksek, sevgi dolu, girişimci, yaratıcı, kendisiyle ve çevresiyle barışık çocukların yetiştirilmesine katkı sağlamaktadır (Yumru, 2012).

Değerler eğitimi alanında da çocuk edebiyatı devreye girer. MEB tarafından da ilköğretimden ortaöğretime kadar çocuklara aktarılması istenilen birtakım değer yargıları edebiyattaki metinlerin içerisine yedirilmiştir.

Yazınsal nitelikli çocuk kitapların en önemli işlevlerinden biri de hayvan sevgisi, doğa sevgisi, saygı duyma, paylaşma, yardımlaşma, empati kurma gibi evrensel değerlerin çocuklara aktarımını sağlamaktır. Evrensel değerlerin büyük bir kısmı çocuk edebiyatındaki kitaplar aracılığıyla çocuklara ulaştırılmaktadır (İpek, 2017).

Özellikle çok satılan çocuk kitaplarında çocukların yaşamsal, gelişimsel, korunma ve barınma gibi temel haklarının korunarak karşı taraftaki okur kitlesine aktarılması önem arz etmektedir. Ayrıca “Tamam evladım, kazayla kırdın üzülme; büyüyünce yenisini alırsın ödeşiriz.” gibi olumlama dilinin kullanılması, “Senden hiçbir şey olmaz, büyüymeyeceksin; çık dışarı!” gibi olumsuz dil kullanımından vazgeçilmesi de gerekmektedir. “Bunun Adı Findel, Eyvah Kitap” gibi çocuk kitaplarında ele alınan kahramanlar üzerinden “eğitim, bilgi edinme, eğlenme” gibi hakların; çocukların temel hakları olduğu özel gereksinimli bireyler için de bu durumun geçerliliğini koruduğunun altı titizlikle çizilmektedir (İpek, 2017).

Çocuk edebiyatındaki ürünler, kitaplara kahraman olarak seçilen karakterlerin duygu durumları üzerinde titizlikle durur. Çocuk edebiyatında karakterlerin idealize edilerek okurlara sunulması büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü okur, idealize edilmiş karakterin doğru yapacağından ve doğruyu göstereceğinden şüphe duymamaktadır. Karakterler, iyiliğin bir temsili olarak her zaman toplum içindeki değerlere sahip çıkmaktadır. (Karataş,2014).

Çocuk kitapları tüm bunlara ek olarak çocuğun yaşamını etkilemekte ve onun hayatının önemli dönüm noktalarında kendisine kılavuzluk etmektedir. Çocuğa görelik ilkesini yakalayan, çocuğun bakış açısını önemseyen ve onun yaş düzeyine uygun bir dil ve anlatımı benimseyen yapıtlar; çocuk edebiyatının nitelikli ürünler olarak kabul edilmektedir. Çocuk edebiyatının nitelikli ürünlerinde gerçek yaşam ile hikâye kurgusu

arasındaki duvarlar kaldırılmaktadır. Ulusal değerler, evrensel değerlerin bir parçası olarak kabul görmekte ve bu bağlamda eserlerde toplumsal sorun ve durumlara da yer verilmektedir (Ergün,2024).

Toplumsal sorunlar irdelendiğinde ve bu konuda farkındalık oluşturulmak istendiğinde kimi kitaplarda hikâyenin kurgusu içerisindeki karakterler, özel gereksinimli çocuklar ve bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tarz kitaplar; ilgili karakterin duygusal durumunu, hayatta karşılaştığı zorlukları ve aşmak zorunda kaldığı engelleri anlatırken okurun aynı ölçüde onunla empati kurmasını istemektedir. Ayrıca ahlaki değerler, toplumsal normlar, toplumda cinsiyete dayalı roller de çocuk kitapları vasıtasıyla doğru ellerden çocuklara ulaşabilmektedir. Çocuk edebiyatı, kültürel değerlerin, toplum ve aile içinde pekiştirilmesi noktasında aktif rol almaktadır.

Çocuk edebiyatı; oluşturulan eserlerin nitelikleri, üslubu, anlatım teknikleri noktasında yetişkin edebiyatına benzer bir çizgi izlese de ortaya çıkarılan eserler; çocukların duygu ve düşünce dünyalarına, yetenek seviyelerine ve ilgi alanları uygun olmalıdır. Bu bağlamda çocuk edebiyatı; zihnen, ruhen ve bedenen özel niteliklere sahip okurlara dönük olarak oluşturulan bir alan şeklinde tanımlanmaktadır (Şimşek ve Kartal, 2022).

Çocuk edebiyatına dair çizilen genel çerçevenin ardından ilgili alanın işlevlerini ve amaçlarını da tanımlamak gerekmektedir.

Çocuk Edebiyatının İşlevleri ve Amaçları

Çocuk edebiyatının temel de üç başat özelliği söz konusudur. Bu özellikler; çocuk gerçekliğine uygunluk, çocuğa göre hareket etme ilkesi ve çocuğa, çocukluğa uygun biçimde geliştirilmiş çocuk bakış açısıdır (Şirin, 2016).

Çocuk edebiyatının işlevleri ve amacı geçmişten bugüne birtakım değişiklikler taşıyarak gelmiş olsa da genel olarak taşıdığı anlam devam etmektedir. Çocuk edebiyatının amacı; çocuk okur tanımını genişletmek, edebiyat-sanat değeri taşıyan eserleri alan için ön plana çıkarmak ve çocukluğu insanın ilerideki yaşamını şekillendirmeye yardımcı bir sosyo-kültürel mekân olarak tanımlamaktır (Şirin, 2016).

Edebiyatın ayrı bir kolu olarak yüzyıllardır hayatımızda olan çocuk edebiyatının en önemli işlevlerinden biri çocuğun kitapların dünyasına girmesini sağlayarak okuma alışkanlığı kazanmasına yardımcı olmaktır. Nitelikli çocuk edebiyatı yapıtları çocuğun hayata sanatsal ve estetik olarak bakabilmeyi öğretecek şekilde yazılmalıdır. Eserlerdeki

olaylar, çocuğun bilişsel ve duyuşsal yönden kendini bulabileceği şekilde kurgulanmalıdır (Sever,2021: s.19).

 ocuk edebiyatının işlevlerinden biri de ilgili edebiyatın, yetişkinlere çocukları tanımada ve buna göre hareket etmede bir alan oluşturmasıdır. Ayrıca  ocuk kitapları, ebeveynlerle çocukların doğru bir ortamda kaliteli bir zaman geçirmesine olanak sağlamaktadır (Karag l, 2019).

 ocuk edebiyatı ürünlerindeki konu ve kurgu ustalıkla harmanlanıp iyi bir teknikle işlendiğinde oluşturulan ürünler, çocukların d ş gücünü harekete geçirecek bir yaklaşım sergilemektedir.  ocuk, düşünerek ve hayal kurarak kitaptan aktarılmak istenen iletileri alır, oluşturulan karakterlerle özdeşim kurar, kitap içinde anlatılan  evre, zaman ve kahramanlara dair her türlü ögeyi kendi zihninde yeniden canlandırarak kurgular. Bu noktada da  ocuk, okuma alışkınlığından uzaklaşmamakta ve okumak için istek duymaktadır (Karag l, 2019).

Çocuğun gereksinimleri doğrultusunda kitapların oluşturulması okuma alışkınlığının kazanılmasında aynı zamanda okurun kitabı özümseyerek okuması açısından önemlidir.  z mseyerek okumak nitelikli okumdur. Nitelikli okuma okurun esere düşsel olarak katılımı ile gerçekleşir. Okur eserle bir bağ kurar eserdeki anlatılanlar ve kendi gerçek hayatıyla karşılaştırmalar yapar (Dilidüzgün, 2018: s.15). Böylece  ocuk okur, hayatta karşılaştığı sorunlara kitaplar yardımıyla    mler bulur.

Nitelikli  ocuk edebiyatı yapıtları erken çocukluk döneminde çocuğun ruh sağlığının olumlu yönde oluşması için bir temel oluşturur. Bu yapıtlar kurguları ve içerikleriyle okurun ruh dünyasını etkilemektedir. Çünkü  ocuk okur kitaplardaki kahramanlarla bir bağ kurar, onların davranışlarını örnek alır. Çocuğun hayata bakış açısını etkileyen bu eserlerin, çocuğun psikolojik gelişiminde etkisi vardır. Bu nedenle Edebiyatın ruhsal olarak iyileştirici gücünden yararlanmak gerekir (Karag l, 2018).

Aynı zamanda  ocuk edebiyatı ürünleri okura okuma kültürü vererek farklı yaşamları tanımalarına kendi yaşamının dışında da bir hayatın olduğunu fark etmesine olanak tanır. Böylece okur evrensel bir dünya görüşüne sahip olur. Farklılıklara saygı duyar, dünyayı okuduğu kitapların kahramanlarının düşünce süzgecinden geçirerek sorgular. (Akyüz, 2014).

Edebiyatın  ocuk alanına ait ürünler; çocukların okuma alışkınlığı oluştırmalarına, dilsel ifade ediş biçimlerini geliştirmelerine ve mevcut dillerine yeni sözcükler ekleyerek zenginleştirmelerine olanak sağlamaktadır (Alan,2020).

Çocuk edebiyatı bütünüyle çocuklara adalet, eşitlik, yardımlaşma, paylaşma, saygı ve sevgi gibi pek çok değerin kazandırılmasında aktif biçimde rol oynamaktadır. Bu düşünce çocuk edebiyatının öğretici yönünün edebi özelliğe göre daha ağır bastığını göstermektedir. Bu durum edebiyatın temel özelliği ile örtüşmemektedir. Çocuk edebiyatı, eğitim bilimcilerin bakış açısıyla çocuğun zihinsel ve duygusal gelişimine katkı sağlayan bir araç olarak görülmektedir (Yazıcı,2011). Edebi yönünden çok çocuğun gelişimine olan etkisi ön plana alınan çocuklara yönelik ürünler, aynı zamanda çocukların farklı bakış açıları geliştirip eleştirel düşünebilme ve sorgulayabilme yetisi kazanmalarına da yardımcı olmaktadır (Karagül, 2018).

Edebiyatın çocuklara ait alanını oluşturan bu özel bölüm; çocukların öğrenme motivasyonlarını, öğrenme süreçlerini, okul konusunda var olan hazırbulunuşluluklarını da olumlu etkilemektedir; sosyal becerilerin gelişimini büyük ölçüde desteklemektedir (Alan,2020).

Sonuç olarak çocuğun gelişim sürecinde pek çok alana dokunan çocuk edebiyatının toplumsal işlevlerinden ve amaçlarından biri de kitaplarda oluşturulan karakterler aracılığıyla toplumun farklı kesimlerini ve kişiliklerini yani toplumsal çeşitliliği büyük ölçüde temsil etmektedir. Bu çeşitlilik içerisinde çalışma kapsamında ele alınan özel gereksinimli bireylere de tam da bu noktada ayrı bir parantez açmak gerekmektedir.

Özel Gereksinimli Birey Tanımı

Özel gereksinimli bireyler için literatürde farklı tanımlamalar söz konusu olsa da genel hatlarıyla normalden daha farklı gelişim gösterenler özel gereksinimli birey olarak kabul edilmektedir.

“Özel” ifadesi, engel kavramı bu kişiler için kırııcı bir üslup kabul edildiğinden sonradan ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak toplum içinde de zamanla yer edinen özel gereksinimli birey kavramı; yaş, cinsiyet, kültür ve eğitim düzeyi olarak toplumun kendisinden beklentilerini gerçekleştiremeyen veya sınırlı düzeyde gerçekleştiren kişi olarak ifade edilmektedir. Sadece fiziksel değil zihinsel ve psikolojik durumlar da engellilik yani özel kavramının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel duruma bakılarak da engellilik üzerine çok boyutlu tanımlamalar yapılmaktadır. (Ünlü, Bağcıvan ve Kara, 2022).

Özel gereksinimli birey tanımı yapılırken engel, yetersizlik ve zedelenme olmak üzere üç temel kavram esas alınmaktadır. Taşıdığı birtakım nitelikler sebebiyle davranışları, fiziki durumu ve duygu durumu normalin dışında değerlendirilen bireylerin, toplum içerisinde ve sosyal yaşamda karşılaştıkları zorlukların tümü “engel” terimiyle ifade edilmektedir (Çakıroğlu, 2016). Her bireye yaşına, cinsiyetine, aldığı eğitime, kültür seviyesine bağlı olarak aile ve toplum içinde kimi roller yüklenmektedir. Bireyin, toplum tarafından kendisine atfedilen bu rolleri yine kimi sebeplerden ötürü gerektiği ölçüde yerine getirememesi durumu “engel” kavramının geniş bir tanımı olarak literatürde karşımıza çıkmaktadır (Aksoy, 2016).

Özel gereksinimli birey tanımında önemli olan kavramlardan bir diğeri ise “yetersizlik” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yetersizlik, TDK’ye göre herhangi bir durumda herhangi bir sebepten ötürü yetersiz olma durumudur (TDK, 2025). Literatürdeki “özel eğitim ve özel gereksinimli bireyler” çalışmalarında ise yetersizlik, zedelenme kavramıyla birlikte açıklanmaktadır. Yetersizlik; çeşitli zedelenmeler neticesinde bireyin davranışlarında, duyu organlarında, zihinsel veya fiziksel durumunda organlar özelinde yaşanan birtakım kayıplardır. Bu kayıpların bir sonucu olarak organlar, kısmen veya tümüyle işlevini yerine getiremez hâle gelmektedir. (Aksoy, 2016). Örneğin; bireyin yaşadığı bir kaza neticesinde kulağının, kulak zarının büyük ölçüde zedelenmesi kısmen veya tamamen bir işitme kaybı yaşamasına sebep olacaktır. Bu kayba uğramış birey, toplum içinde halk tabiriyle sağır incitici olmayacak biçimde ifade edilirse de işitme engelli kişi olarak tanımlanacaktır. Engelli bireylerin önündeki en büyük engel de tanımlamada yer alan yetersizlik kavramıyla sıklıkla anılmalarıdır. Engellilik sorununun tamamen ortadan kaldırılması için de toplum içindeki ön yargıların, engelli tanımındaki yanlış aktarımların, erişilebilirlik alanındaki zorlukların ve gündelik hayatın pek çok alanındaki problemlerin kaldırılması gerekmektedir (Gül ve Barış, 2023).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ise, engelli birey ya da özel gereksinimli birey için kültürel farklılıkları gözetmeksizin geniş bir tanımlama yapmaktadır. “Normal aktiviteler, kişiden veya bir bütün olarak vücuttan beklenen yetenek, görev ve davranışlar bütünüdür. Engelli birey veya özel gereksinimli bireyler ise bu normal aktiviteleri yerine getirmede birtakım sınırlılık ve eksiklikler yaşamaktadırlar.” (Burcu, 2011). Engelli olma veya özel gereksinime ihtiyaç duyma durumu fiziksel, zihinsel ve biyolojik bir kavram olmaktan ziyade kültürel boyutta ele alınması gereken bir kavramdır. Çünkü bireyin sahip olduğu engel ve engel durumu, sosyo-kültürel açıdan içerisinde yaşadığı toplumda bir

anlam ve boyut kazanmaktadır. (Burcu, 2011). Bireyin yaşadığı engel durumundan ziyade bu durumu zorlaştıran şey onun ihtiyaç duyduğu özel gereksinimin toplum ve aile tarafından karşılanamaması ya da karşılamada eksik kalınmasıdır. Örneğin felç geçirmiş bir kişi için engellilik durumu yalnızca hareket edememesi değildir. İçinde yaşadığı toplumda onun bu özel gereksinim ihtiyacına uygun asansör, rampa, kaldırım geçişlerinde kolaylık gibi durumlara ulaşamamasıdır. Özel gereksinime ihtiyaç duyan bireyler için asıl engel kendi zihinleri, fiziksel ve duysal durumları değil toplum tarafından onları yetersizliklerine yüklenen anlamlardır. (Burcu, 2011).

Sonuç olarak özel gereksiniminden ötürü özel bir eğitime ihtiyaç duyan bireylerde meydana gelen yetersizlik durumları genel hatlarıyla üç ana başlık çerçevesinde incelenmektedir. Bedensel engeller, zihinsel ve duygusal engeller, öğrenme güçlüğü ve bunun yanındaki diğer engeller özel gereksinimli birey tanımını oluşturmaktadır. (Koparan, 2003).

Engelli yani özel gereksinime ihtiyaç duyan bireylerin, sağlıklı bir biçimde içinde yaşadıkları toplum tarafından kabul görüp sosyal, kültürel ve eğitim anlamında hayata kazandırılabilmesi için özel eğitim programlarına ve bu programlarda kullanılacak birtakım özel yöntemlere, araçlara ve bu yöntemleri kullanabilme becerisine sahip uzmanlara ihtiyaç vardır. Ayrıca edebiyat alanındaki özellikle de çocuk edebiyatı alanındaki çalışmalar da bu süreci desteklemelidir. Özel gereksinimli bireyler için yaşanabilir bir eğitim ortamının nasıl kurulacağı ve yaşanabilir bir hayatın nasıl yaratılacağı sorununa değinmeden önce ilgili bireylerin temel ihtiyaçlarından ve bu temel ihtiyaçları yerine getirirken toplum içinde karşılaştıkları zorluklardan da bahsetmek gerekmektedir.

Özel Gereksinimli Bireylerin Temel İhtiyaçları ve Toplum İçinde Yaşadıkları Zorluklar

Özel gereksinimli birey tanımında da belirtildiği gibi bu kişiler taşıdıkları farklılıklar sebebiyle toplumda, aile içinde, eğitimde ve sosyal hayatta birtakım desteklere ve pozitif ayrıcalıklara ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak farklılıkları nedeniyle Türkiye de dahil pek çok ülkede gündelik hayatın içerisinde önemli ölçüde zorluklar yaşamaktadırlar.

Yetersiz altyapı, özellikle eğitim alanındaki uzman ve sınıf eksikliği, kalabalık sınıflar, oldukça kalabalık sosyal ortamlar, eğitimcilerin hizmet içi eğitimindeki

yetersizlik, özel gereksinime ihtiyaç duyan çocukların öğretim ve eğitim alanında yaşadıkları belli başlı zorluklar olarak ifade edilmektedir (Meral, 2015).

Eğitim alanında yaşanan zorluklara ek olarak toplumsal yani sosyal yaşamda özel gereksinimli bireylere yönelik oluşturulan ön yargı ve tutumlar da ilgili bireylerin gündelik yaşamda zorluklarla karşılaşmasındaki temel nedenler arasındadır.

Özel gereksinimli bireylerin ve özel gereksinime ihtiyaç duyan çocuk sahibi ebeveynlerin yaşamış oldukları zorluklar öznel ve nesnel kriterler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Karşılanamayan destek ihtiyacı, toplum tarafından uygulanan ayrımcılık, yine toplum tarafından geliştirilen birtakım tutum ve inançlar, engele bağlı olarak yaşanan psikolojik, sosyal veya duygusal etkilenme öznel kriterler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Yaşanan rahatsızlığın fiziksel ve duygusal boyutu, yeterli sosyal desteğin sağlanmaması, aile bireylerin yaşadığı işsizlik ve ekonomik zorluklar ise nesnel kriterler biçiminde değerlendirilmektedir. (Çavdar, Şimşek, Gündüz ve Yalçınkaya, 2021).

Özel gereksinimli bireylerin yaşadıkları zorluklar kadar bu zorlukların uygun tanımının yapılması, zorlukların doğru bir biçimde belirlenip değerlendirilmesi de olası sorunların çözümünde kritik rol oynamaktadır. Zorlukların önüne geçebilmek adına aile, okul, toplum ve uzmanlar iş birliğince iyileştirici ve sorunları önleyici çözümler geliştirmek gerekmektedir (Çavdar, Şimşek, Gündüz ve Yalçınkaya, 2021).

Bireyin engellilik durumu hakkında farkındalık sahibi olmak öncelikli olmalıdır. Zira toplumun tutumu, bireyin toplum içindeki sosyalleşme durumu kişinin engellilik ölçüsünde belirlenmektedir. Öncelikle engelliliğe yönelik bakış açısının toplum içinde değiştirilmesi gerekmektedir. Engellilik, özür, yetersizlik olarak değil de kişi için bir imtihan ve zorluklarla mücadele etmek olarak görüldüğünde özel gereksinimli birey için toplumda oluşturulan dışlanma, ön yargı gibi durumlar yerini kabul görmeye, benimsemeye bırakacaktır. (Alptekin,2024).

Engelli bireyler için toplumda oluşturulan sosyal dışlanma, kimi haklardan mahrum kalmayı ve birçok yaşam alanında karşılaşılan zorlukları da beraberinde getirmektedir. Özellikle mimari yapılarda merdiven kullanımından, çok katlı yapılara ulaşma kadar yaşanan mimari zorluklar; özel gereksinimli bireyin engelliliğine uygun olarak bir iş bulamaması ve ekonomik alanda istihdam edilmemesi, ulaşımında özellikle de rampası olmayan toplu taşıma araçlarını kullanmada yaşanan sıkıntılar en genel hatlarıyla

engelli bireylerin sosyal yaşamda karşılaştığı ya da tanık olduğu sıkıntıların başında kabul edilmektedir (Alptekin, 2024).

Özel gereksinimli bireylerin yaşamış oldukları zorlukların doğru bir biçimde çözülebilmesi adına öncelikle eğitim sisteminin bu duruma uygun düzenlenmesi gerekmektedir. Özel gereksinimli bireylerin özellikle de bağımsız bir şekilde mevcut eğitimlerini sürdürebilmeleri için erken çocukluk adı verilen (0-3 yaş) dönemdeki eğitimleri, ailelerin ve uzmanların bu konudaki bilinçlilik düzeyleri ve farkındalık dereceleri büyük önem taşımaktadır (Arı, 2022).5378 Sayılı “Engelliler Hakkında Kanun” ülkemizdeki özel gereksinimli bireylerin sağlık, eğitim gibi pek çok alanda sahip oldukları hakların altını çizmektedir. Kanunda belirtilen en önemli kısım, “Özel gereksinimli bireyler sahip oldukları yetersizlik, zedelenme ve engel durumundan ötürü toplum içinde ve sosyal hayatta birtakım zorluklara maruz bırakılmamalıdır.” ilkesidir. (Arı,2022).

Sonuç olarak özel gereksinimli bireylerin gündelik yaşamda zihinsel, fiziksel, duyuşsal eksikliklerinden ötürü karşılaştıkları zorlukların önüne geçebilmek adına ailelerden okula, kamu kurumlarından özel kuruluşlara kadar pek çok alanda pek çok kişiye önemli sorumluluklar düşmektedir.

Özel gereksinimli birey tanımı ve bu bireylerin ihtiyaçlarına yönelik toplum içindeki farkındalığın artırılabilmesi noktasında da edebiyat özellikle de çocuk edebiyatı devreye girmektedir. Çocukların kendi yaşitlarının sahip olduğu normal dışı tutumları kabul edip onlarla paylaşımcı biçimde yaşamaları empati yeteneklerini geliştirecek ve farkındalıklarını da artıracaktır. Çocuk edebiyatının işlevi de tam da bu noktada devreye girmektedir. Zira bir çocuk, okuduğu bir roman kahramanının yerine kendini kolayca koyabilmekte, hayal gücünün sınırsızlığı sayesinde kitapta anlatılan dünyanın içine girebilmektedir. Kahramanı özel gereksinimli birey olan bir romanla karşılaşan çocuk, onunla empati kuracak ve yaşadığı zorlukları çözümseyerek bu zorlukların üstesinden gelebilmek adına kendince çabalayacaktır.

Uzmanlara göre çocuk edebiyatında özel gereksinimli çocukları karakterize eden ve onlar etrafından gelişen temalara yoğunlaşan kitaplar; söz konusu bireylerin toplumdaki sosyal kabullerini sağlamak, zorbalığı önlemek ve farklılıkları sayı duymayı göstermek noktasında farklı sınıf düzeylerinde, sınıf ortamına uygun bir biçimde kullanılabilir (Kaymaz, 2024).

Tam bu noktada çalışmanın genel çerçevesini oluşturan çocuk edebiyatının, özel gereksinimli bireyleri anlatmada üstlendiği rolden ve bu tarz yapıtlarda okurun karşısına çıkabilecek temel tema ve kavramlardan bahsetmek gerekmektedir.

Çocuk Edebiyatının Özel Gereksinimli Bireyleri Anlatmadaki Rolü

Özel gereksinimli bireylere yönelik toplum içindeki ön yargıları yıkarak bireylerin bu konudaki farkındalığını artırma çabaları henüz okul öncesi dönemden başlatılmalıdır. Bir çocuğa ulaşabilmenin en kestirme ve doğru yolu ise yaş düzeylerine uygun çocuk kitapları olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk kitapları, özellikle de resimli olanlar “özel gereksinimli bireylere yönelik tutum ve davranışların değerlendirilmesi” başlığı altında yapılan çalışmaları büyük ölçüde desteklemekte ve zenginleştirmektedir. (Öztürk, Afacan ve İlhan, 2022).

Çocuk edebiyatı alanındaki literatür çalışmaları incelendiğinde görülmektedir ki: Çocuklara yönelik olarak hazırlanan okul çağı kitaplarının pek çoğundan özel gereksinimli bireyler, bakıma ve yardıma muhtaç kişiler olarak karakterize edilmektedir. Bu da özellikle klasik olarak nitelendirilen çocuk kitaplarındaki yanlış tutum ve ön yargıların başında gelmektedir.

Çocuk edebiyatı alanındaki çocuk kitaplarında özel gereksinimli bireyler; zihinsel yetersizliğe sahip olanlar, fiziksel yetersizliğe sahip olanlar, duyuşsal durum bozukluğu bulunanlar, kaygı durum bozukluğu olanlar, disleksi, dikkat eksikliği ve hiperaktivite gibi bir rahatsızlığa sahip olanlar biçimde yer edinmektedir (Öztürk, Afacan ve İlhan, 2022).

Çocuklar dış dünyayı özellikle de küçük yaşlarda okudukları kitaplar ve izledikleri çizgi filmler üzerinden tanıdıklarından çocuk kitaplarında kahraman olarak seçilen özel gereksinimli bireylerin gerçeğe uygun bir biçimde tasvir edilmesi ve yaşadıkları zorlukların da gerçeğe en uygun şekilde anlatılması gerekmektedir.

Kahraman tasvir edilirken ve başından geçen zorluklar aktarılırken romanı kaleme alan yazar, kendi yaşamışlıklarından ya da çevresinde şahit olduğu birtakım durumlardan yola çıkarak betimlemeler yaparsa bu anlatılanları gerçekçi kılmaya yetecektir.

Özel gereksinimli bireyler üzerine çalışan romanlardaki en temel eksikliklerin başında söz konusu kahramanların yetersizlikleri, zedelenmeleri ve engelleriyle fazlaca dramatize edilerek ön plana çıkarılmaları gelmektedir. Yine ilgili kitaplar genellikle

bireylerin engellerini kategorize ederek aktarmakta, çoğunlukla da fiziki yetersizliklere odaklanmaktadır (Öztürk, Afacan ve İlhan, 2022).

İlgili çalışma, bu konuda da literatürdeki bir eksikliği tamamlamaktadır. Özel gereksinimli bireyleri anlatan çocuk edebiyatına ait romanlar incelenirken tek bir türe (resimli kitap, 0-6 yaş kitapları, 6 yaş üzeri kitaplar gibi), tek bir engel durumuna (zihinsel, fiziksel veya duyuşsal yetersizlik) odaklanılmamıştır. Pek çok farklı tür, engel durumu noktasında çeşitliliği önemseyen pek çok eser çalışma kapsamında ele alınarak geniş ölçüde değerlendirilmiştir.

Yine özel gereksinimli bireylerin kahraman olduğu edebiyat ürünleri incelendiğinde kimilerinin gerçekçi kimilerinin ise daha yarı-gerçekçi bir kurguya sahip oldukları görülmektedir. Down Sendromlu Bir Arkadaşım Var, Bende Disleksi Var, Barış'ın Gezintisi gibi kitaplar incelendiğinde kahraman olarak seçilen özel gereksinimli bireyin fiziki özelliklerinin ve yaşadığı zorlukların gerçeğe son derece uygun bir biçimde tasvir edildiği görülmektedir (Öztürk, Afacan ve İlhan, 2022).

Çocuk edebiyatına dair ilgili konularda yazılmış romanlardaki kahramanlar; bağımlı olarak betimlenmektedir. Dolayısıyla da kendilerindeki yetersizlikleri gidermek adına çoğunlukla bir bakıcıya ihtiyaç duymaktadır. Yine muhtaçtır ve bir bakıcı ya da sorumlusu olan bir ebeveyn desteğine büyük ölçüde ihtiyaç duymaktadır. Mağdurdur ve onu mağdur kılma noktasında da büyük oranda içinde yaşadığı toplum sorumludur. Sonuç olarak ilgili kitapların ortak özelliği özel gereksinimli bireyleri; “mağdur, muhtaç, korunmaya ihtiyaç duyan kişi” şeklinde tasvir etmeleridir. Ayrıca özel gereksinimli birey için bakıcı, sorumlu noktasındaki kişi de çok az kitapta onun arkadaşı, ona gönülden bağlı ve karşılıksız biçimde sevgisini sunan sıfatlarıyla görülmektedir (Öztürk, Afacan ve İlhan, 2022).

Özel gereksinimli bireyleri anlatmada çocuk edebiyatına dair kitapların işlevlerinin büyüklüğünü anlamak adına; “Özel gereksinimli bireyleri anlatan çocuk kitaplarının genel özellikleri, kitaplarda anlatılan kahramanların genel kişilik özellikleri, kitaplarda anlatılan özel gereksinimli kahramanların sosyal hayattaki rolü ve sosyalleşme çabaları ve yine kitaplarda anlatılan özel gereksinimli kahramanların gündelik yaşamda deneyimledikleri zorluklar” gibi başlıkların da üstünde titizlikle durmak gerekmektedir.

Çocuk edebiyatına dair ilgili kitaplarda özel gereksinimli kahramanların çoğunluğunun zihniyet olarak “erkek” biçimde seçildiği görülmektedir. Erkek kahramanların büyük bir kısmı da öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği, hiperaktivite,

ortopedi bozukluğu gibi bir özel gereksinim yaşamaktadır. Kitaplardaki yan karakterler genel anlamda özel gereksinimli bireyin aynı yaştaki ve onu anlayan tek arkadaşı biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Kitaplarda “yaş” çok önemsenen bir kriter olarak kabul görmemektedir. Yine özel gereksinimli bireylerin ev ortamının yanında vakit geçirdikleri ve sosyalleştikleri alanlar da spor sahası, tatil yerleri, okul, piknik alanları ve parklar olarak sınıflandırılmaktadır (Arıkan, Tomris, Bursa ve Tuna, 2021).

Çocuk edebiyatı alanında özel gereksinimli bireylerin kahraman olarak seçildiğı yapıtların toplumsal ve sosyal yaşamdaki en önemli işlevi; evrensel haklar çerçevesinde özel gereksinimli bireylerin içinde yaşadıkları toplumla bütünleşmiş bir şekilde ve huzur içinde, kabul görmüş biçimde yaşayabilmeleri adına erken yaştaki bireylere yönelik farkındalık oluşturma bilinciyle hareket etmeleridir (Arıkan, Tomris, Bursa ve Tuna, 2021).

Engelli bireylerin karakterize edildiğı özellikle nitelikli kitaplar, eğitim ortamında erken çocukluk döneminden itibaren farkındalık yaratma amacıyla kullanılmaktadır. Bu bağlamda Fransız edebiyatından özel gereksinimli bireyleri konu alan 60’a yakın kitap incelendiğinde görülmektedir ki; Otizm Spektrum Bozukluđu¹ olan bireylerin kahraman olarak seçildiğı, kitapların içeriğindeki detayların ve hastalığa dair bilgilerin de yaş grubu ilerledikçe arttığı gözlemlenmektedir. (Lemoine and Schneider, 2021).

Özellikle nitelikli çocuk kitapları, özel eğitim öğretmenleri tarafından kapsayıcı ve kaynaştırma eğitim kapsamında değerlendirildiğinde daha küçük yaş kitlelerine konuyla ilgili olarak doğru bir biçimde ulaşabilmeyi sağlamak ve ilgili kitlenin empati yeteneğini yüksek ölçüde geliştirmektedir.

Nitelikli kitapların bütünü incelendiğinde ise özel gereksinimli kahramanların yaşlıları gibi temel haklarına rahatça erişebildiğı, rahatça erişebilmeleri adına uygun ortamın aile-okul-toplum üçgeninde yaratılabildiğı, yine bu bireylerin aileleri ve okulları tarafından koşulsuzca desteklendiğı, sosyal yaşamın içinde büyük ölçüde yer aldıkları görülmektedir. Nitelikçe daha zayıf kitaplarda ise sosyal soyutlanma, çevresi tarafından etiketlenme, mağdur ve muhtaç görünme, dışlanma gibi durumlar göze çarpmaktadır (Arıkan, Tomris, Bursa ve Tuna, 2021).

¹ Otizm Spektrum Bozukluğu: Nöro-gelişimsel bir bozukluk olup doğuştan gelmekte ve bireyin hayatının ilk yıllarında fark edilmektedir (Tohum Otizm Vakfı).

Özel Gereksinimli Bireyleri Anlatan Çocuk Romanlarındaki Temel Temalar

Özel gereksinimli bireylerin kahraman olarak seçildiği çocuk kitaplarında göze çarpan betimlemelerin başında bu bireyler için yetersizlik durumunda olan kişi, özrü olan birey, özel gereksinimli birey gibi etiketlenmelerden ziyade “engelli birey” kavramının daha çok kullanılmış olmasıdır. Yine dikkat çeken etiketlenmelerin başında özel gereksinimi olan kişiler için okuyan ve dinleyenlerin empati kurmalarından ziyade acıma duygularını hayata geçirecek biçimde tasvirlerin yapılmasıdır. Kitapların büyük bir kısmında mevcut kahraman “yaşadığı kaza sonrası veya doğuştan ayağını kaybetmiş birey, felçli birey, işitme engelli birey, görme engelli birey” gibi temalar ve kavramlar çerçevesinde ele alınıp “bağımlı, yardıma muhtaç, mağdur” gibi sıfatlarla sunulmaktadır (Kartal ve Ünal, 2022).

Çocuklar için kaleme alınan kitapların öncelikli olarak çocuğun yaş düzeyine, mevcut fiziki ve zihinsel durumuna uygun bir biçimde ve belirli kriterleri gözeterek hazırlanması gerekmektedir. Genel hatlarıyla çocuğun rüya görebilmesine zemin hazırlayan, çocuğun bilişsel düzeyine uygun bir dil ve anlatım kullanan, çocuğun ihtiyaçlarını karşılayacak konulara yer veren, çocukta farklı duygu ve düşüncelerin ortaya çıkmasına sağlayan kitaplar çocuğa uygunluk noktasında tercih edilmektedir. Özel gereksinimli bireyleri konu edinen kitaplar için de aynı durum söz konusu olmaktadır (Kaymaz, 2024).

Kahramanı özel gereksinimli olmakla beraber özel gereksinimli çocukların okuması, dinlemesi adına hazırlanan kitapların da bu çocukların özel durum ve ihtiyaçlarını gözeterek son hâlini alması gerekmektedir. Örneğin işitsel engelli bir çocuk adına hazırlanan kitapta, çocuğun dikkatini çekecek ışık ve görsellerin olması; görme engelli bir çocuk adına hazırlanan kitapta da Braille alfabesiyle hazırlanmış resimli hikâyelerin bulunması büyük önem arz etmektedir (Kaymaz, 2024).

Kimi kitaplarda incitici bir ifade olarak kabul edilse de özürlü kavramının da kullanıldığı gözlemlenmektedir. Genel hatlarıyla özel gereksinimli bireyler için çoğu kitapta tek boyutlu bir imaj sergilenmektedir. Özellikle okul çağındaki çocuklar okudukları ilk kitaplardan, duydukları ilk roman ve masal kahramanlarından büyük ölçüde etkilendiklerinden benzer temalar çerçevesinde özel gereksinimli bireylerin yaşamı ve yaşadıkları zorluklar anlatılırken hatalı ifadelerle yer verilmemelidir. Zira ilgili kitapların içeriği, çocukların mevcut çevrelerine bakış açılarını yüksek oranda etkilemektedir (Kartal ve Ünal, 2022).

Çocuk edebiyatına dair özel gereksinimli bireylerin kahraman seçildiği yapıtlarında hitap edilen kitlenin yaş seviyesi arttıkça özel öğrenim güçlüğü çeken, dikkat eksikliği bulunan, disleksi rahatsızlığı bulunan, otizm teşhisi konmuş veya DOWN sendromlu olarak kabul edilen bireylerin de kahraman olarak seçildiği görülmektedir. Daha küçük yaş gruplarında ise tema genel olarak görme engelli veya fiziksel engeli olan bireyler çerçevesinde şekillenmektedir (Karal ve Ünal, 2022).

Çocuk kitaplarının büyük bir kısmında özellikle de resimli olanlar da özel gereksinimli bireyler; okul ortamında veya aile ortamında resmedilmekte, iş yerlerinde, eğlence yerlerinde, parklarda, tatil beldelerinde daha az görünür kılınmaktadır (Karal ve Ünal, 2022).

MEB tarafından hazırlanan “Erken Çocukluk Dönemi Kapsayıcı Eğitime ait Çocuk Öyküleri” başlıklı kitaplar da incelendiğinde yukarıda mevcut durumlar çok da farklılık arz etmemektedir. İlgili kitaplarda (Sevgi Orkestrası, Mavi Sahil, Bahçenin Şarkısı) engelli olarak tanımlanan bireyler daha ziyade ortopedik yetersizlik gösteren, işitme kaybı olan, dil ve konuşma bozukluğu yaşayan, sürekli hastalığı bulunan (albino, diyabet vb.), görme engelli olan kişiler şeklinde tanımlanmakta ve temalar da bu kişilerin okulda ve sosyal yaşamda karşılaştıkları zorluklar çerçevesinde dönmektedir. Yaşanan zorluklar karşısında özel gereksinimli birey güçlü, yılmayan bir karakterden çok mağdur ve muhtaç sıfatıyla okurun karşısına çıkmaktadır. Yine bu tarz kitaplarda engelli birey sıfatıyla okurun karşısına en az çıkan bireyler; uyum güçlüğü yaşayan, zihinsel yetersizliği bulunan ve DOWN sendromlu karakterler olarak görülmektedir (Günşen, 2024).

Özellikle resimli çocuk kitaplarında ilgili karakterlerin engel durumu fiziki olarak nerede yaşıyorsa özellikle o bölgenin dramatize bir biçimde resmedildiği göze çarpmaktadır. Bununla beraber saç dökülmesi, ayırık diş, herhangi bir rahatsızlıktan ötürü bandana takma gibi fiziki durumlar kendine daha az yer edinmektedir. Irk ögesi kitapların pek çoğunda es geçilen bir noktadır. Genellikle bireylerin hangi milletten oldukları, nerede doğup büyüdüğü yani sosyo-kültürel öğeler es geçilmiştir (Günşen, 2024).

Çocuk edebiyatı alanında yayımlanan ve özel gereksinimli bireyleri karakterize eden kimi öykü kitapları da mevcut sorunun yeterince anlatılmaması ve üzerinde durulmaması noktası göz önünde bulundurularak incelenmelidir. İlgili öykülere göre “özel gereksinimli bireyler, eğitimleri ve karşılaştıkları sorunlar” çocuk edebiyatına ait ürünlerde genellikle eşitsiz ve adaletsiz biçimde anlatılmaktadır. Engelliliğe dair oluşan

ön yargıların temelinde cinsiyete, yaşa ve sınıf içindeki duruma göre ayrımlar yatmaktadır. Kimi yazarlar, kitaplarında bu tarz farklılıkları ve ırka, etnik kökene dair ayrımları yok ederek engellilik önündeki ön yargıları kaldırmayı hedeflemişlerdir. Eğitimcilerle göre de bu tarz ön yargılar ve söz konusu kalıplaşmış tanımlar çocukların büyümesini ve gelişimini önemli ölçüde sınırlandırmaktadır. 1977’de Çocuklar için Irklar Arası Kitaplar Konseyi “Engellilik” üzerine yayımladığı bültenlerde engelli bireylerin tasvirleriyle ilgili detaylı bir resim sunmaktadır. Bu resim de ön yargıların çocukların sosyalleşmesi ve eşit eğitim hakkından yararlanmasındaki en büyük engel olduğu ifade edilmektedir (Rubin and Watson, 1987).

Oysaki bireyin engel durumunun içinde yaşadığı toplum tarafından nasıl karşılandığı, toplumda engelli olan bireyin okul ortamındaki ve sosyal ortamdaki yaşamını kolaylaştırmak adına neler yapıldığı tamamen o toplumun kültürel kodlarında ve eğitim düzeyinde de saklıdır. Dolayısıyla kitaptaki öykü kahramanları vurgulanırken ulusal veya uluslararası platformda nasıl çizildiklerini bilmek, engel durumlarını toplumun nasıl karşılayıp kabul ettiğini görmek de büyük önem arz etmektedir. Çalışma kapsamındaki romanlar incelenirken hem ulusal hem uluslararası edebiyattan örnekler olmasına bu sebeple dikkat edilmiştir.

Kitapların farklılıkları noktasında incelenmesi; özel gereksinimli bireyler, okul ve sosyal ortamdaki konumları, karşılaştıkları zorluklar, zorlukların çözümü noktasında alınan önlemler, özel gereksinimli bireylerin nasıl tanımlandığı, resimli kitaplarda nasıl resmedildiği, toplumun empati yeteneğinin ve farkındalığının geliştirilmesi adına neler yapıldığı konusunda da geniş çaplı bir tablo sunmaktadır.

Ulusal ve Uluslararası Perspektiften Bir Karşılaştırma

Dünya genelindeki çalışmalar incelendiği özel gereksinimli bireylerin kahraman olduğu veya onlara hitap etme vasıtasıyla yazılan kitaplarda; özel gereksinimi olup dünya çapında kabul görmüş sanatçı, bilim insanı gibi kişilere yer verildiği görülmektedir. Buradaki amaç, özellikle özel gereksinimli bireylerin mevcut engel durumlarına rağmen kendi alanlarında takdir edilesi işler başarmış olmaları, pek çok kişiye bu noktada ilham olmaları ve içindeki bulundukları toplumda veya uluslararası düzeyde saygınlık çerçevesinde kabul görmüş olmalarıdır (Güney ve Erşahin, 2023).

Dikkat çeken nokta Maslow hiyerarşisi (insanın temel ihtiyaçları piramidi) ekseninde özel gereksinimli bireylerin tüm engel durumlarına rağmen temel ihtiyaçlarını nasıl

karşıladıklarını ve temel ihtiyaçlarını karşılamakla yetinmeyip bir de ilgilendikleri alan veya sahip oldukları yetenek doğrultusunda nasıl ünlendiklerini tasvir ederek aynı durumu yaşayan özel gereksinimli ve genç bireylere örnek teşkil edebilmektir. (Güney ve Erşahin, 2023).

Uluslararası edebiyattaki çocuk kitaplarında özel gereksinimli bireylere yönelik öykülerde yaratılan kahraman ve temaların ulusal edebiyattaki çocuk kitaplarından en önemli farkı temel amacın değişkenliğidir. Uluslararası ürünlerdeki temel amaç; özel gereksinimli bireyleri insanların acıma duygularını harekete geçirecek biçimde tasvir etmekten ziyade onlar için kayda değer bir motivasyon kaynağı oluşturmaktır.

Beş farklı özel eğitim alanına dahil olan bireyler (fiziksel yetersizlikler, süregelen yetersizlikler, işitme yetersizliği, otizm, çoklu yetersizlik) genellikle kendilerinde bulunan yetersizlikten ötürü herhangi bir işe kalkıştıklarında çevrelerinden gelebilecek tepkiden korktukları için kendi içlerine dönmekte, evlerine kapanıp dışarı çıkmamayı tercih etmekte, duygusal açıdan da oldukça değişken bir ruh hâli izlemektedirler. (Güney ve Erşahin, 2023).

Sanat veya bilim alanında ünlenmiş özel gereksinimli bireylerin kahraman olarak seçilmesi tam da bu noktada aynı konumdaki çocuklar için önemli bir motivasyon kaynağı oluşturmaktadır.

Duygularını karşı tarafa anlatma noktasında oldukça başarılı, kendinden emin, kendisine çevresi veya ailesi tarafından dayatılan hükümleri sorgulamadan kabul etmeyen, oldukça girişken ruhlu, sorumluluk bilinci üst düzey, problem çözmeye de oldukça yatkın olarak çizilen özel gereksinimli ancak ünlenmiş kişiler; maddi-manevi refah düzeyi yüksek, iş alanında istihdam edilmiş, yaşamları boyunca karşılaşmış oldukları zorlukları yılmayarak aşmış bir hayata sahip olmuşlardır. (Güney ve Erşahin, 2023).

Sonuç olarak normal sınıf insan tanımının yaşayabileceği bir hayata özel gereksinimli bireylerin de sahip olabileceğini göstermek, fiziki engellerden ziyade insanların kafasındaki duygusal engel ve sınırlamaları aşmanın özel gereksinimli bireyler üzerindeki en önemli engel olduğunu göstermek uluslararası edebiyattaki çocuk kitaplarında ele alınan temel özellik olarak dikkat çekmektedir. (Güney ve Erşahin, 2023).

Uluslararası edebiyatta çocuk edebiyatı alanında özel gereksinimli bireyleri kahraman olarak kabul eden yapıtlar; tema, olay örgüsü, bakış açısı, edebî üslup gibi temeller üzerinden değerlendirilmektedir. Yine ilgili kitaplarda söz konusu karakterler

nazik, neyin iyi neyin yanlış olduğunu bu dünyada anlamaya çalışan biri sıfatıyla tasvir edilmektedir. Kitaplar fiziksel veya zihinsel engellere sahip kahramanları karakterize etmekle beraber çocuk edebiyatı içerisinde edebî bir niteliği de sahip tarafıyla öne çıkmaktadır. (Dyches and Prater, 2005).

Mevcut çalışma bu bağlamda ulusal ve uluslararası edebiyattaki çocuk kitaplarını hem niteliksel hem de niceliksel olarak ortak tema ve kavramlar çerçevesinde “engellilik durumu ve kitap içeriği, biçimi” adına tek bir kritere indirgmeden incelemesi noktasında da literatürdeki araştırmalardan ayrılmakta ve yapılacak çalışmalara da kaynak oluşturmaktadır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmada özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanlarını formdaki belirlenen temalar bakımından incelemek, verileri kapsamlı olarak anlamlandırmak için nitel araştırma desenlerinden durum çalışması tercih edilmiştir. Durum çalışması bir ya da birden fazla durumların, birbirine bağlı sistemlerin ayrıntılı incelenmesidir (Büyüköztürk, vd., 2015).

Çalışma Grubu

Araştırmanın kapsamı dünya genelinde ve Türkiye’de yayımlanmış, özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk ve gençlik edebiyatı eserlerinden oluşmaktadır. Bu eserler ulusal ve uluslararası yazarlar tarafından kaleme alınmış olup, özel gereksinimli bireylerin yazın dünyasında nasıl temsil edildiğine dair somut veriler sunmaktadır. Araştırma belirli ölçütler doğrultusunda seçilmiş bir örneklem üzerinden yürütülmüştür. Araştırmada incelenecek çocuk romanlarının seçiminde şu noktalara dikkat edilmiştir:

- Kitapların özel gereksinimli bireyleri konu alan edebi ve öğretici eserler olmalıdır.
- Kitap satış sitelerinde (Kitapyurdu.com, İdefix) en çok satan kitaplar seçilmiştir.
- Kitap belirleme sürecinde kitapların/yayınnevlerinin çocuk ve gençlik edebiyatında bilinirliklerine ve özel gereksinimli bireyleri konu alan romanların basımında öncülük etmiş olmalarına dikkat edilmiştir.
- Eserlerin güncel olması göz önünde bulundurulmuştur. (2000 sonrası yayımlanan kitaplara öncelik verilmiştir.)
- Seçilen eserlerin ödül alan kitaplar olmasına dikkat edilmiştir.
- Farklı özel gereksinimli türlerini konu alan eserler olmasına dikkat edilmiştir.
- Uluslararası ve ulusal yazarların kitaplarının araştırmada yer alması sağlanmıştır.

Yukarıdaki belirtilen kriterlere göre özel gereksinimli bireyleri konu alan 14 çocuk romanı belirlenmiştir. Belirlenen eserler ise şu şekildedir:

Tablo 1. Özel Gereksinimli Bireyleri Konu Alan Kitaplar

Eser Adı	Yazar	Çevirmen	Resimleyen	Yayın Evi	Basım Yılı	Yaş Grubu	Sayfa Sayısı
Mucize	R. J. Palacio	Berna Sirman	-	Pegasus Yayınları	2024	Belirtilmemiş	334
Louis Braille Görmezleri'nin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk İçimdeki Melodi	Margaret Davidson	Tülin Sadıkoğlu	Kutlay Sındırgı	Can Çocuk Yayınları	2024	+7	73
Kelebek ve Dalgıç	Sharon Draper	M. Zeynep Kürük Erçetin	Hasret Parlak	Genç Timaş Yayınları	2022	+11	316
Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe	Jean-Dominique Bauby	Nazlı Ceyhan Sümter	Torun Rabeli	Nemesis Yayınları	2023	Belirtilmemiş	144
Sol Ayağım	Paola Peretti	Esmâ Fethiye Güçlü	Carolina Rabeli	Genç Timaş Yayınları	2024	+10	207
İçimdeki Müzik	Christy Brown	Gül Yılmaz		Nemesis Kitap Yayınevi	2020	Belirtilmemiş	189
Kardeşim Benim	Sharan Draper	M. Zeynep Kürük		Genç Timaş Yayınları	2024	Belirtilmemiş	255
Petey	Cynthia Lord	Nazlı Tancı		Günışığı Kitaplığı Yayınları	2022	Belirtilmemiş	196
Dünyayı Sırtında Taşınan Balık Parmak Uçları	Ben Mikaelson	Aslı Anar		Beyaz Balina Yayınları	2023	+9	269
Gökkuşağı Yazı	Özgür Balpınar			Genç Timaş Yayınları	2022	+11	175
Mırıldanan Çocuk	Seran Demiral			Tudem Yayınları	2018	Belirtilmemiş	166
Bir Tür Kıvılcım	Sevim Ak			Günışığı Kitaplığı	2019	Belirtilmemiş	228
	Gabriele Clima	Esmâ Fethiye Güçlü	Ilari Campana	Genç Timaş Yayınları	2022	+10	184
	Elle Mcnicoll	Gizem Şakar	Büşra KaygınGafarov	Timaş Yayınevi	2022	+9	208

R.J. Palacio'nun "Mucize" adlı kitabı yüz deformitesi ile doğmuş olan August Pullman'ın toplum tarafından nasıl dışlandığını, dışlanmanın yaşattığı duygusal çöküşü, bütün olumsuzluklara rağmen toplumda kabul görme çabasını anlatmaktadır. Auggie aile

ve arkadaş desteğiyle iç çatışmalarını yenmeyi öğrenmiştir. The New York Times'ın en çok satan kitap listesindedir.

Margaret Davidson'un "Louis Braille: Görmezlerin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk" adlı eseri, Braille alfabesinin mucidi olan Louis Braille'in hayatını ele almakta ve görme engellinin toplumda var olma konusunda bir engel olmadığını göstermektedir. Louis, bulduğu alfabe ile görme engellilerin eğitim almasına öncülük yapmıştır.

Araştırmada Sharon M. Draper'ın "İçimdeki Melodi" kitabı serebral palsi ile doğan Melody'nin sosyal hayatta yaşadığı zorlukları, anlaşılma isteğini anlatmaktadır. Melody fiziksel yetersizliğini, zihinsel gücünü kullanarak aşmayı başarmıştır. The New York Times'ın en çok satan kitap listesindedir.

Jean-Dominique Bauby'nin "Kelebek ve Dalgıç" kitabı ise locked-in sendromu yaşayan bireyin vücudunun tamamen felçli olmasına rağmen zihinsel canlılığını yitirmeyip kendini ifade etme mücadelesini anlatmaktadır. Otobiyografik bir eserdir ve 24 dile çevrilmiştir. Financial Times gazetesinde yüzyılın en iyi kitaplarından biri olarak seçilmiştir. Kitabın yazarı aynı zamanda kahramanı Jean-Dominique Bauby beyin kanması sonucu baştan aşağıya felçli olmuştur ama zihni aktiftir. Kitabı yazar göz kapağını oynatıp harfleri işaret ederek yazdırmıştır.

Paola Peretti'nin "Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe" kitabı, görme yetisini yavaş yavaş kaybeden Mafalda'nın yaşadığı iç çatışmayı, sorunlarını çözmek için aradığı sosyal desteği anlatmaktadır. Kitap kahramanın duygu dünyasını yansıtarak, çocuk okuyucuların farklılıkları anlamasına ve empati geliştirmesine katkıda bulunmaktadır.

Christy Brown'un "Sol Ayağım" adlı kitabı, doğuştan beyin felci olan Christy'nin annesinin desteği ile yalnızca sol ayağını kullanarak kendini ifade etmeyi öğrenmesini anlatmaktadır. Sol ayağı yazarın hayatla bağ kurmasını sağlamaktadır. Christy sol ayağını kullanarak yazı yazar ve resim çizer. Eserde yazarın sol ayağı ona sanatın kapılarını açan anahtar olmuştur. Dream All The Days'de en çok satan kitaplar listesindedir.

Sharon M. Draper'ın "İçimdeki Müzik" kitabı, bir çocuğun fiziksel engelinden dolayı yaşadığı derin sessizliği nasıl sese dönüştürdüğünü, yaşadığı dönüşümü ve engellerini aşma çabasını işlemektedir. Melody aile ve arkadaş desteği ile zihinsel gücünü kullanmayı öğrenmiştir. Kitap, çeşitli dallarda 48 ödül almıştır.

Elle McNicoll'ün "Bir Tür Kıvılcım" adlı eseri, otistik iki kız kardeşin sosyal hayata uyum sağlamak için gösterdiği çabayı, otistik olmanın kendilerini diğer insanlardan farklı yapmadığını anlatmaktadır. Kitap, çeşitli dallarda 19 ödül almıştır.

Gabriele Clima'nın "Mırıldanan Çocuk" kitabı, otizmli bir çocuğun yaşadığı deneyimleri ve bir kediyle kurduğu bağı anlatmaktadır. Kitap 2017'de Andersen ödülü almıştır. Aynı zamanda "Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı" tarafından okunması için tavsiye edilmektedir.

Türk edebiyatından Sevim Ak'ın "Gökkuşuğu Yazı" kitabı, otistik bir kardeşi olan bir kızın kardeşine desteğini, onun toplumda var olması için gösterdiği çabayı anlatmaktadır. Otizmli karakter Göksu'nun, ailesinden gördüğü ilgi ve sevgiyle topluma uyumu gerçekleşmiştir.

Seran Demiral'ın "Parmak Uçları" kitabı, ikisi görme engelli olan üç arkadaşın dostluk bağıyla hayatlarını nasıl güzelleştirdiklerini anlatmaktadır. Eserde, Işık görme engelli olan Mert ve Doğan'a hayatın hislerle de görünür hale geldiğini dostluk bağıyla göstermektedir.

Özgür Balpınar'ın "Dünyayı Sirtında Taşıyan Balık" kitabı işitme engeli olan Emir'in dünyanın bütün seslerini iç dünyasıyla duyabildiğini anlatmaktadır. Emir'in bir ailesi yoktur ve sokaklarda yaşar. Aile sevgisi görmeyen Emir bu boşluğu kurduğu dostluklarla doldurmaya çalışmıştır. Onun yaşama, doğaya ve canlılara olan sevgisi toplumsal kabulünü sağlamıştır.

Ben Mikaelson'ın "Petey" kitabı, serebral palsi ile doğan bir çocuğun ailesi tarafından bakılamadığı için bakım evine bırakılmasını ve orada geçen yaşamını anlatmaktadır. Petey sevgi dolu bir bireydir. Fiziksel engeline rağmen zihni her şeyi algılar. Petey bakımevinde kurduğu dostluklarla kendini ifade etmeyi başarmıştır. Gerçek yaşamöyküsünü konu alan bu kitap öğretmenlerin tavsiye ettiği kitaplar arasındadır.

Cynthia Lord'un "Kardeşim Benim" kitabı otizmli kardeşi olan Catherine 'in yaşadığı zorlukları ve kardeşi ile olan iletişimini anlatmaktadır. David otizmli bir bireydir ve topluma uyum konusunda sorun yaşamaktadır. Sosyal bağ kurmasında en büyük destekçisi ablasıdır. Kitap 2007'de Newbery Ödülü'nü almıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada özel gereksinimli bireyleri konu alan kitapların incelenmesi hedeflendiği için verilerin toplanması sürecinde form kullanılmıştır. Araştırma sonunda elde edilecek verilerin çocuk edebiyatı eserlerinde özel gereksinimli bireylerin temsillerini anlamaya yönelik bulunması için literatüre dayalı kitap inceleme formu yapılandırılmıştır. Veri toplama aracı olan "Kitap İnceleme Formu," hem içerik hem de biçimsel incelemeleri kapsayacak şekilde kategorilere ayrılmıştır. Formun kategorilerinin

geliştirilme aşamasında, literatürdeki benzer çalışmalar taranarak (Öztürk, vd.,2024; Arıkan, vd.2020; Ekici ve Ertem,2019; Kırkgöz ve Diken,2019; Gök ve Mülâyim, 2021; Öztürk, vd.,2021; Toy ve Uysal,2022; Kaymaz, 2017; Ünal,2010; Dyches, vd.,2001; Dyches ve Prater,2005) veri toplama aracı oluşturulmuştur. Formun içeriği, araştırmanın amacına yönelik gerekli tüm unsurları kapsamayı hedeflemektedir. Buna göre aşağıdaki ölçütler ışığında inceleme konusu eserler ele alınmıştır.

- Özel Gereksinimli Birey ve Temsili
- Karakterler Roller ve Etkileşimler
- Empati ve Duyarlılık Geliştirme
- Toplumsal Kabul ve Entegrasyon
- Edebî ve Görsel Unsurların Katkısı
- Eğitsel Mesajlar ve Farkındalık Oluşturma
- Çatışma ve çözüm stratejileri
- Toplumun farklı kesimleri ile ilişkiler

Ayrıca, formun geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla çocuk edebiyatı alanında uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzman geribildirimleri doğrultusunda formdaki ölçütler gözden geçirilmiş ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca form araştırmaya dahil edilmeyen iki çocuk kitabı (Gümüş Patenler, Gazeteci Çocuk) üzerinde ön uygulamaya tabi tutulmuş, bu sayede ölçütlerin anlaşılabilirliği ve uygulanabilirliği sınanmıştır. İki farklı araştırmacı bağımsız biçimde eserleri incelemiş, elde edilen veriler karşılaştırılarak %87 oranında görüş birliği elde edilmiştir. Bu oran formun güvenilirlik açısından kabul edilebilir bir düzeyde olduğunu göstermiştir. Bu incelemeye göre “Kitap İnceleme Formu” nun hem içerik geçerliği hem de güvenilirliği olduğu belirlenmiştir.

Veri Toplama Süreci ve Analizi

Veri toplama sürecinde kullanılan temel araç, bu çalışmaya özel olarak geliştirilen “Kitap İnceleme Formu” dur. Veri toplama sürecinde formdaki ölçütler doğrultusunda her bir kitap detaylı bir şekilde incelenmiştir. Kitaplar formdaki kategoriler dikkate alınarak okunmuştur. Formdaki belirlenen ölçütlere uygun cümleler belirlenmiştir. Sayfa numaralarıyla not alınmıştır. Araştırmada toplanan verilerin analizi betimsel ve içerik analiz yöntemiyle yapılmıştır. Betimsel analiz, verilerin belirlenen temalar doğrultusunda organize edilmesi ve yorumlanması sürecidir (Creswell, 2013). Bu analiz yöntemi, çocuk romanlarında yer alan özel gereksinimli bireylerin edebi temsillerinin detaylı bir şekilde

ele alınmasına yardımcı olmaktadır. Kitap inceleme formunda belirtilen ölçütlere göre kitaplardan belirlenen cümleler betimsel ve içerik analiz yöntemi ile yorumlanıp temalara ayrılmıştır. Analiz sürecinin güvenilirlik açısından da desteklenmesi önemlidir. Bu bağlamda çalışmada araştırmacı ve bir alan uzmanı, veri setinin belirli bir bölümünü bağımsız biçimde kodlamış ve ulaştıkları kodlamalar arasındaki tutarlılık Miles ve Huberman'ın (1994) güvenilirlik formülü ile sınanmıştır. Buna göre “*Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)*” şeklinde güvenilirlik saptanmaktadır. Bu hesaplama sonucunda çalışmada araştırmacı ile uzman kodlayıcı arasındaki uyum oranı %0,84 olarak bulunmuştur. Sosyal bilimler alanında %0,70 ve üzerindeki değerlerin yeterli kabul edildiği (Miles ve Huberman, 1994) bilinmektedir. Literatürde de benzer bir yaklaşımın izlendiği çalışmaların olduğu görülmektedir. (Karagöz, 2018)

BÖLÜM IV

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde incelenen çocuk romanından elde edilen bulgular tablo ve doğrudan alıntılarla verilmiştir.

Özel Gereksinimli Birey Algısı ve Temsili

Tablo 2. Özel Gereksinimli Birey Algısı ve Temsiline İlişkin Bulgular

Kitap Adı	Özel Gereksinimli Birey Algısı ve Temsili	Ana Temalar	Örnek Cümleler
Mucize	Yüz deformitesi	Toplumsal dışlanma, görünüş üzerinden yargılanma,	"Sihirli bir lamba bulsaydım ve tek bir dilek hakkım olsaydı hiç kimsenin fark etmeyeceği sıradan bir yüzüm olmasını dilerdim. Sokakta yürürken insanların beni görüp hemen başka tarafa bakmamalarını dilerdim." (s.9)"
Louis Braille: Görmeyenlerin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk İçimdeki Melodi	Görme engellilik	Eğitim hakkı, bilgiye ulaşma çabası	"Anlamıyor musunuz? Kitaplar olmadan asla gerçekten öğrenemeyiz! Oysa okuyabilseydik neler olabileceğimizi bir düşünün. Doktor, avukat ya da bilim insanı. Hatta yazar bile olabilirdik! Neredeyse her şey." (s.35)
	Serebral palsi	Zihinsel güç, kendini ifade etme isteği	"Zihnimin içine sığmayan kelimeler ve düşüncelerle dolu bir mahzen olduğunu biliyor." (s. 12)
Kelebek ve Dalgıç	Locked-in sendromu	Zihinsel güç, bedensel esaret,	"Sadece sürülmekle, dilsiz, yarı sağır edilip, tüm zevklerden mahrum bırakılmakla ve bir denizanası gibi yaşamaya mahkûm edilmekle kalmamıştım..." (s.33)
Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe	Stargardt (görme kaybı)	Görme yetisinin yitirilmesi, görememe korkusu	"Bütün çocuklar karanlıktan korkar ve ben de korkuyorum. Çünkü benim için karanlık, oyun için gözlerime taktığım ve bir daha çıkaramadığım bir fular gibi." (s.172)
Sol Ayağım	Beyin felci	Bedensel engel, ifade etme çabası	"Evet, dudaklarımla konuşmuyordum, ama şimdi sözlerden daha kalıcı şeylerle konuşacaktım; yazılı sözcüklerle." (s.18)
İçimdeki Müzik	Serebral palsi	Sözlü ifade etme isteği, anlaşılma	"Ama bazen ben de öyle hissediyorum. Birisi benim de söylemek istediklerimi başımın üzerindeki baloncuklara yazsa, böylece insanlar ne düşündüğümü bilse?" (s.79)
Bir Tür Kıvılcım	Otizm	Toplumsal anlayış ve anlaşılma isteği	"Benim bana her şeyi açıklayacak Keedie 'em var el yazımın neden kötü olduğunu yüksek seslerin ve parlak renklerin neden aklımı ateşe verdiğini anlatacak." (s.22)
Mırıldanan Çocuk	Otizm	Görünür olma, sosyal kabul	"Durdur Beni anlad mı yoksa?" (s.49) ve "Benim patimi çiziyordu. Daha önce hiç yürümediği bir yolda yürüyormuş gibi yavaşça ve dikkatle patimin etrafını çiziyordu." (s.49)
Gökkuşağı Yazı	Otizm	Dikkat çekme isteği, ilgi görme	"Göksu sürekli sorun çıkarıyor, iplikleri koparamadığımı iddia ediyordu. Küçük entrikalarla iplerden birini kopardı." (s.170)
Parmak Uçları	Görme engellilik	Görme engelini kabullenme, farklı duyularla iletişim.	"Duyduğu sesler onu hiçbir zaman çıldırtacak gibi olmamıştı. O zaten karanlığı her yüzüyle tanıyor, dahası bunun bir karanlık olduğunu anlamıyordu bile." (s.43)
Dünyayı Sırtında Taşıyan Balık Petey	İşitme engellilik	İşitme kaybı ve bilinmezlik	"Kendimi bildim bileli bir kulağım hiç duymuyordu. Diğer kulağımın da sağlıklı duyduğundan şüpheliydim." (s.33)
	Serebral palsi	Görünür olma ve kendini ifade etme isteği	"Kimse ne düşüncelerini okuyabiliyor ne de duygularını görebiliyordu. Petey geliştiriyor ve umutsuzca kendini ifade etmek istiyordu." (s.21)
Kardeşim Benim	Otizm	Toplumsal farkındalık, fark edilme isteği	"David'in kendi kuralları da var," diyorum. "Ama o kurallar kendinden başka kimseye bir şey ifade etmiyor." (s.75)

“Sihirli bir lamba bulsaydım ve tek bir dilek hakkım olsaydı hiç kimsenin fark etmeyeceği sıradan bir yüzüm olmasını dilerdim. Sokakta yürürken insanların beni görüp hemen başka tarafa bakmamalarını dilerdim.” (s.9) Bu ifade August’un yüzündeki deformitenin toplum tarafından nasıl algılandığını ve dışlandığını yansıtmaktadır.

“Anlamıyor musunuz? Kitaplar olmadan asla gerçekten öğrenemeyiz! Oysa okuyabilseydik neler olabileceğimizi bir düşünün. Doktor, avukat ya da bilim insanı. Hatta yazar bile olabilirdik! Neredeyse her şey.” (s.35) ifade Louis Braille’nın bilgiye ulaşma çabasını göstermektedir.

“Zihnimin içine sığmayan kelimeler ve düşüncelerle dolu bir mahzen olduğunu biliyor.” (s.12) ifadesi, Melody’nin zihinsel güce sahip olduğunu ama kendini ifade edemediğini göstermektedir.

“Sadece sürülmekle, dilsiz, yarı sağır edilip, tüm zevklerden mahrum bırakılmakla ve bir denizanası gibi yaşamaya mahkûm edilmekle kalmamıştım...” (s.33) ifadesi, Jean-Dominique Bauby’nin zihinsel gücüne rağmen bedensel esaretini ifade etmektedir.

“Bütün çocuklar karanlıktan korkar ve ben de korkuyorum. Çünkü benim için karanlık, oyun için gözlerime taktığım ve bir daha çıkaramadığım bir fular gibi.” (s.172) ifadesi, Mafalda’nın görme yetisini yavaş yavaş kaybetmekten dolayı duyduğu korkuyu anlatmaktadır.

“Evet, dudaklarımla konuşmuyordum, ama şimdi sözlerden daha kalıcı şeylerle konuşacaktım; yazılı sözcüklerle.” (s.18) ifadesi Christy Brown’un bedensel engeline rağmen kendini ifade etme çabasını göstermektedir.

“Ama bazen ben de öyle hissediyorum. Birisi benim de söylemek istediklerimi başımın üzerindeki baloncuklara yazsa, böylece insanlar ne düşündüğümü bilse?” (s.79) ifadesi Melody’nin sözlü olarak kendini ifade etme isteğini ve anlaşılma arzusunu göstermektedir.

“Benim bana her şeyi açıklayacak Keedie ’em var el yazımın neden kötü olduğunu yüksek seslerin ve parlak renklerin neden aklımı ateşe verdiğini anlatacak.” (s.22) ifadesi Addie’nin toplum tarafından anlayışla karşılanmak ve anlaşılma isteğini ifade etmektedir.

“Durdu. Beni anladı mı yoksa?” (s.49) ve “Benim patimi çiziyordu. Daha önce hiç yürümediği bir yolda yürüyormuş gibi yavaşça ve dikkatle patimin etrafını çiziyordu.” (s.49) ifadeleri, Tommi’nin fark edilerek görünür hale gelmesini göstermektedir.

“Göksu sürekli sorun çıkarıyor, iplikleri koparamadığımızı iddia ediyordu. Küçük entrikalarla iplerden birini kopardı.” (s.170) ifadesi Göksu’nun dikkat çekerek ilgi görme isteğini yansıtmaktadır.

“Duyduğu sesler onu hiçbir zaman çıldırtacak gibi olmamıştı. O zaten karanlığı her yüzüyle tanıyor, dahası bunun bir karanlık olduğunu anlamıyordu bile.” (s.43) ifadesi Doğan’ın görme engelini kabullendiğini ve dünyayı farklı duyularla algıladığını göstermektedir.

“Kendimi bildim bileli bir kulağım hiç duymuyordu. Diğer kulağımın da sağlıklı duyduğundan şüpheliydim.” (s.33) ifadesi, Emir’in işitme kaybını ve kaybın verdiği bilinmezliği ifade etmektedir.

“Kimse ne düşüncelerini okuyabiliyor ne de duygularını görebiliyordu Petey geliyor ve umutsuzca kendini ifade etmek istiyordu.” (s.21) ifadesi Petey’ in insanlar tarafından fark edilme ve kendini ifade etme isteğini göstermektedir.

“David’in kendi kuralları da var,” diyorum. “Ama o kurallar kendinden başka kimseye bir şey ifade etmiyor.” (s.75) ifadesi, David’in otizmli olmasıyla ilgili toplumsal farkındalık eksikliğini yansıtmaktadır.

Empati ve Duyarlılık Geliştirme

Tablo 3. Empati ve Duyarlılık Geliştirmesine İlişkin Bulgular

Kitap Adı	Empati ve Duyarlılık	Ana Temalar	Örnek Cümle
Mucize	Farklılıklara karşı toplumsal önyargıları yıkma	Önyargıların empatiyle aşılması	“Ama ben ve babam dünyada kötünden çok iyi insan olduğuna ve onların birbirlerini koruyup kollayacağına gerçekten inanıyoruz. Tıpkı Jack’in senin yanında olması gibi.” (s.298)
Louis Braille: Görmezlerin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk	Toplumsal fayda ve değer	Eğitim hakkı, görmezlerin görünürlüğü	“Ama bugün kendilerine tüm zamanların en iyi hediyesini Brailla diye adlandırılan alfabe, verdiği için her yerde görmezler onu minnetle anıyorlar.” (s.71)
İçimdeki Melodi	Zihinsel gücün fark edilme isteği	Zihinsel gücün farkındalığı	“Beynimin zihinsel yanı herkesi cebinden çıkarır.” (s.27)
Kelebek ve Dalgıç	İşsel güce dikkat çekme	Zihinsel özgürlük	“Beni sıkıcı kavrayan dalgıç kıyafetinin baskısının azaldığını hissediyorum.” (s.48)
Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe	Görememe endişesi	Belirsizlik	“Yani gerçekten karanlıkta mı kalacağım?” (s.29)
Sol Ayağım	Sanatsal başarı ve farkındalık	Başarmanın verdiği mutluluk	“Resim yapmak bana saf bir keyif yaşıyordum; daha önce hiç hissetmediğim beni çok yukarılara taşıyan bir duyguydu bu” (s.59)
İçimdeki Müzik	Zihinsel gücün toplumsal fark edilişi	Sosyal destek	“Fakat melodinin gizli süper güçleri var onları bulmasına yardım etmekten mutluluk duyacağım.” (s.39)
Bir Tür Kıvılcım	Keedie’nin kardeşini anlaması	Duygu ve ihtiyaçları fark etme	“Yetişkinler söyleyeceklerimizden hoşlanmadıklarında kabahatli otizmimiz olur ve ne söylediğimizi bilmediğimizi söylerler” (s.52)
Mırıldanan Çocuk	Davranışları gözlemleyerek anlamak	Sessiz iletişim, gözlem	“Kocaman bir göle benzeyen kıpır kıpır, dikkatli gözleri vardı. Bir şeye öylesine bakan birinin gözleri gibi

Gökkuşuğu Yazı	Anlayış ve kardeşlik	Sosyal uyum	ldi; her şeyi inceleyip keşfetmeye an birinin gözleri gibiydi.” (s.45) ‘su’ya eğlence olsun! Otizmi leme dönemine girdiğinden beri...” 7)
Parmak Uçları	Bireyi olduğu gibi kabul etme	Kabul ve değerli hissetme	ğan arkadaşının tepkisine çok ımişti. Kör olmasına ailesinin ıda birinin alışmış olması bu ımu garipsememesi o kadar güzeldi (s.32)
Dünyayı Sırtında Taşıyan Balık	Hayal gücünün rolü	Duyusal bağlar	ıdi bu mesafeden bile fanusun le ışıl ışıl yüzdüğünü ‘biliyordum.” (s.28)
Petey	Zihinsel gücün anlaşılması, farkındalık	Dostluk bağı ve anlaşılma	doktorun talimatlarını not ktan sonra odadan çıkmasını izledi en zihinsel engelli değilsin Petey” 5)
Kardeşim Benim	Aile içi anlayış	Empati, sabır	vid beni bile neyin rahatsız eğini anlayamıyor.” (s.69)

“Ama ben ve babam dünyada kötüden çok iyi insan olduğuna ve onların birbirlerini koruyup kollayacağına gerçekten inanıyoruz. Tıpkı Jack ’in senin yanında olması gibi.” (s.298) ifadesi, August’a karşı arkadaşlarının empati geliştirdiğini yansıtmaktadır.

“Ama bugün kendilerine tüm zamanların en iyi hediyesini Braille diye adlandırılan alfabe, verdiği için her yerde görmezler onu minnetle anıyorlar.” (s.71) ifadesi Braille alfabesinin bulunmasının görme engellilerin eğitimine katkı sağladığını ve toplumlara katkısını yansıtmaktadır

“Beynimin zihinsel yanı herkesi cebinden çıkarır.” (s.27) ifadesi, Melodinin zihinsel gücünün fark edilmesini istediğini ve zihinsel gücünün farkında olduğunu göstermektedir.

“Beni sıkıca kavrayan dalgıç kıyafetinin baskısının azaldığını hissediyorum.” (s.48) ifadesi, Jean-Dominique Bauby'nin içsel gücünü anlatmaktadır.

“Yani gerçekten karanlıkta mı kalacağım?” (s.29) ifadesi, Mafalda’nın görememe endişesini ve belirsizliği yansıtmaktadır.

“Resim yapmak bana saf bir keyif yaşıtıyordu; daha önce hiç hissetmediğim beni çok yukarıya taşıyan bir duyguydu bu” (s.59) ifadesi, Christy’nin sanatsal başarısının yaşattığı mutluluğu anlatmaktadır.

“Fakat Melody’nin gizli süper güçleri var onları bulmasına yardım etmekten mutluluk duyacağım.” (s.39) ifadesi, Melody’nin zihinsel gücünün fark edildiğini ve toplumsal kabulü yansıtmaktadır.

“Yetişkinler söyleyeceklerimizden hoşlanmadıklarında kabahatli otizmimiz olur ve ne söylediğimizi bilmediğimizi söylerler” (s.52) ifadesi, Adiee’nin kardeşi tarafından desteklendiğini yansıtmaktadır.

“Kocaman bir göle benzeyen kıpır kıpır, dikkatli gözleri vardı. Bir şeylere öylesine bakan birinin gözleri gibi değildi; her şeyi inceleyip keşfetmeye çalışan birinin gözleri gibiydi.” (s.45) İfadesi iletişimin yalnızca kelimelerle değil, bakışlarla ve jestlerle de anlaşılabilirliğini anlatmaktadır.

“Göksu’ya eğlence olsun! Otizmi gerileme dönemine girdiğinden beri...” (s.37) ifadesi Göksu’ya karşı kardeş anlayışını ve sosyal uyumu anlatmaktadır.

“Doğan arkadaşının tepkisine çok sevinmişti. Kör olmasına ailesinin dışında birinin alışmış olması bu durumu garipsememesi o kadar güzeldi ki” (s.32) ifadesi, görme engelli bir bireyin arkadaşları tarafından farklı algılanmadığını hissetmesinin verdiği mutluluğu ifade etmektedir.

“Şimdi bu mesafeden bile fanusun içinde ıslıl ıslıl yüzdüğünü görebiliyordum.” (s.28) ifadesi Emir’in dünyayla bağ kurmasında hayal kurmanın etkisini anlatmaktadır.

Petey, “Joe doktorun talimatlarını not aldıktan sonra odadan çıkmasını izledi ve sen zihinsel engelli değilsin Petey” (s.76) ifadesi, engelliliğe yönelik toplumsal algının değişmesi için bireysel ilişkilerin gücünü vurgulamaktadır.

“David beni bile neyin rahatsız edeceğini anlayamıyor.” (s.69) ifadesi, David’in ailesi tarafından anlayışla karşılandığını yansıtmaktadır.

Toplumsal Kabul ve Entegrasyon

Tablo 4. Toplumsal Kabul ve Entegrasyonuna İlişkin Bulgular

Kitap Adı	Toplumsal Kabul ve Entegrasyon	Ana Temalar	Örnek Cümleler
Mucize	Farklılıkların kabulü ve toplumsal dışlanmayla mücadele	Dış görünüş yerine zihinsel odaklanma	“Okuldaki herkesin alışmasıysa yaklaşık bir ay sürdü... Ama hiçbir beni gibi değildi.” (s.72)
Louis Braille: Görmeyenlerin Okumasını Sağlayan Çocuk	Görme engellilerin Braille alfabesiyle eğitime uyumu	Başarı, katılım	“Louis parmaklarını alfabe üzerinde gezdirdi. Çok basitti! Çok basit! On beş yaşındaki Louis Braille’in içinden bağırarak, ağlamak ya da kahkahalarla gülmek geliyordu” (s.45)
İçimdeki Melodi	Engellere sosyal hayata katılım	Anlaşımla, kabul	“Biliyorum şu an biraz tedirgin hissediyorsun. Melody muhtemelen geri dönüp eve gitmek istiyorsun.” (s.61)
Kelebek ve Dalgıç	Toplumsal yaşamın içsel dünyasına yansımaları	Fiziksel engel, zihinsel farkındalık	“Diğer başlangıçların bana yalnızca yansımaları ulaşıyor; okulların başlaması, işin başlaması, Paris’in yeniden kalabalıklaşmaya başlaması.” (s.142)
Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe Sol Ayağım	Dostluk bağıyla topluma uyum	Arkadaş desteği	“Neden olduğunu bilmiyorum ama artık dünyanın en yalnız çocuğu olduğumu düşünmüyorum.” (s.115)
İçimdeki Müzik	Mücadele ve sosyal uyum	Zihinsel gücün ortaya çıkışı	“Sol ayağım içinde bulunduğum hapishanenin tek anahtarıydı.” (s.22)
Bir Tür Kıvılcım	Toplumsal varlık gösterme	Aidiyet, gruba dahil olma	“Kollarım ve bacaklarıma pek hâkim olamasam ve gülerken biraz salya akatsam da hayatımda ilk defa grubun parçasıymış gibi hissediyordum.” (s.126)
Mırıldanan Çocuk	Destekle yaşamın içinde yer alma	Anlayış, toplumsal entegrasyon	“O farklı bir nörolojik bir gerçeklikle uğraşıyor. Bilişsel bir farklılıkla. Düzene, desteğe ve anlayışa ihtiyacı var.” (s.76)
Gökkuşağı Yazı	Hayvan sevgisiyle engelli bireyin topluma uyumu	Hayvanlarla bağ, sosyal etkileşim	“Tommi onu çok sevdi sanki onu tanıyor gibiydi. Galiba otizmliler çocuklar hayvanları çok seviyor” (s.177)
	Otizmliler bireyin toplumsal uyumunda aile desteği	Takdir edilme, değer görme	“Elimize yaldızlı neşeli çıkartmalar yapıştırdı. Beceri küpümüzün son icadı dilek yaldızlarıymış.” (s.155)

Parmak Uçları	Çevreyi tanıma, toplumsal bağ kurma	Çevresel kabul, topluma uyum	"Mekânın kendisiyle tanıştıktan sonra, insanlarla tanışması vardı tabii" (s.148)
Dünyayı Sırtında Taşıyan Balık	Toplumsal aidiyet	Görsel unsurlarla iletişim	"Birbirimizin her şeyi olmak ne güzel bir ifadediydi. Her bir hareketini, göz kırpmasını ellerini, konuşmasını, mimiklerini dikkatle izliyordum." (s.129)
Petey	Dostluğun gücüyle topluma uyum	Destekle değerli hissettirme	"Bir gün bir yerde daha iyi bir dünya olacak. Oraya vardığımız zaman dostum sen sıranın en önünde olacaksın..." (s.132)
Kardeşim Benim	Otizimli bir bireyin toplumsal kabulünde aile desteği	Farklılıkların anlaşılabilmesi, endişe duymak	"İnsanlar David'e cevap vermediklerinde, David korkuyor. Önce küçük küçük endişeleniyorum..." (s.113)

"Okuldaki herkesin alışmasıysa yaklaşık bir ay sürdü... Ama hiçbirisi benim gibi değildi." (s.72) ifadesi, August'un yaşadığı toplumsal dışlanma ve kabul sürecini yansıtmaktadır.

"Louis parmaklarını alfabe üzerinde gezdirdi. Çok basitti! Çok basit! On beş yaşındaki Louis Braille'in içinden bağırarak, ağlamak ya da kahkahalarla gülmek geliyordu" (s.45) ifadesi Louis Braille'in alfabeyi bulma başarısını ve bu alfabenin topluma katkısını yansıtmaktadır.

"Biliyorum şu an biraz tedirgin hissediyorsun Melody muhtemelen geri dönüp eve gitmek istiyorsun." (s.61) ifadesi Melody'nin sosyal hayata katılımı konusunda desteklendiğini ve kabul görmesini yansıtmaktadır.

"Diğer başlangıçların bana yalnızca yansıması ulaşıyor; okulların başlaması, işin başlaması, Paris'in yeniden kalabalıklaşmaya başlaması." (s.142) ifadesi, toplumsal yaşamın karakterin içsel dünyasına yansımasını göstermektedir.

"Neden olduğunu bilmiyorum ama artık dünyanın en yalnız çocuğu olduğumu düşünmüyorum." (s.115) ifadesi arkadaş desteğiyle Mafalda'nın topluma uyumunu yansıtmaktadır.

"Sol ayağım içinde bulunduğum hapisin tek anahtarıydı." (s.22) ifadesi, Christy Brown'un mücadele ile zihinsel gücünün ortaya çıkışını yansıtmaktadır.

"Kollarım ve bacaklarıma pek hâkim olamasam ve gülerken biraz salya akıtsam da hayatımda ilk defa grubun parçasıymış gibi hissediyorum." (s.126) ifadesi, sosyal kabulü yansıtmaktadır.

"O farklı bir nörolojik bir gerçeklikle uğraşıyor. Bilişsel bir farklılıkla. Düzene, desteğe ve anlayışa ihtiyacı var." (s.76) ifadesi, aile desteğiyle yaşamın içerisinde yer almasını yansıtmaktadır.

“Tommi onu çok sevdi sanki onu tanıyor gibiydi. Galiba otizmlı çocuklar hayvanları çok seviyor” (s.177) ifadesi, engelli bir bireyin hayvanlarla kurduğu bağın topluma uyum sağlamada etkisini anlatmaktadır.

“Elimize yaldızlı neşeli çıkartmalar yapıştırdı. Beceri küpümüzün son icadı dilek yaldızlarıymış.” (s.155) ifadesi, toplumsal kabulün engelli bir birey üzerinde kendini değerli hissetme duygusu yansıtmaktadır.

“Mekânın kendisiyle tanıştıktan sonra, insanlarla tanışması vardı tabii” (s.148) ifadesi, görme engelli bireyin yaşadığı çevreyi tanıyıp toplumla bağ kurmaya çalışmasını anlatmaktadır.

“Birbirimizin her şeyi olmak ne güzel bir ifadeydi. Her bir hareketini, göz kırpmasını ellerini, konuşmasını, mimiklerini dikkatle izliyordum.” (s.129) ifadesi toplumsal aidiyet duygusunun işitme engelli bir bireyde oluşturduğu duyguyu yansıtmaktadır.

“Bir gün bir yerde daha iyi bir dünya olacak. Oraya vardığımız zaman dostum sen sıranın en önünde olacaksın...” (s.132) ifadesi, Petey’in dostluk desteğiyle topluma uyumunu yansıtmaktadır.

“İnsanlar David’e cevap vermediklerinde, David korkuyor. Önce küçük küçük endişeleniyorum...” (s.113) ifadesi, toplumsal kabul konusunda aile desteğini yansıtmaktadır.

Edebî ve Görsel Unsurların Katkısı

Tablo 5. Edebi ve Görsel Unsurların Katkısına İlişkin Bulgular

Kitap Adı	Edebi ve görsel unsurlar	Ana Temalar	Örnek Cümleler
Mucize	Benzetme, betimleme	Benzetme yoluyla yüzün betimlenmesi	"Yüz hatları, erimiş mum damlaları gibi görünüyor..." (s.99)
Louis Braille: Görmezlerin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk	İç konuşma, betimleme	Yüz hareketlerini tasvir etme, düşüncenin iç sese dönüşmesi	"Louis dinledikçe yüzünde çılgın bir heyecan ifadesi belirdi: okumanın bir yolu vardı demek! Her şeyi kendi başına öğrenmenin bir yolu vardı!" (s.23)
İçimdeki Melodi	İç konuşma, tanımlama	Görsel ve hayal arasındaki bağ	"Ah işte! Bu benim şarkımdı içinde bir sürü hayali olan o çocuk. Ama burada bir şekilde, gece gökyüzüne baktığımda hayallerimi görebiliyorum." (s.155)
Kelebek ve Dalgıç	Hayali unsurlar	İçsel durumun görselleşmesi	"Rüyamda kaçmak istesem de yakalandığım tarifsiz bir uyuşukluk tek bir adım atmama bile müsaade etmiyor." (s.62)
Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe	Benzetme, Metaforik tanımlama	Çaresizliğin benzetme yoluyla tanımı metaforların kavramları görselleştirmesi	"Karanlık, içinde insanı yakalayıp sessizce yiyen canavarların olduğu, kapıları ve pencereleri olmayan bir odadır." (s.9)
Sol Ayağım	Benzetme, duygusal ifade	Duyguların görselleştirilmesi, duyular arasında aktarım	"Hayatımın en güzel yıllarının bazıları o yamuk saplı, eciş bücüş tekerlekli, ılık bir haziran akşamının alacakaranlığında veya aralık gecesinin soğuk griliğinde aydınlatılmış sokaklarından ve karanlık,

İçimdeki Müzik	İç konuşmalar, Betimleme, duygusal ifadeler	Duyguların görsel anlatıma yansımaları, iç sesin duyguları ifadesi	ürkütücü geçitlerde sürülürken gıcırdayıp homurdanan o arabada geçti." (s.27) "Kocaman pencereden dışarıdaki manzaraya baktım ve ıslak dalların dansını izledim nasıl anlatabilirdim? Konuşma cihazına baktım ve yavaşça yazdım: diğer çocuklar gibi olmak istiyorum." (s.242)
Bir Tür Kıvılcım	Duygusal ifade, Ruhsal betimleme	Duyguların somut ifadelerle anlatımı, içsel yalnızlığın tasviri	"Gözlerimi kapatıyorum ve tüm kalbimle mavi okyanusta kaybolmayı ve yeniden su yüzüne çıkmayı başka hiçbir canlıyla karşılaşmadan kilometrelerce yüzmeyi istiyorum." (s.60) "Annesine bile bakmıyordu, önündeki duvarda asılı olan kağıtların ortasındaki görünmeyen bir noktaya bakıyordu." (s.75) "'Göksu'nun bedeni bir arama motoru zaten..." (s.26)
Mırıldanan Çocuk	Fiziki ve ruhsal tasvir	Görsel anlatım, gözlem yoluyla duyguların ifadesi	"Zaten bir bakışı diğerinde ayırt edecek veri yoktu zihninde. Ama duyguları seslerle, güzellikleri dokularla ayırt etme yetisine sahipti." (s.21)
Gökkuşağı Yazı	Benzetme, mizahi anlatım	Duyguyu metaforik bir anlatımla ifade etme, Kavramı benzetme yoluyla mizahlaştırma	"Biz bir gül bahçesinde bitmiş yaban otlarıydık; güllere zararımız dokunmasın diye koparılıp atılıyor; bahçeden uzaklaştırılmaya çalışılıyorduk." (s.15)
Parmak Uçları	Duyular arası aktarım Duygusal anlatım	Dokunma ve işitme duyusunu ön plana çıkarma	"Petey, zamana kirli pencerelerden dışarı gönülsüzce bakıyordu. Işık demetleri odaya giriyor; aşınarak rengi solmuş zemine düşüyordu" (s.87) "David'le konuşmak define avına benziyor denilebilir. Ne söylemeye çalıştığını anlamak için sözcüklerin ardına bakmanız gerekir." (s.45)
Dünyayı Sırtında Taşıyan Balık Petey	Duygusal, betimsel anlatım, benzetme	Metaforlarla görselleştirme Benzetmelerle duygusal bir anlatım oluşturma	
Kardeşim Benim	Fiziki ve ruhsal betimleme, duygusal anlatım	Duyguların görsel ifadelere yansımaları Mekânın tasviri	
	Benzetme, içsel anlatım	Kavramı benzetme yoluyla görselleştirme, iç konuşma	

"Yüz hatları, erimiş mum damlaları gibi görünüyor..." (s.99) ifadesi benzetme yoluyla okuyucunun zihninde görselleştirmeyi sağlamaktadır.

"Louis dinledikçe yüzünde çılgın bir heyecan ifadesi belirdi: okumanın bir yolu vardı demek! Her şeyi kendi başına öğrenmenin bir yolu vardı!" (s.23) İfadesi yüz hareketlerinin tasviriyle duyguları ifade etmektedir.

"Ah işte. Bu benim şarkımdı içinde bir sürü hayali olan o çocuk. Ama burada bir şekilde, gece gökyüzüne baktığımda hayallerimi görebiliyorum." (s.155) ifadesi görsel ve hayal arasındaki bağı iç sesin haykırışını ifade etmektedir.

"Rüyamda kaçmak istesem de yakalandığım tarifsiz bir uyuşukluk tek bir adım atmama bile müsaade etmiyor." (s.62) ifadesinde hayali unsurlarla içsel durumun görselleştiği görülmektedir.

"Karanlık, içinde insanı yakalayıp sessizce yiyen canavarların olduğu, kapıları ve pencereleri olmayan bir odadır." (s.9) ifadesinde duyguların metaforik kavramlarla görselleştirildiği görülmektedir.

"Hayatımın en güzel yıllarının bazıları o yamuk saplı, eciş bücüş tekerlekli, ılık bir haziran akşamının alacakaranlığında veya aralık gecesinin soğuk griliğinde aydınlatılmış sokaklarından ve karanlık, ürkütücü geçitlerde sürülürken gıcırdayıp homurdanan o arabada geçti." (s.27) İfadesinde duyguların görsel tasvirlerle yansıtıldığı görülmektedir.

"Kocaman pencereden dışarıdaki manzaraya baktım ve ıslak dalların dansını izledim nasıl anlatabilirdim? Konuşma cihazına baktım ve yavaşça yazdım: diğer çocuklar gibi olmak istiyorum." (s.242) ifadesi, görsel unsurları betimlerken duyguların yansıtıldığını, iç sesin duygusal bir anlatım oluşturduğunu göstermektedir.

"Gözlerimi kapatıyorum ve tüm kalbimle mavi okyanusta kaybolmayı ve yeniden su yüzüne çıkmayı başka hiçbir canlıyla karşılaşmadan kilometrelerce yüzmeyi istiyorum." (s.60) İfadesinde duyguların somut ifadelerle anlatıldığı, içsel yalnızlığın tasvirinin yapıldığı görülmektedir.

"Annesine bile bakmıyordu, önündeki duvarda asılı olan kağıtların ortasındaki görünmeyen bir noktaya bakıyordu." (s.75) ifadesinde gözlem yoluyla ruhsal betimleme yapıldığı görülmektedir.

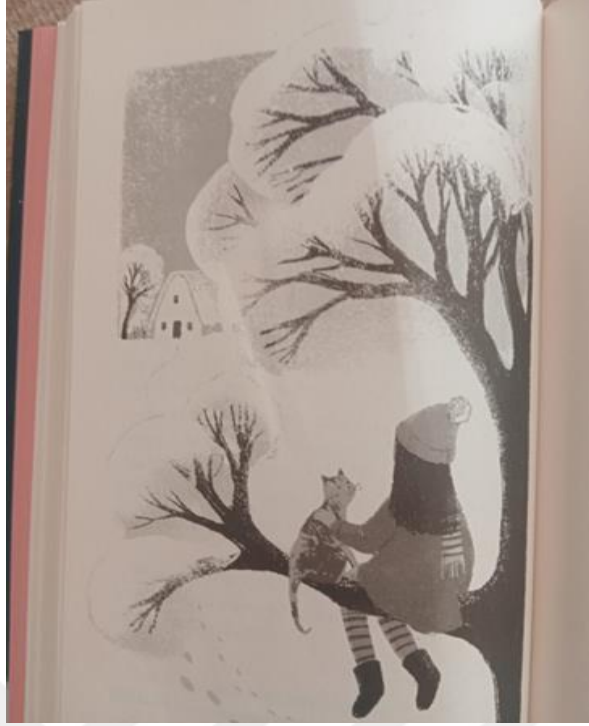
"Göksu'nun bedeni bir arama motoru zaten..." (s.26) ifadesinde Duyguların metaforik bir anlatımla ifade edildiği, benzetme yoluyla mizahi bir anlatım kazanıldığı görülmektedir.

"Zaten bir bakışı diğerinde ayırt edecek veri yoktu zihninde. Ama duyguları seslerle, güzellikleri dokularla ayırt etme yetisine sahipti." (s.21) ifadesinde dokunma ve işitme duyusunun ön plana çıkarıldığı, duyular arası aktarımla duygusal bir anlatım oluşturulduğu görülmektedir.

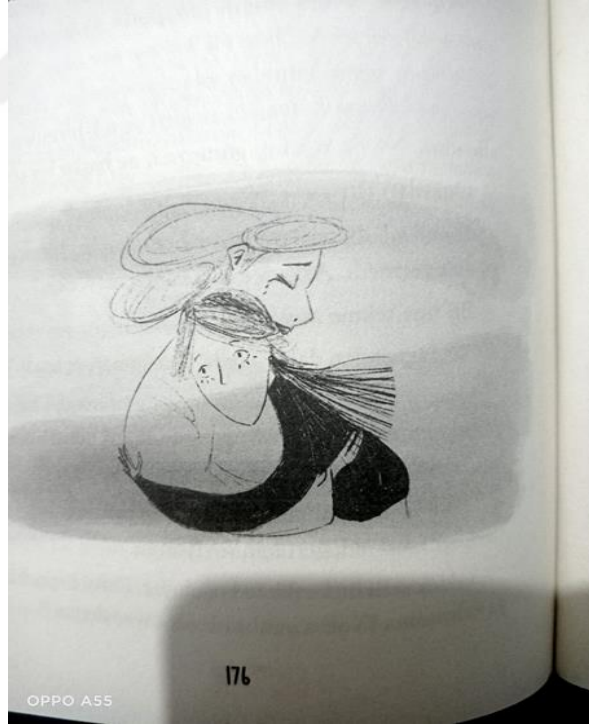
"Biz bir gül bahçesinde bitmiş yaban otlarıydık; güllere zararımız dokunmasın diye koparılıp atılıyor, bahçeden uzaklaştırılmaya çalışılıyorduk." (s.15) ifadesinde metaforlarla görselleştirme yapıldığı, benzetmelerle duygusal bir anlatım oluşturulduğu görülmektedir.

"Petey, zamana kirli pencerelerden dışarı gönülsüzce bakıyordu. Işık demetleri odaya giriyor, aşınarak rengi solmuş zemine düşüyordu " (s.87) ifadesinde duyguların görsel ifadelerle anlatıldığı ve fiziki, ruhsal tasvirlerin yapıldığı görülmektedir.

"David'le konuşmak define avına benziyor denilebilir. Ne söylemeye çalıştığını anlamak için sözcüklerin ardına bakmanız gerekir." (s.45) ifadesinde benzetme yoluyla otizm kavramının görselleştirildiği, duyguların aktarılmasında metaforik bir anlatımın kullanıldığı görülmektedir.

Şekil 1. Kiraz Ağacıyla Aramızdaki Mesafe Kitabı Görseli

Şekil 2. Bir Tür Kıvılcım Kitabı Görseli

Şekil 3. Louis Braille Görmezlerin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk

Şekil 4. Mırıldanan Çocuk Kitabı Görseli

Eğitsel Mesajlar ve Farkındalık Yaratma

Tablo 6. Eğitsel Mesajlar ve Farkındalık Yaratmaya İlişkin Bulgular

Kitap Adı	Edebi ve görsel unsurlar	Ana Temalar	Örnek Cümleler
Mucize	Benzetme, betimleme	Benzetme yoluyla yüzün betimlenmesi	"Yüz hatları, erimiş mum damlaları gibi görünüyor..." (s.99)
Louis Braille: Görmezlerin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk İçimdeki Melodi	İç konuşma, betimleme	Yüz hareketlerini tasvir etme, düşüncenin iç sese dönüşmesi	"Louis dinledikçe yüzünde çılgın bir heyecan ifadesi belirdi: okumanın bir yolu vardı demek! Her şeyi kendi başına öğrenmenin bir yolu vardı!" (s.23)
Kelebek ve Dalgıç	Hayali unsurlar Benzetme	İşsel durumun görselleşmesi	"Ah işte! Bu benim şarkımdı içinde bir sürü hayali olan o çocuk. Ama burada bir şekilde, gece gökyüzüne baktığımda hayallerimi görebiliyorum." (s.155)
Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe	Benzetme, Metaforik tanımlama	Çaresizliğin benzetme yoluyla tanımı metaforların kavramları görselleştirmesi	"Rüyamda kaçmak istesem de yakalandığım tarifsiz bir uyuşukluk tek bir adım atmama bile müsaade etmiyor." (s.62)
Sol Ayağım	Benzetme, duygusal ifade	Duyguların görselleştirilmesi, duyular arasında aktarım	"Karanlık, içinde insanı yakalayıp sessizce yiyen canavarların olduğu, kapıları ve pencereleri olmayan bir odadır." (s.9)
İçimdeki Müzik	İç konuşmalar, Betimleme, duygusal ifadeler	Duyguların görsel anlatıma yansımaları, iç sesin duyuları ifadesi	"Hayatımın en güzel yıllarının bazıları o yamuk saplı, eciş bücüş tekerlekli, ılık bir haziran akşamının alacakaranlığında veya aralık gecesinin soğuk griliğinde aydınlatılmış sokaklarından ve karanlık, ürkütücü geçitlerde sürülürken gıcırdayıp homurdanan o arabada geçti." (s.27)
Bir Tür Kıvılcım	Duygusal ifade, Ruhsal betimleme	Duyguların somut ifadelerle anlatımı, işsel yalnızlığın tasviri	"Kocaman pencereden dışarıdaki manzaraya baktım ve ıslak dalların dansını izledim nasıl anlatabilirdim? Konuşma cihazına baktım ve yavaşça yazdım: diğer çocuklar gibi olmak istiyorum." (s.242)
Mırıldanan Çocuk	Fiziki ve ruhsal tasvir	Duyguların somut ifadelerle anlatımı, işsel yalnızlığın tasviri	"Gözlerimi kapatıyorum ve tüm kalbimle mavi okyanusta kaybolmayı ve yeniden su yüzüne çıkmayı başka hiçbir canıyla karşılaşmadan kilometrelerce yüzmeyi istiyorum." (s.60)
Gökkuşağı Yazı	Benzetme, mizahi anlatım	Görsel anlatım, gözlem yoluyla duyuların ifadesi	"Annesine bile bakmıyordu, önündeki duvarda asılı olan kağıtların ortasındaki görünmeyen bir noktaya bakıyordu." (s.75)
Parmak Uçları	Benzetme, mizahi anlatım	Duyguyu metaforik bir anlatımla ifade etme, Kavramı benzetme yoluyla mizahlaştırma	"Göksu'nun bedeni bir arama motoru zaten..." (s.26)
Dünyayı Sırtında Taşıyan Balık	Duygusal, betimsel anlatım, benzetme	Dokunma ve işitme duyusunu ön plana çıkarma	"Zaten bir bakışı diğerinde ayırt edecek veri yoktu zihninde. Ama duyguları seslerle, güzellikleri dokularla ayırt etme yetisine sahipti." (s.21)
Petey	Duygusal, betimsel anlatım, benzetme	Metaforlarla görselleştirme Benzetmelerle duygusal bir anlatım oluşturma	"Biz bir gül bahçesinde bitmiş yaban otlarıydık; güllere zararımız dokunmasın diye koparılıp atılıyor; bahçeden uzaklaştırılmaya çalışılıyorduk." (s.15)
Kardeşim Benim	Fiziki ve ruhsal betimleme, duygusal anlatım	Duyguların görsel ifadelere yansımaları Mekânın tasviri	"Petey, zamana kirli pencerelerden dışarı gönülsüzce bakıyordu. Işık demetleri odaya giriyor; aşınarak rengi solmuş zemine düşüyordu" (s.87)
	Benzetme, içsel anlatım	Kavramı benzetme yoluyla görselleştirme, iç konuşma	"David'le konuşmak define avına benziyor denilebilir. Ne söylemeye çalıştığını anlamak için sözcüklerin ardına bakmanız gerekir." (s.45)

"Okuldaki herkesin alışması yaklaşık bir ay sürdü... Ama hiçbirisi benim gibi değildi." (s.72) ifadesinde fiziksel farklılıkları olan bireylerin toplumsal kabulünün hemen gerçekleşmediği, bu durumun bireyde duygusal karmaşaya sebep olduğu görülmektedir.

"En başından herkes Louis Braille'a bir öğretmen olarak saygı gösterdi. Ve bir arkadaş olarak ona güvendiler." (s.52) ifadesinde, farklılıklara saygının ve toplumsal

desteğin özel gereksinimli bireyin toplumda var olmasında ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

“Onlara beşinci sınıfta, Whiz Kids’ te olanları anlatmak istemiştım, bütün takımın benim gibi biriyle görünmekten utandığı için beni nasıl ektiğini ve gördüğüm ilgiden nasıl hoşlanmadıklarını anlatacaktım.” (s.277) ifadesinde özel gereksinimli bireyin toplumsal dışlanma karşısında değersizlik duygusu yaşadığı görülmektedir.

“Zihnim kazanın sebep olduğu yoğun sisten kurtulduğundan beri sık sık Noirtier dedeyi düşünüyorum.” (s.56) ifadesinde fiziksel engel olsa da zihinsel güçle hayatın devam edebileceği görülmektedir.

“Aslında oyunun adının bu olmadığını biliyorum. Ama kör kelimesini sevmiyorum, gözü bağı demeyi tercih ederim çünkü oyun oynarken sadece oyun bitene kadar karanlıkta kalıyorsun.” (s.47) ifadesinde zamanla görme yetisini kaybetmenin bireyde oluşturduğu duygusal yıkım ve bu durumu kabullenmenin ne kadar zor olduğu görülmektedir.

“Sonra birden oldu! Bir anda her şey değişti. Gelecek hayatım belli bir şekil aldı; annemin bana olan inancı karşılığını buldu, gizli korkusu açık bir başarıya dönüştü.” (s.15) ifadesinde özel gereksinimli bireyin engelleri aşp başarılı olmasında gösterdiği çabanın ve ailesinin desteğinin etkili olduğu görülmektedir.

“Düşününce aileme hiç ama hiçbir zaman doğrudan bir şey söylememiş olduğumu fark ettim. Birkaç tuşa bastım ve cihaz benim için hiçbir zaman söyleyemeyeceğim yeni kelimeleri seslendirdi.” (s.122) ifadesi, Melody’nin engelinden dolayı konuşamamasının kendini ifade etmesi için bir engel olmadığını, kişi isterse bulunduğu çözüm yolları ile kendini görünür hale getirebildiğini göstermektedir.

“İhmal edildiklerinde otistik çocuklara ne olduğunu biliyor musunuz? Sizin gibi dar kafalılar yüzünden” (s.169) ifadesinde otizmlı çocuklara karşı farkındalık oluşturma, empati geliştirmenin önemli olduğu görülmektedir.

“Bizi görmüştü. Hiçbir yere doğrudan bakmasa da bizi görüyordu. Uzaktaki sessiz dünyasından bize günaydın diyordu.” (s.164) ifadesinde, kelimelerle ifade edilemeyen duyguların bakışlar, hareketler ve sessizlikle de aktarılabilirdiği görülmektedir.

“Bende kardeşim Göksu ne çılgınlık yapacak diye düşmekten, kendi meraklarımı keşfedemedim” (s.152) ifadesinde ilgi, önem vermenin ve fedakarlığın bireyin toplumsal kabulünde etkisi görülmektedir.

“Herkesin bir yürüyüş ritmi olduğunu bu ritme odaklanarak insanları birbirinden ayırt edebildiğini anlatıp büyüü bozmak istemiyordu.” (s.72) ifadesinde görme yetisi olmayan bireylerin, dünyayı farklı duysal yollarla algılayabildiklerini öğretmektedir. Dostluk, empati ve öz saygı ekseninde güçlü eğitsel temalar içermektedir.

“Yaşatmak için yaşamının sözünü veren ben kırmızı balığımı özgür bırakacaktım.” ve “Şimdi dünya bir balığın sırtındaydı” (s.166) ifadelerinde dünyayı keşfetmenin sesler dışında başka yollarının da olduğu görülmektedir.

“Sanırım bugün onlara hem dostluklarını hem de umutlarını geri verdin.” (s.242) ifadesinde özel gereksinimli bireyin mutlu olmasında duygularının anlaşılmasının ve dostluğun gücünün etkili olduğu görülmektedir.

“Zor olmalı diyor Kristi sıradan küçük kardeşler bile baş ağrıtırken.” (s.87) ifadesinde bireye gösterilen sevgi, sabır ve anlayışın otizmin yaşattığı iletişim zorluğunun aşılmasında etkili olduğu görülmektedir.

Çatışma ve Çözüm Stratejileri

Tablo 7. Çatışma ve Çözüm Stratejilerine İlişkin Bulgular

Kıtap Adı	Çatışma ve Çözüm Stratejileri	Ana Temalar	Örnek Cümleler
Mucize	Toplumsal dışlanma, farklılıkları kabullenme	Duygusal baskı, sosyal destek	“İzlendiğimi bakmadan anlayabiliyordum. İnsanların birbirlerini dürttüğünü göz ucuyla bana baktıklarını biliyordum. Şimdiye dek bu bakışlara alıştığımı düşünüyordum ama sanırım alışmamıştım.” (s.59)
Louis Braille: Görmezlerin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk İçimdeki Melodi	Eğitimde erişim, çaba, çözüm yolu bulma	Bilgiye ulaşma, araştırma ve üretme	“Louis artık görmezler için çok sayıda kitabın hazırlanamayacağını biliyordu. Kabartma harf yöntemiyle yapılamazdı.” (s.35)
Kelebek ve Dalgıç	Zihinsel gücünü ortaya çıkarmaya çalışma, iletişim engellerini aşma	İletişim engeli ve sözlü ifade eksikliği, Zihinsel potansiyeli ile görünür olma	“Bunların çoğu kafamın içinde sıkışıp kalıyor ve öyle boş boş zihnimde dolanıyor. Dünya kadar şey biliyorum ama sanki bir vadide sıkışıp kalmış gibiyim.” (s.17)
Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe	Fiziksel engelle yüzleşme, kabullenme	İşsel çatışma, fiziksel hareketsizliğe karşı zihinsel aktiflik, durumun farkında olma	“Tıpkı acemi bir boğa güreşçisin usta bir boğa güreşçisine dönüşmesi gibi, ben de durumu henüz kesinleşmemiş bir hasta statüsünden mezun olup, bir engelliye dönüşmüştüm.” (s.16)
Sol Ayağım	Görme yetisini zamanla kaybetmeye başlama, görememe korkusu, aile ve arkadaş desteği ihtiyacı	Fiziksel yetersizliğin tanımı, farkında olma, Endişe duyma, olumlu sözler duyma isteği	“Gözümdeki sise benzeyen bulanıklığa Stargardt hastalığı deniyor.” (s.10) “Yani gerçekten karanlıkta mı kalacağım?” (s.29)
İçimdeki Müzik	Toplumsal ön yargı, zihinsel potansiyeli ortaya çıkarma isteği, aile desteği	Yanlış algılanma, güven duygusu, mücadele etmek, zihinsel potansiyeli ortaya çıkarma	““Oğlumun geri zekâlı olmadığını biliyorum. Onun sorunu vücudunda, beyninde değil. Bundan eminim.” (s.14) “Kalemi ayak parmaklarım arasına aldım defteri kendime doğru çektim, hazırlandım ve yavaş yavaş büyük harflerle adımlı yazdım.” (s.23) “Melody yürümeyebilir. Melody konuşmayabilir. Fakat son derece zeki! Ve siz bunu kabullenmeyi öğrenmelisiniz!” (s.55)
Bir Tür Kıvılcım	Anlaşılma isteği, toplumsal yanlış algı, aile desteği	Duyguları anlamak, bireyi kabullenmek, ilgi	“Addie her şeyi son derece derinden hissediyor. Otistik olmasının bir getirisi bu.” (s.75) “Oldukça ilginç çünkü otizmlili çocukların çoğunun empati

Mırıldanan Çocuk	İletişim kurma, bireyi anlama, toplumsal anlayış	Empatik düşünme, anlaşma dili, sosyal kabul	duygusuna sahip olmadığını biliyorum. Bu yüzden bunu görmek güzel.” (s.76) “Bence diğerleri onun diliyle konuşmayı bilmiyor.” (s.175) “Sonuçta onlar insan ve insanlarla doğru dürüst diyalog kurmak gerçekten çok zor. Onlar özel bir iletişim yöntemi kullanıyor ve bu dili konuşmayanların onları anlaması gerekiyor.” (s.40)
Gökkuşağı Yazı	Anlayış, sabır, içsel çatışma	Davranışlarını kontrol etmekte zorluk, tahammül etme, kardeş desteği	“Göksu göz hapsinde kızın umurunda sanki! Bir içeri bir dışarı uçuşup duruyor.” (s.63) “Kendininkinden başka seslere duyularını kapatmış kardeşimden beterim artık. Göksu benden on adım ileride şimdi.” (s.131)
Parmak Uçları	Toplumsal dışlanma, yok sayılma Toplumsal kabul, arkadaş desteği	Ötekileştirilme, Empatik düşünme, aidiyet	“Şimdiye kadar gören arkadaşlarının kendisinden sıkıldıklarını onlarla bir türlü iyi zaman geçiremediğini düşünüyordu. Bu düşünce bir anda keyfini kaçırılmıştı.” (s.18) “Kör olmasına ailesinin dışında birinin alışmış olması, bu durumu garipsememesi o kadar güzeldi ki!” (s.32)
Dünyayı Sirtında Taşıyan Balık	Dışlanma, iletişimsizlik, anlayış	Ön yargı, empatik düşünme	“Yüzbaşı’m bu çocuğun kulaklarında sıkıntı var mı bilmiyorum ama kafasının içinde sıkıntı olduğu belli, dedi ve kahkaha atarak dışarı çıktı.” (s.118)
Petey	Acıma, güçsüz görme Yanlış anlama, toplumsal anlayış	Dışlayıcı bakış, duyguları anlayabilme, dostluk	“Petey’nin çarpık vücudunu gördüklerinde, acıma dolu bakışlarını bastırmaya çalışıp apar topar odadan çıktılar.” (s.136), “O, zihinsel engelli değil. Başka bir vücudu olsaydı, şimdi ayakta bizimle konuşuyor olurdu.” (s.150)
Kardeşim Benim	Fark edilmeme, toplumsal kabul, anlayış	Farklılıklara saygı, sabır, aile desteği	“Bazen insanlar duymadıkları için sana cevap vermezler bazen de seni duymak istemedikleri için.” (s.126)

“İzlendiğimi bakmadan anlayabiliyordum. İnsanların birbirlerini dürttüğünü göz ucuyla bana baktıklarını biliyordum. Şimdiye dek bu bakışlara alıştığımı düşünüyordum ama sanırım alışmamıştım.” (s.59) ifadesi bireyin fiziksel bozukluktan dolayı yaşadığı dışlanmayı ve duygusal yıkımı anlatmaktadır.

“Louis artık görmezler için çok sayıda kitabın hazırlanamayacağını biliyordu. Kabartma harf yöntemiyle yapılamazdı.” (s.35) ifadesinde görmezlerin eğitime erişiminde en büyük engelin onlara özel olarak hazırlanmış kullanışlı bir alfabe icat edilmemesi olduğu görülmüştür.

“Bunların çoğu kafamın içinde sıkışıp kalıyor ve öyle boş boş zihnimde dolanıyor. Dünya kadar şey biliyorum ama sanki bir vadide sıkışıp kalmış gibiyim.” (s.17) ifadesinde Melody’nin yaşadığı içsel çatışmanın, iletişim kuramama ve anlaşılma duygusundan kaynaklandığı görülmektedir.

“Tıpkı acemi bir boğa güreşçisinin usta bir boğa güreşçisine dönüşmesi gibi, ben de durumu henüz kesinleşmemiş bir hasta statüsünden mezun olup, bir engelliye dönüşmüştüm.” (s.16) Bu ifadede, özel gereksinimli bireyin engel durumuyla yüzleşmesi, kabullenmeye çalışması ve yaşadığı içsel çatışma görülmektedir.

“Gözümdeki sise benzeyen bulanıklığa Stargardt hastalığı deniyor.” (s.10), “Yani gerçekten karanlıkta mı kalacağım?” (s.29) ifadelerinde görme yetisini zamanla

kaybetmeye başlayan Mafalda'nın, durumla yüzleşmesiyle başlayan görememe korkusu, aile ve arkadaş desteğine ihtiyaç duyması görülmektedir.

“Oğlumun geri zekâlı olmadığını biliyorum. Onun sorunu vücudunda, beyinde değil. Bundan eminim.” (s.14), *“Kalemi ayak parmaklarım arasına aldım defteri kendime doğru çektim, hazırlandım ve yavaş yavaş büyük harflerle adımlı yazdım.”* (s.23) ifadelerinde doğuştan beyin felçli olan Christy Brown'un toplum tarafından zihinsel engelli olarak algılandığı, bu ön yargının yıkılmasında annesinin ona desteği ve güveniyle ortaya çıkardığı zihinsel potansiyelinin etkili olduğu görülmektedir.

“Melody yürümeyebilir. Melody konuşmayabilir. Fakat son derece zeki! Ve siz bunu kabullenmeyi öğrenmelisiniz!” (s.55) ifadesinde Melody'nin topluma uyumunun gerçekleşmesinde, toplumsal ön yargıların yıkılıp bireyi fiziksel değil de zihinsel gücüyle değerlendirmenin ne kadar etkili olduğu görülmektedir.

“Addie her şeyi son derece derinden hissediyor. Otistik olmasının bir getirisi bu.” (s.75), *“Oldukça ilginç çünkü otizmlili çocukların çoğunun empati duygusuna sahip olmadığını biliyorum. Bu yüzden bunu görmek güzel.”* (s.76) ifadelerinde otistik bireyler için anlaşılmanın ne kadar önemli olduğu, bu bireylerin toplumsal kabulünde aile desteğinin etkisi görülmektedir.

“Bence diğerleri onun diliyle konuşmayı bilmiyor.” (s.175), *“Sonuçta onlar insan ve insanlarla doğru dürüst diyalog kurmak gerçekten çok zor. Onlar özel bir iletişim yöntemi kullanıyor ve bu dili konuşmayanların onları anlaması gerekiyor.”* (s.40) ifadelerinde toplumun otizmlili bireyle nasıl iletişim kuracağını bilmediği, empatik düşünme ve uygun iletişim yoluyla bu bireylerin topluma uyum sağlayabileceği görülmektedir.

“Göksu göz hapsinde kızın umurunda sanki! Bir içeri bir dışarı uçuşup duruyor.” (s.63), *“Kendininkinden başka seslere duyularını kapatmış kardeşimden beterim artık. Göksu benden on adım ileride şimdi.”* (s.131) ifadesinde, Göksu'nun kontrolsüz davranışlarına karşı ablasının zorluk yaşadığı, kabullenme ve tahammül etme konusunda iç çatışma yaşadığı görülmektedir.

“Şimdiye kadar gören arkadaşlarının kendisinden sıkıldıklarını onlarla bir türlü iyi zaman geçiremediğini düşünüyordu. Bu düşünce bir anda keyfini kaçırmıştı.” (s.18), *“Kör olmasına ailesinin dışında birinin alışmış olması, bu durumu garipsememesi o kadar güzeldi ki!”* (s.32) ifadelerinde görme engelli bireyin yok sayıldığında onda yaşattığı kırgınlık ve toplum içinde görünür olduğunda yaşadığı mutluluk görülmektedir.

“Yüzbaşı’ın bu çocuğun kulaklarında sıkıntı var mı bilmiyorum ama kafasının içinde sıkıntı olduğu belli, dedi ve kahkaha atarak dışarı çıktı.” (s.118) ifadesinde işitme kaybı yaşayan Emir’in yanlış anlaşıldığı, dışlandığı ve bireysel farklılıkları hoşgörü görmeyen bir toplumun içerisinde yer aldığı görülmektedir.

“Petey’in çarpık vücudunu gördüklerinde, acıma dolu bakışlarını bastırmaya çalışıp apar topar odadan çıktılar.” (s.136), “O, zihinsel engelli değil. Başka bir vücudu olsaydı, şimdi ayakta bizimle konuşuyor olurdu.” (s.150) ifadelerinde Petey’in fiziksel engelinin zihinsel engel olarak algılandığı, acı dolu bakışların onu değersizleştirdiği, yine de çevresinde onu anlayıp destek olan kişilerin olduğu görülmektedir.

“Bazen insanlar duymadıkları için sana cevap vermezler bazen de seni duymak istemedikleri için.” (s.126) ifadesinde, otizmlili bireye karşı toplumsal kabulün gerçekleşmediği, bireye empatik yaklaşmadığı görülmektedir.

Toplumun Farklı Kesimleri İle İlişkiler

Tablo 8. Toplumun Farklı Kesimleri İle İlişkilere İlişkin Bulgular

Kitap Adı	Toplumun Farklı Kesimleri İle İlişkiler	Ana Temalar	Örnek Cümleler
Mucize	Öğretmen, arkadaş ve aile arasında gelişen sosyal bağlar	Toplumsal dışlanma, anlayış, değer verilme	“Sıralar dolmaya başlayınca kimsenin yanımdaki sıralara oturmadığını fark ettim.” (s.46), “Sen bir mucizesin August. Bir mucize.” (s.329)
Louis Braille: Görmezlerin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk	Eğitim kurumlarında öğretmen-öğrenci arasında kurulan bağ	Eğitimle toplumsal bağların güçlenmesi Topluma karşı sorumluluk	“Ayrıca Louis okulunu ve arkadaşlarını da çok seviyordu. Burası şimdi onun ikinci evi olmuştu.” (s.52), “Ya tüm dünyada hala kitap bekleyen milyonlarca görmez öğrenci? Louis onları kafasından çıkaramıyordu.” (s.51)
İçimdeki Melodi	Aile, öğretmen ve arkadaş çevresiyle iletişim	Yalnızlığa karşı görünür olmak, Destekleyici iletişim	“İşte bu yüzden Bayan V’ler de olmayı seviyorum, o beni her zaman görüyor.” (s.23) “Yani neredeyse beni görmüyorlar bile, etrafımda o kadar çocuk var ama ben genelde yapayalnızım.” (s.23), “Keşke benim de yanımda hep bir Elvira ya da bir Melody olsa.” (s.216)
Kelebek ve Dalgıç	Sağlık çalışanları ve aileyle duygusal bağlar	Aile ve sağlık çalışanlarının ilgisi ve desteği	“O benim babam diye tekrar ediyor Babalar Günü’nü kutluyoruz.” (s.80) “Kendimi hemen denizcilere olduğu kadar birer yalnızlık kazazedesi olan hastalara da göz kulak olan bu kardeşlik abidesinin korumasına bıraktım.” (s.37)
Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe	Aile, öğretmen ve arkadaş arasında kurulan bağ.	Aile desteği, Annenin cesaretlendirmesi, Farklılıklara saygı	“Annem bu insanların Tanrı’nın seçtiği özel insanlar olduğunu düşünüyor ama ben düşüncem kendimi pek de şanslı hissetmiyorum.” (s.11), “Estella hiçbir zaman olduğundan farklı davranmıyor.” (s.81), “Ben notaları okuyamam ki. Fark etmez. Ben de notalar olmadan çaldım.” (s.93)
Sol Ayağım	Annenin rehberliği ve aile desteğiyle ilişki kurma	Ailenin bireye inanması, yanlış algıyı düzeltmesi	“Ancak annem sadece benim geri zekalı olmadığımı söylemekle yetinmiyordu bunu kanıtlamak için elinden geleni yapıyordu.” (s.12)
İçimdeki Müzik	Aile, arkadaş, öğretmen arasında kurulan bağ,	Sosyal aidiyetin zihinsel ifade gücüyle kurulması	“Dün olanlardan sonra okula gitmekte ısrar etmen ne kadar güçlü biri olduğumu gösterir, herkesten daha iyi biri olduğumu. Bu yüzden seninle gurur duyuyorum.” (s.241)
Bir Tür Kıvılcım	Kardeşlik ve aile desteğine dayalı iletişim kurma	Aile içi sosyal destek, cesaretlendirme	“Ne oldu Addie, diye soruyor Keedie yanıma gelip. İlgiliyle açtığı gözlerinde sevgi dolu bir ifade var.” (s.164) “Addie’nin başka birinden kopya çektiğine karar verdin değil mi? Çünkü küçük, otistik bir kız karmaşık bir şeyi asla tek başına yapamaz. Oysa yapabileceğini sen çok iyi biliyorsun...” (s.165)

Mırıldanan Çocuk	Kedi Pepe'nin gözlemleriyle kurulan iletişim Empatik yaklaşım	Hayvan-insan etkileşimi, gözlem yoluyla duygu paylaşımı, duyguları anlayabilme	. “Çünkü bütün varlıkların bazen özgür olmaya, güneş ve kendine benzeyenlerle konuşmaya, dışarıdaki dünyayı görmeye ihtiyacı var.” (s.35) ve “Çiçeklerin bile birilerine ihtiyacı vardır. Yoksa sararıp solarlar. Çiçeklerin başına bu geliyorsa çocukların başına neler geleceğini siz tahmin edin.” (s.35) “Biri eşyalarının yerini değiştirecek olursa bağırıp sağa sola vuruyor ve odada dönmeye başlıyor. Tıpkı senin gibi.” (s.175)
Gökkuşağı Yazı	Kardeş anlatımıyla toplumsal ilişki	Aile desteği, empatik bağ	“Annemle babamın aklı fikri hep Göksu'da. Ne istese, zamanında yerine getirmeye çalışırlar.” (s.19), “Bana yüklenen görevlerden arınsam nasıl bir yaşam sürerdim acaba” (s.64) Bütün o hırçınlıkları, inatlaşmaları, tutturmaları kendi mi istiyor sanki? Elinde mi kızcağızın? Öyle olsa, neden onca ilacı içmek zorunda kalsın, yaz kış demeden özel eğitim alsın.” (s.65)
Parmak Uçları	Arkadaşlık ve aile bağlarıyla sosyal etkileşim	Empati, destek	“Tıpkı daha evvel okul kütüphanesinde, Doğan'ın Mert'e gösterdiği gibi gösterdi Mert de Işık'a dokunmayı.” (s.107), “Ancak görür gibi bakıyordu Işık'ın ruhuna giden kapının aralığından sızdırmıştı bakışlarını.” (S.35)
Dünyayı Sırtında Taşıyan Balık	Dostluk kurma, empatik bağ oluşturma	Anlaşılma, bağlanma, duygusal	“Majid Ağa'dan sonra beni anlayabilecek başka bir yetişkinle tanışmak mucize gibiydi.” (s.136), “Belki diğer çocuklarında bu işin üstesinden gelebileceğini düşünüyorsun, dedi Doktor Samed beni düşünceler içinde görünce. Ama inan bana yapamazlar; diye devam etti. Bir canlıya bakabilmek yalnızca onun karnını doyurmanın ötesindedir.” (s.105)
Petey	Duygusal bağlılık, dostluk ile yaşama bağlanma	Duygusal doldurma, boşluğu hayatı anlamlandırma	“Petey ve Calvin belki yaşları, belki de tekerlekli sandalyeleri nedeniyle birbirlerini büyülemişti.” (s.46), “Petey aile özlemiyle yanıp tutuşuyordu ve Calvin bu boşluğu büyük ölçüde doldurmuştu.” (s.61)
Kardeşim Benim	Kardeşlik bağı Duygusal yorgunluk Toplumda görünür olmamak	Kardeş desteği ile toplumsal uyum, Diğer bireylerin özel gereksinimli bireyi fark etmemesi	“Günün birinde normal bir kardeş olarak uyanırsın dileğim gerçekleşmezse, hiç değilse dünyanın nasıl işlediğini anlasın her şeyi açıklamak zorunda kalmaya devam etmeyeyim, diye David'e öğrettiğim kuralları yazıyorum buraya.” (s.18) “Çocukların David'e nasıl baktıklarını görüyorum ve bu canımı yakıyor çünkü ne düşündüklerini biliyorum. Hatta daha kötüsü ona bakmıyorlar, sanki görünmezmiş gibi...” (s.190)

“Sıralar dolmaya başlayınca kimsenin yanımdaki sıralara oturmadığını fark ettim.” (s.46), “Sen bir mucizesin August. Bir mucize.” (s.329) ifadelerinde August'un ilk olarak toplumsal dışlanmaya uğradığı, daha sonra ailesinin, arkadaşlarının, öğretmenlerinin desteği ile toplumsal kabulün gerçekleştiği görülmektedir.

"Ayrıca Louis okulunu ve arkadaşlarını da çok seviyordu. Burası şimdi onun ikinci evi olmuştu." (s.52), “Ya tüm dünyada hala kitap bekleyen milyonlarca görmez öğrenci? Louis onları kafasından çıkaramıyordu.” (s.51) ifadelerinde Louis'in ailesi, öğretmenleri ve arkadaşlarıyla kurduğu ilişkilerin anlayış ve destek üzerine kurulduğu, geliştirdiği Braille alfabesinin tüm görme engelli bireylere ulaşmasını istediği görülmektedir.

“İşte bu yüzden Bayan V'ler de olmayı seviyorum, o beni her zaman görüyor.” (s.23) “Yani neredeyse beni görmüyorlar bile, etrafımda o kadar çocuk var ama ben genelde yapayalnızım.” (s.23), “Keşke benim de yanımda hep bir Elvira ya da bir Melody olsa.” (s.216) ifadelerinde, Bayan V'nin Melody'e olan desteğinin topluma uyumuna yardımcı olduğu, konuşamadığı için insanlarla iletişim kuramadığı, Elvira ismini verdiği aracın yardımıyla zihinsel gücünü gösterip toplumsal kabulünün gerçekleştiği görülmektedir.

“O benim babam diye tekrar ediyor Babalar Günü’nü kutluyoruz.” (s.80), “Kendimi hemen denizcilere olduğu kadar birer yalnızlık kazazedesi olan hastalara da göz kulak olan bu kardeşlik abidesinin korumasına bıraktım.” (s.37) ifadelerinde Bauby’nin ailesi tarafından unutulmadığını ve desteklendiğini, sağlık çalışanlarıyla kurduğu güvene dayalı iletişim görülmektedir.

“Annem bu insanların Tanrı’nın seçtiği özel insanlar olduğunu düşünüyor ama ben düşününce kendimi pek de şanslı hissetmiyorum.” (s.11), “Estella hiçbir zaman olduğundan farklı davranmıyor.” (s.81) ve “Ben notaları okuyamam ki. Fark etmez. Ben de notalar olmadan çaldım.” (s.93) ifadelerinde Mafalda’nın görme yetisinin yavaş yavaş yitirildiği stargardt hastası olduğunu kabul etmesinde annesinin yapıcı rolü, arkadaşları tarafından kabul gördüğü ve başarıma konusunda desteklendiği görülmektedir.

“Ancak annem sadece benim geri zekalı olmadığımı söylemekle yetinmiyordu bunu kanıtlamak için elinden gelenide yapıyordu.” (s.12) ifadesinde Christy’nin engelleri aşıp başarılı olmasında, toplumda yer edinmesinde annesiyle güvene dayalı kurduğu ilişkinin önemli rol oynadığı görülmektedir.

“Dün olanlardan sonra okula gitmekte ısrar etmen ne kadar güçlü biri olduğunu gösterir, herkesten daha iyi biri olduğunu. Bu yüzden seninle gurur duyuyorum.” (s.241) ifadesinde engelli bir bireyin engellerini aşmasında, topluma uyumunda toplumsal desteğin ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

“Ne oldu Addie, diye soruyor Keedie yanıma gelip. İlgiyle açtığı gözlerinde sevgi dolu bir ifade var.” (s.164), “Addie’nin başka birinden kopya çektiğine karar verdin değil mi? Çünkü küçük, otistik bir kız karmaşık bir şeyi asla tek başına yapamaz. Oysa yapabileceğini sen çok iyi biliyorsun...” (s.165) ifadelerinde ailede başlayan sosyal desteğin bireyin topluma katılma sürecindeki etkisi, otistik bireyin öğretmen tarafından kabul görmediğini ve böyle bir durumda kardeş desteğinin önemi görülmektedir.

“Çünkü bütün varlıkların bazen özgür olmaya, güneş ve kendine benzeyenlerle konuşmaya, dışarıdaki dünyayı görmeye ihtiyacı var.” (s.35) ve “Çiçeklerin bile birilerine ihtiyacı vardır. Yoksa sararıp solarlar. Çiçeklerin başına bu geliyorsa çocukların başına neler geleceğini siz tahmin edin.” (s.35) ifadeleri otizmlili bir bireyin yalnızlığını ve bu yalnızlığı gidermek için birisine ihtiyaç duyduğu kedi Pepe tarafından dile getirildiği görülmektedir. “Biri eşyalarının yerini değiştirecek olursa bağırıp sağala sola vuruyor ve odada dönmeye başlıyor. Tıpkı senin gibi.” (s.175) ifadesi empatik düşünme yöntemiyle otistik bir bireyin daha iyi anlaşılacağını göstermektedir.

“Annemle babamın akli fikri hep Göksu’da. Ne istese, zamanında yerine getirmeye çalışrlar.” (s.19) ifadesinde Göksu’nun otistik bir birey olarak ailesi tarafından kabul edildiğini görölmektedir. *“Bana yüklenen görevlerden arınsam nasıl bir yaşam sürerdim acaba”* (s.64) ifadesinde Melisa’nın otizmlı bir kardeşi olmasından dolayı üzerinde ağır yük hissetmesi, kendini içsel olarak sorgulaması dile getirilmiştir. *“Bütün o hırçlılıkları, inatlaşmaları, tutturmaları kendi mi istiyor sanki? Elinde mi kızcağzın? Öyle olsa, neden onca ilacı içmek zorunda kalsın, yaz kış demeden özel eğitim alsın.”* (s.65) ifadesinde ise Melisa’nın içsel olarak kendini sorguladığı, otizmin bir kusur olmadığını, farklılık olduğunu kabul ettiğı görölmektedir.

Tıpkı daha evvel okul kütüphanesinde, Doğan’ın Mert’e gösterdiği gibi gösterdi Mert de Işık’a dokunmayı.” (s.107) ifadesi görme engelli bir bireyin dünyayı dokunarak algıladığını empati yoluyla arkadaşına anlatmasını vurgulamaktadır. *“Ancak görür gibi bakıyordu Işık’ın ruhuna giden kapının aralığında sızdırmıştı bakışlarını.”* (S.35) ifadesinde görmenin ötesinde bir algı dünyası inşa edildiğı, görme engelli bireylerin arkadaşlarıyla ve ailesiyle kurduğu ilişkiler, bireysel farklılıkların empati ile nasıl aşılabileceğini görölmektedir.

“Majid Ağa’dan sonra beni anlayabilecek başka bir yetişkinle tanışmak mucize gibiydi.” (s.136) ifadesinde Emir savaş ortamında kendini anlayabilecek Doktor Samed ile karşılaştığını dile getirmektedir. Kurulan bu dostluk bağı işitme engelli bir bireyin hayata tutunmasını sağlamıştır. *“Belki diğer çocuklarında bu işin üstesinden gelebileceğini düşünüyorsun, dedi Doktor Samed beni düşünceler içinde görünce. Ama inan bana yapamazlar, diye devam etti. Bir canlıya bakabilmek yalnızca onun karnını doyurmanın ötesindedir.”* (s.105) ifadesinde sağlık çalışanları ile geliştirilen bağlar, Emir’in anlama ve anlaşılma duygusu yaşaması görölmektedir.

“Petey ve Calvin belki yaşları, belki de tekerlekli sandalyeleri nedeniyle birbirlerini büyülemişti.” (s.46), *“Petey aile özlemiyle yanıp tutuşuyordu ve Calvin bu boşluğu büyük ölçüde doldurmuştu.”* (s.61) ifadelerinde aile sevgisinin, dostluğun engelli bir birey için ne kadar önemli olduğu dile getirilmiştir. *“Petey’in homurdanmalarını ve hareketlerini inatla çözdü ve bunlara anlam vermeyi başardı.”* (s.35) ifadesi; konuşamayan ve hareket edemeyen engelli bir bireyin sevgi ve ilgiyle anlaşılabilceğini ifade etmektedir.

“Günün birinde normal bir kardeş olarak uyansın dileğim gerçekleşmezse, hiç değilse dünyanın nasıl işlediğini anlasın her şeyi açıklamak zorunda kalmaya devam

etmeyeyim, diye David' e öğrettiğim kuralları yazıyorum buraya.” (s.18) ifadesinde; otizmli kardeşine karşı sabırlı olmaya çalışan bazen de sabrı zorlanan bireyin mücadelesi anlatılmıştır. “Çocukların David'e nasıl baktıklarını görüyorum ve bu canımı yakıyor çünkü ne düşündüklerini biliyorum. Hatta daha kötüsü ona bakmıyorlar, sanki görünmezmiş gibi...” (s.190) ifadesinde otizmli kardeşiyle anlamlı bağ kurmaya çalışan bireyin kardeşinin yaşadığı toplumsal dışlanma ve yok sayılmanın onda yaşattığı üzüntüyü dile getirmiştir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE SONUÇ

Özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanları kapsayıcı bir toplum oluşturmada etkili bir role sahiptir (Prater vd.,2006; Arıkan vd.,2021; Toy ve Uysal,2022; Çelikel ve Durmuşoğlu,2017). Bu çalışmada, özel gereksinimli bireyleri konu alan 14 çocuk romanı, özel gereksinimli bireylerin temsili ve toplumla olan ilişkisi, toplumsal kabul, empati, duyarlılık, eğitsel mesajlar, çatışma ve çözüm stratejileri gibi kavramlar üzerinden betimsel ve içerik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Alan yazında özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanlarını inceleyen çalışmaların bulguları incelenmiş, buradan hareketle çalışmanın bulguları bu bölümde tartışılmıştır.

Elde edilen bulgular, bu tür romanların özel gereksinimli bireyleri toplum karşısında daha görünür hale getirdiğini göstermektedir. (Ekici ve Ertem,2019; Gök ve Mülayim,2021; Dyches vd.,2001). Örneğin “Mucize” romanında August’un yüzündeki yapısal bozukluk nedeniyle yaşadığı acı ve dışlanmışlık hissi okuyucuya hissettirilmiştir. “İçimdeki Müzik ve İçimdeki Melodi” romanında Melody’nin hareket edemediği ve konuşamadığı için insanlarla iletişim kuramaması, yaşadığı içsel yalnızlık okuyucuya duygusal bir anlatımla yansıtılmıştır. Yine “Petey” romanında Petey’in yaşadığı yalnızlık ve terk edilmişlik duygusunun dostluğun gücüyle nasıl yaşama bağlanma duygusuna dönüştüğü okuyucunun zihninde canlandırılmıştır. “Louis Braille: Görmezlerin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk ve Sol Ayağım” romanlarında, Louis ve Christy’nin toplumda var olmak için yaptıkları mücadele okuyucuya aktarılmıştır.

Bulgular, çocuk edebiyatının sadece hayal gücünü geliştirmeye yönelik değil aynı zamanda eğitici ve toplumsal bir araç olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Yazarların, özel gereksinimli bireyleri temsil ederken empati kurabilecekleri karakterler oluşturmaları, okuyuculara farklılıklara karşı duyarlı olmayı ve kapsayıcı bir bakış açısı geliştirmesini sağlayacaktır. (Dyches ve Prater ,2000; Dyches ve Prater, 2005). Örneğin, “Bir Tür Kıvılcım” romanında Keedie, “Mırıldanan Çocuk” romanında Tommi, “Gökkuşağı Yazı” romanında Göksu,” Kardeşim Benim” romanında David otizmli bireyleri temsil etmektedir. Eserlerdeki bu karakterler yaşadıkları iletişim sorunları, bulundukları sosyal ortamda anlaşılmadıkları için yalnızlaşmaları ve duygusal yıkıma uğramaları okuyucunun empati kurabileceği şekilde aktarılmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen romanlar, özel gereksinimli karakterleri genellikle “kitabın ana kahramanı” olarak kurgulamış ve kahramana aktif bir rol vermiştir. Bu yöntem, okuyucunun empatik düşünmeyi yalnızca başkasının duygularını hissetme olarak algılamasının dışında kitaptaki karakterlerle özdeşim kurarak özel gereksinimli bireylere karşı saygılı ve anlayışlı olma konusunda davranışsal beceriler geliştirmesini sağlamıştır (Koç vd.,2010). Çalışmamızda incelenen “Mucize, Petey, İçimdeki Melodi, İçimdeki Müzik, Kiraz ile Aramızdaki Mesafe, Sol Ayağım, Louis Braille: Görmezlerin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk, Kelebek ve Dalgıç, Dünyayı Sırtında Taşıyan Balık” romanlarında kahramanlar olay örgüsünün merkezindedir ve hayatta var olabilmek için mücadele ederler. Bu eserlerde özel gereksinimli bireyler yalnızca acı çeken karakterler olarak değil, toplumsal kabulü kendi çabasıyla gerçekleştiren kişiler olarak kurgulanmış olması dikkat çekicidir. Özellikle R. J. Palacio’nun “*Mucize*” adlı romanında, yüzünde doğuştan gelen bir deformiteyle yaşayan August karakteri toplumsal dışlanmaya rağmen mücadele etmekten vazgeçmemiştir. Okul hayatında başarılı bir öğrenci olmuştur. Çevresiyle kurduğu sosyal ilişkilerde de kendini kabul ettirmiştir. “*Kelebek ve Dalgıç*” romanında Jean-Dominique Bauby’nin bedensel yetersizliğine rağmen kendini ifade etmek için çareler aramıştır. Sadece gözlerini kullanarak kendi hayatını yazmayı başarmıştır. “*Louis Braille: Görmezlerin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk*” Louis’in görme engelli olması onun eğitim alanında ilerlemesinde engel olmamıştır. Görme engellilerin hayatına da dokunmayı başarmıştır. Geliştirdiği alfabeyle görme engellilerin kitap okumasını sağlamıştır. Böylece okuyucu bu romanlardaki karakterlerle duygusal bir bağ kurup özel gereksinimli bireylere karşı olan ön yargılar yıkılacaktır.

Araştırmaya, empati, duyarlılık, toplumsal kabul ve entegrasyon kavramları açısından bakıldığında özel gereksinimli bireyleri konu alan romanlar bu bireylerin günlük yaşamını konu alarak bu kavramların okuyucunun kafasında somutlaştırmıştır. Bu kavramlarla ilgili bulgulara bakıldığında eserler olay örgüleri, eserde karaktere çizilen toplumsal rolle empati, duyarlılık, toplumsal kabul kavramlarını vurgulamıştır. Örneğin “*Bir Tür Kıvılcım ve İçimdeki Müzik*” romanlarında özel gereksinimli karakterlerin engellerinden dolayı toplum tarafından ötekileştirmeleri, anlaşılmamaktan dolayı duydukları üzüntü okuyucuya hissettirilmiştir. “*Sol Ayağım ve İçimdeki Melodi*” romanlarında karakterler toplumsal kabulün gerçekleşmesi için çözüm yolları ararlar. “*Sol Ayağım*” romanında Christy beyin felcinden dolayı sol ayağı dışında hiçbir organını hareket ettiremez toplumsal kabul için sol ayağını kullanarak önce yazmayı öğrenir, daha

sonra resim çizer, zamanla kendini geliştirir ve ünlü bir yazar olur. Onun hikayesi okuyucuya özel gereksinimli bir birey için toplumsal kabulün ne kadar önemli olduğunu gösterir. Arıkan vd. (2021) yaptığı çalışmada özel gereksinimli bireylere karşı empati, duyarlılık oluşturmada çocuk romanlarının etkili olduğunu vurgulamıştır. Toy ve Uysal (2022) çalışmasında özel gereksinimli bireyi konu alan “İçimdeki Müzik” çocuk romanını araştırmış ve bu romanın okuyucu üzerinde nasıl bir etki bıraktığıyla ilgili inceleme yapmıştır. Yaptığı incelemedeki verinin son testinde okunan kitabın özel gereksinimli bireylerle ilgili olumlu düşünceler geliştirdiği görülmüştür. Melody’nin arkadaşları tarafından dışlanması, kabul görmemesi romanı okuyan çocuklar tarafından yanlış bir davranış olarak algılanmıştır. Sonuç olarak da bu özel gereksinimli bireyleri konu alan bu tür eserlerin empati duygusunu geliştirdiği, ön yargıları değiştirdiği görülmüştür. Çelikel ve Durmuşoğlu (2017) yaptığı çalışmada özel gereksinimli bireyleri konu alan resimli hikâye kitaplarındaki en çok yansıtılan duygu durumlarını incelemiştir. İncelenen kitaplarda 293 empati ifadesi geçmektedir. Bu tür kitapların empatik bakış açısı geliştirmek için etkili olduğu vurgulanmıştır. Bu çalışmalarda empati, duyarlılık, toplumsal kabul ile ilgili bulgular çalışmamızdaki bulgularla benzerlik göstermektedir.

Araştırmayı edebi ve görsel unsurlarla ilgili bulgular açısından değerlendirdiğimizde betimleme, benzetme, duyular arası aktarım gibi anlatım tekniklerinin kullanıldığı görülmektedir. “Kelebek ve Dalgıç” romanında ana karakter locked-in sendromundan dolayı tamamen vücudu hareketsiz hale gelmiştir ama zihni canlıdır. Hareket edemez, bu haliyle kendini dalgıç kıyafeti giymiş birine benzetir. “Mırıldanan Çocuk” romanında kedi pepe otizmlili çocuk Tommi’nin davranışlarını betimsel öğelerle anlatmıştır. “Parmak Uçları” romanında görme engelli Doğan ve Mert işitme ve dokunma duyularını kullanarak dünyayı algılamaya çalışmaktadırlar. Görsel unsurlar incelendiğinde “Mırıldanan Çocuk. Bir Tür Kıvılcım, Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe, Mucize” romanlarında görsel unsurlara yer verildiği diğerlerinde görsel unsurların olmadığı görülmüştür, Görsel unsurlar metnin içeriğiyle uyumludur ve okuyucunun zihninde somut ifadeler oluşmasını sağlamaktadır. “Mırıldanan Çocuk” romanındaki sayfa 82’deki görsel otizmlili bir çocuğun anlaşılmadığında verdiği tepkiyi okuyucunun anlayabileceği şekilde görselleştirmiştir. “Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe” romanındaki sayfa 74’teki görsel stargart hastalığından dolayı görme yetisi zamanla azalan Mafalda’nın yaşadığı içsel yalnızlığı görselleştirmiştir. “Louis Braille: Görmezlerin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk” romanında sayfa 20’deki görsel Louis

görme engeli olduğu için kitap okuyamıyordu ve bu duruma çok üzülmüyordu. Onun okuma ve öğrenme isteğini görselleştirmiştir. “Bir Tür Kıvılcım” romanındaki sayfa 176’daki görsel otizmlili Addie’nin aile desteğiyle kendini mutlu ve huzurlu hissettiğini görselleştirmiştir. “İçimdeki Müzik, İçimdeki Melodi, Sol Ayağım, Petey, Kelebek ve Dalgıç” romanlarında içsel konuşmalar ağır basmaktadır. Özellikle “İçimdeki Müzik ve İçimdeki Melodi” romanlarındaki Melody karakteri serebral palsi hastalığından dolayı felçli ve konuşamıyordur. Romanda içsel konuşmalarla kendini ifade etmektedir. Bu konuşmalar okuyucunun duygu dünyasına seslenmektedir. Elkatmış ve Turan (2023) çalışmasında özel gereksinimli bireyleri konu alan romanların okurda duygusal bir etki oluşturacağı için eser seçiminde dikkatli olmak gerektiğini vurgulamıştır. Arıkan vd. (2023) nitelikli çocuk kitaplarının kapsayıcı bir toplum oluşturmada etkili olduğunu vurgulamıştır. Kaymaz (2017) çalışmasında resimli öykü kitaplarında tasvirlerin okuyucunun zihninde canlandırabileceği şekilde yapılması, özel gereksinimli bireylerin fark edilmesi açısından önemlidir. Bu çalışmalardaki bulgular çalışmayla benzerlik göstermektedir.

Çalışmadaki eğitsel mesajlar ve farkındalık oluşturma ile ilgili bulgular incelendiğinde “Louis Braille: Görmezlerin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk, Petey, Sol Ayağım” romanlarında sosyal desteğin özel gereksinimli bireyler için ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır. “Bir Tür Kıvılcım, Kardeşim Benim, Gök Kuşağı Yazı, Mucize” romanlarında aile desteğinin özel gereksinimli birey için iyileştirici bir güce sahip olduğuna dikkat çekilmiştir. “Mucize ve Bir Tür Kıvılcım” romanlarındaki August ve Adie’nin akranları tarafından dışlanmaları, dalga geçilmesi ve sosyal dışlanmadan dolayı yaşadıkları üzüntü çocuk okuyucuda özel gereksinimli bireylere karşı empatik düşünmeyi sağlayacaktır. Böylece romanlarda yer alan özel gereksinimli karakterlerden Mucize romanındaki August, Sol Ayağım romanındaki Christry, İçimdeki Müzik ve İçimdeki Melodi romanlarındaki Melody, Petey romanındaki Petey, Dünyayı Sırtında Taşıyan romanındaki Emir, Mırıldanan Çocuk romanındaki Tommi, Louis Braille Görmezlerin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk romanındaki Louis, Kelebek ve Dalgıç romanındaki Jean- Dominique Bauby, Kardeşim Benim romanındaki David, Gökkuşağı Yazı romanındaki Göksu, Parmak Uçları romanındaki Mert ve Doğan, Bir Tür Kıvılcım romanındaki Keedie ve Addie, Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe romanındaki Mafalda’nın toplum içerisinde yaşadıkları zorluklar, anlaşılma isteği okuyucunun gözünde canlandırılmış olacaktır. Karal ve Ünal (2022) çalışmasında kitaplardaki

anlatılanların çocukları etkilediğini, özellikle özel gereksinimli bireyleri konu alan metinlerin okuyucuda farkındalık oluşturduğunu vurgulamıştır. Dyches ve Prater (2000) çalışmasında 34 çocuk kitabını olay örgüsü ve karakter betimlemeleri açısından incelenmiştir. Bu kitaplardaki özel gereksinimli karakterlerin tasvirlerinin gerçekçi ve olumlu olmasının daha kapsayıcı bir toplum oluşturmada etkili olduğuna dikkat çekmiştir. Öztürk vd. (2024) çalışmasında Özel gereksinimli bireyleri konu alan 38 ilk gençlik çağı romanını karakter özelliği, kurgu, betimleme, bakış açısı, karakter gelişimi açısından incelemiştir. Özel gereksinimli bireylerin sosyal hayatta zorluklar yaşayabileceklerini ama olumlu bir ortamda sosyal destekle üreten, toplumda faydası olan bireyler olabileceğini vurgulamıştır. Bu bulgular, araştırmamızdaki bulgularla benzerlik göstermektedir. Özellikle araştırmadaki “Sol Ayağım, İçimdeki Müzik, İçimdeki Melodi, Mucize, Kelebek ve Dalgıç, Louis Braille Görmezlerin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk” romanlarındaki özel gereksinimli karakterlerin sosyal destekle kendini ifade eden, üreten bireylere dönüştüğü görülmektedir.

Çalışmadaki toplumun farklı kesimleriyle ilişkilerle ilgili bulgular incelendiğinde romanlardaki özel gereksinimli karakterlerin aileleri, arkadaşları, öğretmenleri, sağlık çalışanları ile olan ilişkileri olumlu ve olumsuz yönleriyle verilmiştir. Örneğin “Bir Tür Kıvılcım” romanında Addie ve Keedie’nin otizmlili olduklarını bildiği halde onları dışlayan öğretmenleri Bayan Murphy ile ilişkileri, yaşadıkları çatışmalar vurgulanmıştır. Okuldaki diğer öğretmen Bay Allison Addie’ye destek olmuştur ve bu durum Addie’yi çok mutlu etmiştir. “Mırıldanan Çocuk” çocuk romanında otizmlili çocuk Tommi’nin kedi Pepe ile kurduğu iletişim kedi Pepe’nin onu anlaması Tommi’nin hayatında olumlu yönde değişiklikler olmasını sağlamıştır. Resim çizmeye başlamış, kedi Pepe ile göz teması kurmuştur. “Petey” romanında bakımevindeki hasta bakıcılar Joe, Cassie, Owen’ın Petey’e olan ilgileri, onu olduğu gibi kabul etmeleri Petey’in kendine olan güvenini artırmıştır. Arkadaşı Calvin ile kurduğu dostluk ise onu hayata bağlamıştır. “Mucize” romanında August’un sınıf arkadaşı Julian tarafından dışlanması, yüzündeki bozuklukla dalga geçilmesi August’u toplum içerisinde ötekileştirmiştir. Arkadaşları Jack ve Summer’in desteğiyle August kendini değerli hissetmiştir. “Dünyayı Sirtında Taşıyan Balık” romanında Emir’in işitme engelini aşmasını sağlayıp dünyanın duygusal sesini duymasını sağlayan sokaklarda tanıştığı Majid Ağa ve sınıra savaşmak için götürüldüğünde ona destek olan sessiz dünyasını sese dönüştüren Doktor Samed’dir. “İçimdeki Müzik ve İçimdeki Melodi” romanlarındaki Melody’nin hayata tutunmasını ve

kendine güvenmesini sağlayan komşuları Bayan V'dir. Bayan V serebral palsi hastalığıyla doğan, tüm vücudunu hareket ettiremeyen, konuşamayan Melody'in zihinsel gücünü görmesini sağlayıp, başarılı bir birey olmasının yolunu açmıştır. "Louis Braille Görmezlerin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk" romanında Louis öğretmen olduğu okuldaki öğrencilerinin desteğiyle kendi gibi görme engellilerin kitap okuyabilecekleri alfabe geliştirmiştir. "Parmak Uçları" romanında görme engelli Mert ve Doğan'ın arkadaşları Işık'ın desteğiyle toplumsal hayata uyum sağladıkları görülmektedir. "Gökkuşluğu Yazı ve Kardeşim Benim" romanlarında otizmli kardeşlerine destek olan Melisa ve Catherine kardeşlerinin toplumda kabul görmesi için onlara gereken bütün bilgileri öğretmeye çalışmaktadır. "Sol Ayağım" romanında Christy annesinin desteğiyle sol ayağını kullanmayı öğrenmiştir. Sol ayağını kullanmayı öğrendikçe toplumda daha çok yer edinmiştir. "Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe" romanında Mafalda görme yetisini kaybetmeye başlamıştır. Bu durum Mafalda'yı duygusal olarak etkilemiştir. Okullarındaki temizlik görevlisi Estella ile kurduğu dostluk bağı ona kendine güvenmesini sağlamıştır. Romanlar incelendiğinde özel gereksinimli bireylerin toplumdaki insanlarla olumlu ilişkiler geliştirmeleri onların toplumsal uyumunu sağlıyor, olumsuz ilişkiler geliştirmesi, destek bulamaması ise toplumdan uzaklaşmasına neden oluyor. Öztürk vd. (2022) çalışmasında incelenen resimli çocuk kitaplarının özel gereksinimli karakterleri öğretmen, bakıcı ve arkadaşlarıyla olan ilişkileri gözden geçirilmiştir. Kitaplarda özel gereksinimli bireylerin toplumun farklı kesimleriyle olumlu ilişkiler geliştirmesi toplumun özel gereksinimli bireylerle ilgili ön yargılarının yıkılmasında etkilidir. Bu bireyler karşılarında onları anlayan insanlar gördüklerinde insanlarla iletişim kurabildiklerini düşünürler ve sosyalleşmeye başlarlar. Koç vd. (2010) çalışmasında özel gereksinimli olan ve olmayan karakterlerin birbiriyle olan ilişkilerini ortaya koymak için 46 resimli çocuk kitabını incelemiştir. Kitaplardaki karakterlerin özel gereksinimli bireylerle bağ kurduklarında bireysel farklılıkları kabul ederek bu bireylerin toplum içerisinde yer almalarına yardımcı olduklarını belirlemiştir. Çalışmadaki bulgularla buradaki bulgular benzer sonuçlar vermektedir. Özel gereksinimli bireylerin toplumun farklı kesimlerinden değer görmeleri ve kabul edilmeleri onların sosyalleşmelerinde ve verimli birey olmalarında oldukça önemlidir.

Çocuk edebiyatı özel gereksinimli bireylerin toplum içerisindeki temsillerine farklı bir bakış açısı getirir. Özel gereksinimli bireyler mağdur değil mücadeleci kişiler olarak temsil edilmektedir. Temsil çeşitliliği, özel gereksinimli kahramanların duygusal

tasvirleri okuyucuda empatik düşünmeyi sağlamaktadır. Bu çalışma çocuk edebiyatının, kapsayıcı bir toplum oluşturmadaki gücünü somut bir şekilde göstermektedir. İncelenen romanlardaki özel gereksinimli karakterlerin toplumda yer edinmelerinin toplumun onları olduğu gibi kabul etmelerine bağlı olduğu görülmektedir. Çocuk romanlarındaki özel gereksinimli kahramanların toplumun farklı bireyleriyle olan ilişkileri, bu bireylerin toplum olarak kabul edildiklerinde daha olumlu oldukları, dışlandıklarında olumsuz davranışlar sergiledikleri gözlemlenmiştir. Toplumun yaklaşımı özel gereksinimli bireyin davranışlarını etkilemektedir. Özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanları farklılıkların yalnızca bir engel değil, kapsayıcı toplumun unsurlarından biri olduğunu göstermektedir. Özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanları özel gereksinimli bireyin kabul gördüğü, saygı ve sevginin olduğu bir ortamda üreten bir birey olabileceğini göstermektedir. Sonuç olarak özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanları empatik düşünen, duyarlı, farklılıklara saygı duyan kapsayıcı bir toplum oluşturmada etkili bir araçtır.

BÖLÜM VI

ÖNERİLER

Özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanlarının incelendiği bu çalışmada bulunan bulgulardan hareketle eğitim politikasını oluşturanlara, çocuk edebiyatı araştırmacılarına, yazar ve çizerlere, öğretmenlere, anne ve babalara, gençlere ve çocuklara şu öneriler verilebilir:

Eğitim Politikasını Oluşturanlara Öneriler

- Eğitim sistemini ve politikaları oluşturanlar ders kitaplarında özel gereksinimli bireylerin anlatıldığı nitelikli metinlerin yer almasını sağlayabilir.
- Özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanları, halk ve okul kütüphanelerinin kitap listesine eklenebilir.
- Halk ve okul kütüphanelerindeki kitaplar, toplumun her kesiminin erişebileceği (sesli kitap ve Braille alfabesiyle yazılmış olması gibi) formatta olabilir.

Çocuk Edebiyatı Araştırmacılarına Öneriler

- “Özel gereksinimli bireylerin toplumda kabul görmeleri için neler yapılabilir?” bu konuyla ilgili araştırmalar yapılabilir. Bulunan bulgular toplumla paylaşılabilir.
- Özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanları daha kapsamlı, yeni yaklaşımlara açık olarak incelenebilir.
- Özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanlarını okuyan çocukların özel gereksinimli bireylere karşı tutumlarında değişiklik olup olmadığı hazırlanan tutum ölçekleriyle deneysel olarak belirlenebilir.
- Özel gereksinimli bireylerle ilgili yazılan romanların ulusal ve uluslararası alanda okunma oranları belirlenebilir. Okunma oranının toplumun özel gereksinimli bireylere karşı tutumunu değiştirip değiştirmediği ölçülebilir.

Yazar ve Çizerlere Öneriler

- Yazarlar, özel gereksinimli bireyleri yalnızca mağdur olan değil mücadeleci, topluma faydası olan bireyler olarak eserlerinde yer verebilir
- Yazarlar eserlerini oluştururken özel gereksinimli bireylerin duygusal durumlarıyla ilgili daha etkili tasvirler yapabilir.

- Yazarlar özel gereksinimli bireyleri konu alan romanlarında empati, duyarlılık, toplumsal kabul ve uyum gibi kavramlara gerçekçi bir kurguyla yer verebilir.
- Yazarlar eserlerinde özel gereksinimli bireylerin toplum içerisinde karşılaştığı sorunlara etkili çözüm önerileri getirebilir.
- Yazarların ve çizerlerin eserlerini oluştururken özel gereksinimli bireyi daha iyi anlayabilmesi için özel eğitim uzmanı, psikolog ve pedagoğlardan fikir alabilir.
- Özel gereksinimli bireylerin “Sol Ayağım” romanında olduğu gibi kendi hayatlarını yazmalarını teşvik edecek projeler oluşturulabilir.

Öğretmen ve Ebeveynlere Öneriler

- Öğretmenler, öğrencilerine özel gereksinimli bireyleri konu alan nitelikli kitapları okumaları konusunda tavsiyede bulunabilir.
- Öğretmenler, özel gereksinimli bireyleri konu alan kitapların yazarlarını okula davet edebilir.
- Anne ve babalar çocuklarına kitap alırken özel gereksinimli bireyleri konu alan kitapları tercih edebilirler.
- Özel gereksinimli bireyleri konu alan romanlardan sinemaya uyarlanıp film haline getirilen eserler (Mucize, Sol Ayağım gibi) sınıfta öğrencilere izletilebilir.
- Okulda özel gereksinimli bireyleri konu alan romanların yer aldığı bir kitap sergisi düzenlenebilir.
- Sınıf kitaplığı ve okul kütüphanelerine özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanları eklenebilir.

Gençlere ve Çocuklara Öneriler

- Halk ve okul kütüphanelerinde bulunan özel gereksinimli bireyleri konu alan romanları araştırabilirler.
- Kitap satış sitelerindeki en çok okunan ve önerilen özel gereksinimli bireyleri konu alan çocuk romanlarını okuyabilirler.

KAYNAKÇA

- Açar, D., Kaya, G., ve Güneş, G. (2017). Özel Gereksinimli Bireyler Hakkındaki Görüşlere İlişkin Metafor Çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(62), 935-944.
- Ak, S. (2019). *Gökkuşakğı Yazı*. İstanbul. 6. Baskı, Günışığı Kitaplığı Yayınları.
- Aksoy, V. (2016) Özel Eğitim. PEGEM Akademi
- Akyüz, E. (2014). Çocuk edebiyatı yapıtları ve eşduyum eğilimi. *International Journal of Language Academy*, 2(5), 385-402.
- Alan, Y. (2020). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Çocuk Edebiyatına Yönelik Görüşleri. *International Journal Of Scholars İn Education*, 3(2), 135-147
- Alptekin, H. (2024). Engelli Bireylerin Gündelik Yaşamda Karşılaştığı Sosyal Dışlanma Pratikleri. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 3(2), 107-117.
- Arı, A. (2022). Türkiye’de Engellilik ve Engellilerin Eğitimi Üzerine Bir Derleme. *Humanistic Perspective*, 4(3), 589-605
- Arıkan, A., Tomris, G., Bursa, G. Y., ve Tuna, D. M. (2021). Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Farkındalık Geliştirmede Okul Öncesi Çocuk Kitaplarımız Nitelikli mi? *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(1), 19-44.
- Aytaş, G. (2020). Romanın Çocuk Edebiyatı Açısından Önemi. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken/Journal Of World Of Turks [Zfwf] A*, 6(19).
- Balpınar, Ö. (2022). *Dünyayı Sirtında Taşıyan Balık*. 6. Baskı, İstanbul: Genç Timaş Yayınları.
- Bauby, J. D. (2023). *Kelebek ve Dalgıç*. İstanbul: Nemesis Yayınları.
- Brown, C. (2020). *Sol Ayağı*. İstanbul: Nemesis Kitap Yayınları.
- Burcu, E. (2011). Türkiye’deki Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar: Ankara Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1).
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Demirel, F., Karadeniz, Ş., ve Çakmak, E. K. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: PEGEM Akademi.
- Clıma, G. (2022). *Mırıldanan Çocuk*. 14. Baskıİstanbul: Timaş Yayınları.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. M. Bütün ve SB Demir, Trans. (Eds.). İstanbul: Siyasal Kitapevi.
- Çakıroğlu, O. (2016). Özel Eğitimde Temel Kavramlar. *PEGEM Atıf İndeksi*, 01-20.
- Çavdar, S., Şimşek, Ç., Gündüz, B., ve Yalçınkaya, E. Y. (2021). Engelli Bireyler ve Bakım Veren Ailelerinin Yaşadıkları Zorluklar: Sosyal İçerme Perspektifi The Challenges Of Disabled People And Family Caregivers: Social Inclusion

- Perspective. *Uluslararası Engelsiz Yaşam ve Toplum Dergisi/International Journal Of Barrier Free Life And Society*, 5(1), 29-41.
- Çelikel, B., & Durmuşoğlu, M. C. (2020). Özel Gereksinimleri Konu Alan Resimli Hikâye Kitaplarında Duygu Durumları Ve Empati İfadelerinin İncelenmesi [Examination Of Mood And Empathy Expressions İn Picture Story Books On Special Needs]. *Turkish Studies*, 15(7), 3215-3235.
- Davidson, M. (2024). *Louis Braille Görmezlerin Kitap Okumasını Sağlayan Çocuk*. 46. Baskı, İstanbul: Can Çocuk Yayınları.
- Demiral, S. (2018). *Parmak Uçları*. 9. Baskı, Ankara: Timaş Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (2018). *Çağdaş Çocuk Yazını Yazın Eğitime Atılan İlk Adım*. Ankara: TUDEM Yayınları.
- Draper, S. M. (2022). *İçimdeki Melodi*. 1. Baskı İstanbul: Genç Timaş Yayınları.
- Draper, S. M. (2024). *İçimdeki Müzik*. 95. Baskı, İstanbul: Genç Timaş Yayınları.
- Dyches, T. T., & Prater, M. A. (2000). Developmental Disability İn Children's Literature: Issues And Annotated Bibliography (ED451626). ERIC.
- Dyches, T. T., & Prater, M. A. (2005). Characterization of Developmental Disability İn Children's Fiction. *Education And Training İn Developmental Disabilities*, 202-216.
- Dyches, T. T., Prater, M. A., & Cramer, S. F. (2001). Characterization of Mental Retardation And Autism İn Children's Books. *Education And Training İn Mental Retardation And Developmental Disabilities*, 230-243.
- Ekici, M., ve Ertem, İ. S. (2019). Çocuk Kitaplarında Engelliler ve Sorunlarının İncelenmesi (Investigation Of The Children With Disabilities And Their Problems İn Children's Books). *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 250-264.
- Elkatmış, V. ve Turan, L. (2023). Çocuk Edebiyatında Engellilik Teması ile Karşılaşan Çocukların Engelliliği Algılamaları Üzerine Bir Araştırma. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 11(1), 64-83.
- Enginün, İ. (2006). Çocuk edebiyatı ve çocuk kitapları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 213-222.
- Erdoğan, F. K., & Baş, S. (2018). Özel Gereksinimli Birey Farkındalığının 4-6 Yaş Çocuklarına Kazandırılması. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 13(1), 101-114.

- Ergün, A. N. (2024). Dünya Çocuk Edebiyatı Seçkilerindeki Çocuk Karakterlerin Benlik Yapısına ve Karakter Geliştirme Yollarına göre İncelenmesi.
- Gök, N. F., ve Mülayim, B. (2021). Resimli Çocuk Kitaplarında Kapsayıcı Eğitim Ögelerinin İncelenmesi. *Uygulamada Eğitim ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 63-78.
- Gül, G., & Barış, İ. (2023). Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlar: Sosyal Hizmet Öğrencilerinden Yansımalar. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 169-178.
- Güney, K., & Erşahin, Z. T. (2023). Dezavantajlı Bireylerde Kendini Gerçekleştirme Motivasyonu Oluşturmak Amacıyla Başarılarıyla Ünlenmiş Özel Gereksinimli Bireylerin Biyografik İncelemesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi*, 12(3), 1450-1472.
- Günşen, M. O. (2024). MEB Kapsayıcı Erken Çocukluk Eğitim Projesi Öykü Kitaplarının Kapsayıcı Eğitim Ögeleri Açısından İncelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(1), 87-103.
- İpek, D. (2017). *Çok Satılan Yazınsal Çocuk Kitaplarında Evrensel Değerler Üzerine Bir İnceleme* (Master's Thesis, Ankara Üniversitesi (Turkey)).
- Karagöz, B. (2015). Kendilik Değerini Koruma Bağlamında Çocuk Edebiyatı Eserlerinin Kullanımı. *Journal Of International Social Research*, 8(40), 486–493.
- Karagül, S. (2018). Çocuk Edebiyatı ve Bibliyoterapi. *Çocuk ve Medeniyet*, 3(6), 43-55.
- Karagül, S. (2019). Çocuk edebiyatının temel işlevleri: Felski'nin yaklaşımı doğrultusunda bir değerlendirme. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 334-351.
- Karal, M. A., & Ünal, N. Ü. (2022). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Özel Gereksinimli Bireyler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 20(3), 806-827.
- Karataş, E. (2014). Çocuk Edebiyatında “Karakter” Kavramı. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 60-79.
- Kaymaz, Ç. (2017). Özel Gereksinimliliği İçeren Türkçe ve Çeviri Resimli Çocuk Kitaplarının İncelenmesi.
- Kaymaz, Ç. (2024). Developmental Bibliotherapy With Extremely Shy Children. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 16(3), 410-424.

- Kırkgöz, S., Ve Diken, İ. H. (2019). Özel Gereksinimli Kahramanı Bulunan Resimli Çocuk Kitaplarının İncelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 493-513.
- Koc, K., Koc, Y., & Ozdemir, S. (2010). The Portrayals Of Individuals With Physical And Sensory Impairments İn Picture Books. *International Journal Of Special Education*, 25(1), 145-161.
- Koparan, Ş. (2003). Özel İhtiyaçları Olan Çocuklarda Spor. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 14.
- Lemoine, L., & Schneider, B. (2021). Autism Spectrum Disorder İn French Children's Literature: An Analysis Of Portrayals Of Children With Autism İn The Light Of The DSM-5. *Research İn Autism Spectrum Disorders*, 80, 101675.
- Lord, C. (2022). *Kardeşim Benim*. 14. Baskı, İstanbul: Güneş Kitaplığı Yayınları.
- Mcnicoll, E. (2022). *Bir Tür Kıvılcım*. 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Meral, B. F. (2015). Obstacles To Special Education For Students With Intellectual Disabilities İn Turkey: A Brief Report. *European Journal Of Special Needs Education*, 30(1), 93-105.
- Kargın, T. (2004). Kaynaştırma: Tanımı, gelişimi ve ilkeleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(02).
- Mikaelsen, B. (2023). *Petey*. 2. Baskı, İstanbul: Beyaz Balina Yayınları.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis* (2nd Ed.). Sage.
- Öztürk, H., Afacan, K., Ceylan, M., ve Kırıcı, A. (2024). İlk Gençlik Çağı Romanlarında Özel Gereksinimli Karakterlerin İncelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 25(1).
- Öztürk, H., Afacan, K., Ve İlhan, S. D. (2022). Özel Gereksinimli Bireyleri Konu Alan Okul Öncesi Dönem Resimli Öykü Kitaplarının İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 23(1), 1-21.
- Palacio, R. (2024). *Mucize*. 10. Baskı, İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Peretti, P. (2024). *Kiraz Ağacı İle Aramızdaki Mesafe*. 47. Baskı, İstanbul: Genç Timaş Yayınları.
- Prater, M. A., Dyches, T. T., & Johnstun, M. (2006). Teaching Students About Learning Disabilities Through Children's Literature. *Intervention İn School And Clinic*, 42(1), 14-24.
- Rubin, E., & Watson, E. S. (1987). Disability Bias İn Children's Literature. *The Lion And The Unicorn*, 11(1), 60-67.

- Sever, S. (2019). *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*. Ankara: Tudem Yayınları.
- Sever, S. (2021). *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara: TUDEM Yayınları.
- Şimşek, K., & Kartal, A. (2022). Çocuk Edebiyatının Başlangıcına Dair Bir Değerlendirme. *Rumeli’de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 344-356.
- Şirin, M. R. (2016). Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı Edebiyatın Amacı ve İşlevi. *Türk Dili Dergisi, CX (780)*, 12, 31.
- TDK, 2025.
- Tepe, M., & Sağlam, M. H. (2023). Çocuk Romanlarında Tematik Dönüşüm (18. Yy-20. Yy). *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi (ÇEDAR)*, 6(2), 40-58.
- Toy, D. ve Uysal, B. (2022). Engelli Birey Algısında Çocuk Edebiyatının Önemi-İçimdeki Müzik Örneği. *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları*, 5(5), 43-59.
- Ünal, A. G. (2010). Türk Çocuk Edebiyatında Engellilerin Temsili (1969–2009).
- Ünlü, S., Bağcıvan, A., & Kara, B. (2022). Geçmişten Günümüze Türk Kültüründe Engelli Anlamlandırmaları. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 96-130.
- Yazıcı, N. (2011). Edebiyat tarihi bağlamında Türk çocuk edebiyatı tarihi yazımında karşılaşılan sorunlar. *Erdem*, (60), 205-226.
- Yumru, D. (2012). Özerk Benlik Duygusu ve Çocuk Edebiyatı. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(3), 37-46.

EKLER

EK 1: Kitap İnceleme Formu

Değerlendirme Başlığı	Açıklama / Notlar
1. Kitabın Adı	
2. Yazarı	
3. Yayın Yılı ve Yayınevi	
4. Sayfa Sayısı	
5. Romanın Kısa Özeti	
6. Özel Gereksinimli Birey Algısı ve Temsili	(Bedensel engel, görme engeli, işitme engeli, zihinsel farklılık vb.)
7. Karakterlerin Roller ve Etkileşimleri	(Olumlu, olumsuz, gerçekçi, abartılı, vb.)
8. Empati ve Duyarlılık Geliştirme	(Karakterin iç dünyası, çevresiyle ilişkisi, okuyucuda uyandırdığı duygu)
9. Toplumsal Kabul ve Entegrasyon	(Aile, okul, arkadaş çevresi tarafından kabul edilme durumu)
11. Edebi ve Görsel Unsurların Katkısı	(Metaforlar, betimlemeler, görsellerin etkisi vb.)
12. Eğitsel Mesajlar ve Farkındalık Yaratma	(Farkındalık, değerler eğitimi, önyargıların kırılması vb.)
13. Çatışma ve Çözüm Stratejileri	(Karakterin yaşadığı sorunlar ve bunlara geliştirilen çözüm yolları)
14-Toplumun Farklı Kesimleriyle İlişkiler	(Empati, kapsayıcılık, toplumsal dışlanma, dayanışma vb.)

ÖZGEÇMİŞ

